

■ **BIBLIOGRÁFIA**

2012. szeptember–október (Micskei-Kőrös Kata) **100**

Számunk szerzői **123**

Lapszámunk borítóján P. Szathmáry István grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM

SZEMLE

Buda Ferenc

VÁLTÓKON ÁT

Robog a vonat,
közelít a korai este.

Vas villanyoszlopok visszafelé suhanó
függőlegesei:
egy-egy hangtalan, fájdalom nélküli
ütés a halántékra.

Föl kell figyelnem rá:
nem kattognak, nem zakatolnak
a vonatkerekek,
csak a futtában odahagyott állomások
hirtelen fölszaporodott sínparain átbogva
jelzi egy-két sietős, aritmiás döccenés:
váltókon át visz az út.

Fénysorok forduló, továbbilegő horizontja
közeleg s elmaradozik.

Lassít a vonat.
Megáll.

Ráhúz a fék.

Ám aztán újraindul.

Alkonyra éj nyomul –
sűrű, félfolyós, fekete
úrbéli üstből szerteömlött,
kihülő szilvalekvár.

Vagy inkább bodza? Meggy?
 Áfonya?
 Gyalogszedér?

Illata nincs,
 ízét nem érzem.

Elszenderülök.

Egyszer majd megérkezünk
 valahová.

Forrás, 2012/9.

Buda Ferenc 1936-ban született Debrecenben. Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila- és Kossuth-díjas.

Korpa Tamás

AZ ARC ÉJSZAKÁJA

Visky Andrásnak

az ajak ez a puha gerinc, pehelysúlyú
 az arcon, ahogy az áll és az orr között
 elvan, a száj, hanyag bányatóként. kopognak
 a lépcsőház keramitkockáin a szavak.
 idős vagy, kérdezi a száj és sztreccsesen
 rándul, lebukik az arccal a körbeárkolt
 szokatlan vízben. az ajak bordó facér
 köpenye a szájnak, a nyelv maszkja,
 tenyérrnyi telken konokul siklik az íz
 a nyelven, az erek fekete rácsán, nyálunk
 veszi körbe, és pajzsra emelve kérdi tőle,
 idős vagy? nem idős az íz a habkönnyű
 nyelven. a nyelv masszázsa a testnek,
 komplett wellness, fűzöld szauna egy
 kalinka-fehér liget szélén. a sötétedés
 lerövidíti a táplálékláncot, tudja az íz.
 egy liget íze sok mindent tud az anyagról.
 idős vagy? kérdezi a szem, és könnyörtelenül
 pislog. az arc éjszakáját zivatar mossa fel.
 az egyedüllét, mint egy torokra csavart, frissen
 vasalt sál, melyet korábban valaki lassan leejtett,
 de vékony profilját egy szemöldök csorgó árnyékával
 még belengte. apánk, ez a Kardinális Kérdés,
 mintha lassított felvételen járna, árnyékát
 maga előtt dobálva a vérpettyes szélben.
 mintha túlérzékeny retinába öltözött volna,
 mely a liget citromsárga fényétől bevérzett.
 apánk, ez a bokáig alvadt, zárkózott, de brutális
 mondat. az áll és a szakáll körbefolyja a száj
 felizgatott vonalait. datolyabarna filterként
 áznak arcában a szemek. intenzív, fekete a hajnal,
 mint egy emlékezetvesztés.

Alföld, 2012/9.

■ Korpa Tamás 1987-ben született Szendrőn. Verset ír.

Szent Ernő

TELT KEBLŰ SZAVAK

Azt feszegette, minden indok nélkül,
 miért a filozófia a szellem örök vesztese.
 Ide égbolt, oda mennyország,
 eljön az idő, amikor mindkettő lejjebb adja.
 Nem illő dolog idegenek álmában kotorászni!
 Nem tudtam mire vélni, miért csempészted
 a világ csodái közé a magadról vélekedést.
 Számos találkozás van, már létrejötté előtt
 se híre, se hamva, elképzelt nyomát se látni.
 Megpróbáltatásoknak kitett csönd.
 Jegyezd fel: Neves költő, háta mögött
 kolosszális életmű, telt keblű szavak.
 Honnan került ide ennyi lyuk,
 sziklarepedés, értékviszacsúszás?

Parnasszus, 2012/3.

■ Szent Ernő (1939–2012) verset írt.

Podmaniczky Szilárd

A HAZUGSÁG PRÓBÁJA

Akkor este az úton sétáltam, ahol néhány hónapja még átkelni sem lehetett a kamionoktól, most semmi forgalom. Zuhogott a hó, a lámpák sárga fényvel szórták teli az utcát. Nem fáztam, az idő megnyült.

A benzinkút mellett haladtam, mikor egy asszony lépett ki az önműködő ajtón. Vagyis egy dagadt fiatal csaj volt, csak annyira fölhúzta a gallérját, hogy alig láttam az arcát.

Az ajtón kilépve megtorpant és visszanezgett, de nem ment vissza. Ahogy meglátott, azonnal felém vette az irányt.

Egy pillanat, várjon, kiabálta utánam.

Megálltam, és mint aki ellesi a mozdulatot, fölhajtottam a kabátom gallérját.

Van egy cigije, kérdezte.

Nincs, nem dohányzom.

Akkor vegyen nekem egy dobozzal a benzinkúton. Rá vagyok kattanva, és most nincs pénzem.

Hol lakik, kérdeztem.

Az állomáson.

Hol?

Átverték. Munkát ígértek, de azon a címen egy nyaraló van, ahova hívtak, nem lakik benne senki.

És milyen munkát ígértek?

Na, mit gondol?

Rettenetesen naivnak éreztem magam, mint aki nem is erre a világra született.

Fekete, csillogó szemei voltak, a haja a homlokába omlott. Nem volt csúnya az arca, de nekem idegennek tűnt. Vannak arcok, amelyek azonnal távolságot kapnak, és biztosra veszem, hogy nem az én emberem. Már mint milyen szempontból? Hát, csak úgy. Idegen.

A benzinkúton dolgozhatna egy kicsit a karton cigiért.

Mondtam neki, elzavart. Azt mondta, nincs erre berendezkedve. És maga?

Soha nem adtam még érte pénzt.

Pedig úgy izgalmasabb. Embert venni más, mint csak úgy megkapni. Birtokolni, aztán eldobni, mint egy csikket, az a valami. Na, akkor vegyen egy dobozzal haverságból!

Benyúltam a zsebembe, hogy adok neki pénzt, de végül mégiscsak a zsebkendőmet húztam elő, és kifújtam az orrom. Nem válaszoltam.

Mit akarsz, mit csináljak, kérdezte.

Az út mellett egy kutya trappolt a hóban, megállt mellettünk és körbeszaglászta a nőt. A farkát idegesen himbálta. Most már hárman álltunk a hóban, a nő, a kutya meg én.

A maga kutyája, kérdezte a nő.

Fogalmam sincs, hogy kié. Eltévedt. A hóban nem találja a szagot hazafelé.

Így ért a kutyákhoz?

Na, jó. Viszlát!

Elindultam a hóesésben, a kutya jött velem, és csóválta a farkát. Azt gondoltam, hogy a nő majd utánunk kiabál, de csak a havazás bénító csöndje állt a levegőben. Mint amikor valamit nagyon hallani akarsz, mégis az áthatolhatatlan csönd gomolyog körülöttem. Megálltam.

A kutya is megállt, vizsla, azt hiszem, vizsla volt, és mindketten megfordultunk. A nő elindult az állomás felé. Vége a történetnek, gondoltam. A kutya rám nézett, olyan gyorsan rázta a farkát, hogy alig láttam.

Mi legyen, kérdeztem.

Nem válaszolt. De tett néhány lépést előre.

Menjünk utána?

A kutya elindult a nő után.

Várj meg!

Aztán megtorpantam. Mondom magamban, ez a nő kutyája. Ezek össze vannak szokva. Ez az egész ki van tervezve. Mint amikor százszor is eladják a kutyát, az meg hazaszökik. Vagy a lovat adják el? A ló szokott másnapra megdőglenni, nem? A fene se tudja.

Ózonillatú volt a hóesés, gyerekkoromban éreztem utoljára a kint szárított ruhákon. Behozta anyám a jéggé dermedt trikókat, mint valami páncélingeket, és nekitámasztotta a kád falának.

A nő lekanyarodott egy utcába. A kutya bevárt, mellettem lépkedett.

Hogy hívnak, kérdeztem halkán a kutyát, mire megállt, és prüszkölt egyet.

Hapci. Legyen Hapci a neved? De az nem jó. Az törpenév. Legyél Floppy. Vagy inkább Cd, a floppy már kiment a divatból. De legjobb,

ha Dvd-nek hívlak. Minek jössz velem, Dvd? Mit remélsz? Barátot vagy otthont akarsz? Vagy mindkettőt. Noémi kidobna a lakásból, ha hazavinnélek. Ez nem fog menni, pajtás.

És akkor, ahogy kimondtam Noémi nevét, megálltam. Már rég otthon kellene lennem. Nyolc is elmúlt. Csakhogy éreztem, sztoriban vagyok, nem akartam belőle kiszállni.

Menj innen, súgtam Dvd-nek, mikor láttam, hogy a nő megállított egy biciklis asszonyt.

Nem hallottam, miről beszélnek, de biztos voltam benne, hogy a cigi a téma. Az asszony rázta a fejét, de nem hagyta ott, beszélgettek.

A hó olyan sűrű és hatalmas pelyhekben esett, hogy függőnyt húzott közénk. Különösebben nem kellett bujkálnom. Ha nem tudom, hová kell nézmem, nem láttam volna őket.

A biciklis elindult, a nő begurult, és utánafutott.

Nem tudtam tisztán kivenni a mozdulatokat, de úgy láttam, hogy a biciklis lökte meg először a nőt, aki megcsúszott, és ahogy visszanyerte az egyensúlyát, kétszer hátba vágta az asszonyt.

Látod, Dvd, ilyenek a nők! A legnagyobb havazásban is képesek megpüfölni egymást. Dvd nyüszített. A nyugtalanság harmadik fokozatába kapcsolta a farkát.

Az asszony elindult a biciklivel, a nő nézte.

A biciklis tett öt-hat lépést, aztán elvágódott.

A nő odament hozzá, és fölemelte a táskáját, kinyitotta, kivett belőle egy doboz cigit, öngyújtót, és rágyújtott.

Éreztem, ahogy megenyhül a nikotinszomja.

Az asszony vonszolta magát a hóban, aztán nem mozdult.

A nő vállára akasztotta a táskát, és elindult.

Dvd-vel közelebb mentünk. Néhány lépés után jól látszott a vörös hó. Dvd idegesen szaladgált az asszony körül.

Elővettem a telefonomat, és fölhívtam a mentőket. Azt mondták, ebben a havazásban eltart egy ideig, mire kiérnek. Mondtam, valószínűleg már nem sürgős. Kérték az adataimat, de nem adtam meg. Tavaly a rendőrséget hívtam ki, mikor egy félig vak nyugdíjas áthajtott a piroson és letörte a sorompót. Megúsztta, de nekem fél napom ráment, mire fölvették a jegyzőkönyvet, amibe semmi érdemlegeset nem tudtam mondani.

Elindultam a nő után. Veszélyes kis csaj, gondoltam.

Nem nézett hátra, de szerintem tudta, hogy követem. A lányomait figyeltem a hóban, lassan lekopott a cipőjéről a vér.

Az órámra néztem, fél kilenc múlt öt perccel. Ez fontos, ha mégis jegyzőkönyvbe kell mondanom.

Vajon hová mehet, suttogtam Dvd-nek. És abban a pillanatban rájöttem, hogy lett egy kutyám. Lett egy társam, aki követ. Jó érzés volt. De azt is gondoltam, erre még rámehet a házasságom. Miért váltál el? Egy kutya miatt. Te megőrültél? Ott hagyta Noémit egy kutya miatt? Te ezt nem érted, Dvd a társam. És Noémi nem a társad volt? Mondom, hogy nem fogod érteni! Te megőrültél. Te tiszta bolond vagy. És a szex? Elmégy a fenébe! Kan kutya. Na és aztán?

Hát, ezen tényleg röhögnöm kell.

A nő nem ment be az állomás épületébe. Nyilvánvalóan simli az egész. Mellébeszél. Egy ilyen nő nem alszik az állomáson.

Aztán megállt, és mégis az állomás felé fordult. Nocsak? Micsoda fordulat.

Az állomás ragyogó csillárja vakítóan fénylett. Fél éve újították föl az épületet, a barna műmárvány lapok melegséget sugároztak.

Na, Dvd, hogyan tovább? Nyilvánvalóan nem mehetünk be. A hófüggöny odabent nem működik.

A nő lefeküdt egy padra, a kesztyűjét a feje alá hajtotta, a lábait kinyújtotta, és összébb húzta magán a kabátot. A hasa kidomborodott. Ez nem kövér, Dvd, hanem terhes. Terhes, és dohányzik. És ölt. Az eszem megáll.

Körülnéztem, van-e valami kis zug, ahová behúzódhatunk, amíg átgondolom az egészet. Talán a legegyszerűbb, ha átadom a történet fonalát a szakembereknek.

Megnéztem a telefonban a rendőrség számát, még évekkel ezelőtt tettem el, nem is tudom, milyen célból. Ha jól emlékszem, Noémi elutazott valahova két hétre, és egyedül voltam otthon. Nem féltém, vagy legalábbis nem egyértelműen. Gondoltam, ha az ember egyedül van, praktikus elraknia a rendőrség számát. Emlékszem, egy nyáron kihívtam a rendőrséget, mert nem tudtunk aludni a ricsajtól. „Noé, neked megvan a rendőrség száma?” Noémi úgy tud csodálkozni, mint egy gyerek. Azt hiszem, örült neki, hogy megvan a telefonomban a rendőrség száma. Ez olyan férfias. Macsó! Bár ahogy belegondolok, eléggé nonszensz összefüggés férfiaság és telefonszám között.

Addig elmélkedtem, amíg teljesen elveszítettem a fonalat. Nyílt az ajtó.

Na, mi van? Megint összefutottunk, kérdezte a nő.

Ja, eszembe jutott, hogy ma megveszem a jegyet a holnapra útra.

Tessék! A nő kitarta előttem az ajtót, aztán rágyújtott.

Na, lett cigi, kérdeztem.

Let, mondta a nő, és most kifejezetten szépnek láttam. Valahol olvastam, hogy a gyilkosság megszépít. Vagyis pontosabban: a szeretet az öléskényszer szublimálása. Kiengedte a gőzt. Néztük egymást, és hazudtunk. De ez a játék lényege, gondoltam, a hihető hazugság. Az őszinteség szart sem ér. Nem hoz mozgásba semmit. Csak a hazugság. Meg kell tanulnom folyékonyabban hazudni. Hogy én is elhiggyem. Olyat hazudni, ami igaz is lehet. Már a gondolatától is égett a gyomrom. Most kérjek tőle szódabikarbónát?

A nő elindult a hóesésbe, én pedig a pénztár felé.

Dvd, ha most elveszítjük a fonalat, soha nem tudjuk meg, mi lesz a vége. A kutyám bólintott. Vagyis a kutya.

Megvártam, amíg eltűnik a nő a sötét ablaktáblák mögött, aztán utána indultam.

Újra a nyomaiban lépkedtem, Dvd mellettem.

A nő megállt egy ház kapujánál. No, lám, itt lakik. Nekinyomta a fejét a kapunak, és a hasát fogta. Ez szülni fog, mondtam Dvd-nek.

Ugyanazon a napon kioltani és adni egy életet.

Tudtam, ha a következő sarkon balra fordul, akkor a kórház felé veszi az irányt, ha jobbra, akkor a folyó felé.

Tegnap még nem volt befagyva. Ez nagyon kemény lesz, Dvd, ezt nem szabadna látnunk. Se neked, se nekem.

Megállt a sarkon. Kórház vagy folyó?

Nem tudom elképzelni, hogy bárkinek megfordulhat ilyen gondolat a fejében. Ez nem gondolat. De nem is állati ösztön. Az állat nem öli meg a gyerkét. Vagy megöli? Van rá példa? Biztosan. Nyomasztó, ha azért kell egy lélettől megszabadulni, mert teherként húzná magát val egy életen át. Ilyen szavak jutottak eszembe, hogy családtervezés, gyermekvállalás. Tanácsadás. De hol vagyunk most?

Balra fordult. Ez még nem jelent semmit. Egy ilyen agyban bármi megfordulhat. Próbáltam valahogy azonosulni vele, beleélni magam a helyzetébe, de nem sikerült. Biztosan azért, mert férfi vagyok. Vagy nem biztosan azért. Azt hiszem, képtelen lennék életet adni, ahogy elvenni is. Begolyóznék. Anyának lenni és gyilkosnak lenni begolyózás. Vagy már eleve begolyóztam, mindentől függetlenül.

Elhaladt az inkubátor mellett, rá se nézett. Meg sem fordult a fejében.

A járása egyre bizonytalanabb lett. Már fáradt.

Aztán az jutott eszembe, lehet, hogy én vagyok az őrangyala? Egy kutyas őrangyal? Hihetetlen. Ezt az éjszakát soha nem fogom elfelejteni. Majdnem azt mondtam, amíg élek.

Kilenc óra elmúlt néhány perccel, mikor fölment a kórház lépcsőjén, és eltűnt az ajtó mögött.

Most mi legyen, Dvd? Te ide nem jöhetsz be. Sőt, én se nagyon. Esetleg, ha.

Mikor beléptem a kórház ajtaján, a nő a kövön feküdt, összeesett. Hoztak egy ágyat, azon tolták el. Nem foglalkoztak velem.

Fölmentem utánuk a negyedik emeletre. A tükrös liftben kétségkívül megbizonyosodtam arról, hogy én, és nem más, én megyek a kórház szülészeti osztályára. Ha sikerül eljátszanom, ez lesz a kezdőházugság. A házugságzuhatag kezdete.

Leültem a folyosón. Két perc múlva elmondtam egy nővérnek, hogy a feleségem bent van, saját lábán jött be, én meg, ugye, lekéstem. Az ördög bujkált bennem, mikor kimondtam ezeket a szavakat.

Azt hiszem, elbóbiskoltam.

Mire kinyitottam a szemem, két rendőr ült velem szemben. Az egyiknél egy női táska volt. Széthúzta a cipzárt, és kivette a papírokat.

Valamiért az volt az érzésem, hogy ez a nő táskája. Otthagyta a hülyéje. Kész, lebukott.

Csörgött a rendőr telefonja. Gyorsan kinyomta, aztán visszahívta a számot. A folyosón olyan csend volt, mint a hóesésben. Pontosan hallottam minden szót. „Miközben leszúrta a biciklis asszonyt, elfolyt a magzatvíz. Nyomelemzés.”

Elfolyt magzatvízzel lehet ennyit sétálni? Talán már halott a csecsemő. Talán jobb is volna. Miért gondolok ilyet? Ha megtudja, hogy az anyja aznap megölt egy embert, mikor neki életet adott, az nyomorult nyomasztó lesz. Egy egész életre.

És hirtelen arra gondoltam, vajon mi minden történt aznap, amikor megszülettem. Nem, természetesen az én anyám nem ölt meg aznap senkit. Anyám nem olyan.

Fölálltam a székből, és elindultam a kijárat felé.

A nővér meglátott.

Nyugodjon meg, nem sokára meglesz.

A két rendőr összenézett.

A magasabbik felállt, és odajött hozzám.

A felesége?

Na, most kéne valami frappánsat hazudni. Mondjuk azt, hogy igen, a feleségem. Mondjuk magamra vállalni a gyilkosságot. De mi okom lett volna rá? Ideges voltam. Szép történet. Meg lenne minden esélyem, hogy leültesse nek. És a nő fölnevelhetné a gyereket. Nem lehetek ekkora balek. Vagy ez nem balekség? Ez csúcsteljesítmény? Noémi kiakadna. „Volt egy szeretőd? Titokban fölcsináltad? Rohadj a börtönben életed végéig.” Nem, Noémi nem beszél így. De, beszél így. Van az a helyzet, mikor ezek a szavak. És ez az a helyzet. Döntöttem.

Nem a feleségem.

Akkor kije?

A nővérke lesütött szemmel végzett valami sürgős papírmunkát. Aztán fölnevezett.

Pedig nekem azt mondta, hogy a felesége, mondta a nővér.

Láthatnám a papírjait, kérte a rendőr. Odaadtam. Megnézte.

Mit csinál itt, kérdezte a rendőr.

Valójában semmit.

Akkor miért mondta a nővérnek, hogy a felesége?

Tudja, megláttam az utcán, és láttam, hogy terhes, és hogy nincs jól. És fölajánlottam a segítségem, de makacskodott. Hogy majd ő egyedül elintézi, hagyjam békén. Csak ennyi.

Mi maga, őrangyal?

Nem, nem vagyok az.

Odaadta a nővérnek az igazolványomat fénymásolni.

Holnap jelentkezzen 10-kor a rendőrségen kihallgatásra.

Eltettem a papírjaimat, és kísértél a kórházból.

A havazás már elállt, Dvd ott várt a hóban. De nem követett többé. Talán mégiscsak a nő kuttyája lehetett. Ki tudja.

Hazamentem. Otthon bedobtam két pohár pálinkát, és elmondtam Noéminek mindent.

Az első reakciója: Te megőrültél!

Igen, megőrültem. Elfogadom.

Belemégy egy ilyen marhaságba, mint egy gyerek? Mit akartál kihozni ebből?

Semmit.

Unod az életet?

Na, ezt ne, nagyon kérlek.

Unod. Unsz.

Fölkaptam a kabátomat, és visszamentem az utcára. Noémi az ablakból figyelt.

Tényleg nagy ökör vagyok. Hogy fogok ebből kimászni?

Elmentem a legközelebbi kocsmába, de nem akartam inni. Nem akartam, hogy ez a káosz tovább bonyolódjon. Visszamentem Noémihez.

Elég volt neki húsz perc a megnyugváshoz. Megöleltük egymást és lefeküdtünk aludni.

Másnap későn ébredtünk, háromnegyed tízkor. Hiába kapkodtam, a rendőrség gyorsabb volt nálam. Bevittek.

Végig azon gondolkodtam, hogy mit mondjak. Lenyomozzák a telefonon, amiről a mentőt hívtam. Mivel magyarázzam, amit csináltam? Kíváncsisággal? Őszintének kell lennem. És ettől a gondolattól összerőttem. Eddig tartott a hazugság próbája. És nem tovább.

A rendőrségen elmondtam mindent, úgy, ahogy volt. Csak Dvd-ről hallgattam. Pedig lehet, hogy mindent megváltoztatott volna, ha beszélek róla.

Elengedtek, de tanúskodnom kellett, hogy láttam a gyilkosságot. Tanúskodtam. A nő börtönbe került, a baba gyámság alá. Én meg maradtam a helyemen.

Néhány héttel később Noémi azt találta ki, hogy vegyünk egy kutyát. Nem egyeztem bele.

Kalligram, 2012/9.

Ágh István

A TEST EGYÜTTÉRZÉSE

Sárga, piros infúziós csövek
kúsznak a gyógyítás leplén keresztül,
magát gerjeszti már a félelem,
angyalszerű lény néz a mennyezetről,
üres kulcslyuk tekint a semmiből,
hova az idő tűnt oly észrevétlen,
mintha az egész múlt egy pillanat
volna, melybe percnyi emlék sem férhet,
s ami a jelen lenne, sincs jelen,
ha Ő van a jövő célkeresztjében.

A kórisme világos, azt hiszi,
pedig csak rábízták a fél szavakra,
s amit fölfogni esze engedett,
attól bízott vagy gyanakodni kezdett,
s képzelődött, miért ne hinne még
kivételben, tudományban, csodában,
vagy csak hogy innen mikor szabadul,
ha mit sem sejt saját állapotáról,
bár feje felől áll már valaki,
ő meg hanyatt, az orvosokkal szemben.

Míg a sorsába képzelem magam,
egy harmadik álarcát helyezem rá,
szemtől szemben nekem az igazat
tudakolni több mint tapintatlanság,
ha telefonon beszélünk s kérdezem,
az is fontos, hova kerül a hangsúly,
egyetlen elszólás kétségbe von,
vagy sért, mintha ágya szélére ülnék,
bár még az utcát is elkerülném,
olyan sötétben lejt a napsütésben.

Az angyalszerű lényt a mennyezetre
 én álmodtam, mikor a függöny rése
 fejem fölé vetítette a fényt,
 szobornak tűnt, de mocorgott és nézett,
 s egyszerre más, egy idegen személy
 nem létező jelenlététől féltem,
 s a félelem idegnyűvő vonója
 ráébresztett, hogy ő jár az eszemben,
 s az aggodalom hozzábetegít,
 olyan erős a test együttérzése.

Kortárs, 2012/10.

Király László

AZ EMBEREVŐKRŐL

Arról beszélek, amit láttam.
 Emberevő rendszerek idején.
 Gyanús zajokkal telik meg a ház.
 Kifent késekkel álmodnak a népek.
 Utcák szádán paták robaja.
 Emberevő rendszer idején.

Percenként búcsúzni valakitől!
 Végül vihogunk kimerülten:
 Faljatok fel, ne fáradjatok, itt vagyunk.
 Ők meg csak követnek,
step by step gyötörnek,
 figyelve ruhánk, szokásaink.
 Halálosan jegyzik: hányszor, hogyan
 simít asszonykéz férfiszakállt,
 mint bódítja rémült anya síró gyermekét.
 Szikár idő, enyésznek a testek nedvei.
 Emberevő ízlelget kiszemelt gondolatot.
 Felismeri már a titkot, de ha nem
 kitalál, *fabrikál* titkot ő maga.

Rettegjen, kit földtől égis nagytón figyelnek.
 Éhhaláltól fél minden emberevő.

Mi sunyít a szekrények zugában?
 Mit rejteget mindenki párna alatt?
 Rögzítve a szó, de a tekintet mit üzen?
 Emberevők félelméhez mi sem fogható.

Kipusztultak? Föld alatt sustorognak?
 Azt imádták, amit elképzelték.
 Vadászták, amitől haraglágra lobban
 a Legesleg, a Fő Emberevő.

De Csang vej még most is itt szöszmötöl,
jó világot *képező* lugasában, íme.
Szürkülő szakállát
időtlenül borzolja a szél.

Helikon, 2012. október 25.

Király László 1943-ban született Sóváradon.
Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-díjas.

Jászberényi Sándor

AZ ÖRDÖG EGY FEKETE KUTYA

1.

A hold magasan járt a város felett. A fénye megvilágította a felhőket, az emeletes házakat, a vörös hegyeket. Hűvös volt, mint minden este a hegyekben. A városban nem volt áram, csak a hold fénye folyt végig a sikátorokon, mint az alvadt vér.

„A vihartól ilyen” – mondta Abdulkarim, amikor észrevette, hogy bámulom. „Vihar volt a sivatagban, és a portól látszik vörösnek a hold.”

Mélyet szívott a cigarettából. Mióta nála laktam, mindig a mecset tetején fejeztük be a napot. Jó volt kiülni az éjszakai levegőre, hasist szívni és beszélni erről-arról. Az ágyúzást pár napja fejezték be a sana'a-i csapatok. Csend volt, csak a hold sütött a városra, megvilágítva a romokat.

„Holnap jó idő lesz” – mondta az imám.

„Ezt honnan tudod?”

„A feleségem hallotta a rádióban.”

Elmosolyodtam, és átvettem a cigarettát. Abdulkarim a negyvenes éveinek elején járt, a szakálla már teljesen ősz volt. Egészen pontosan két hete laktam nála a mecsetben, mióta a Hotel Mekkát, az egyetlen szállót a városban találat érte. A sana'a-i csapatok ágyúzni kezdték a várost, véletlenül lőtték szét a hotelt. Mire visszaértem a hegyek között lakó huthiktól, már csak az épület romjai és a sajnálkozó tulajdonos fogadott, aki közölte, hogy nem tudja visszaadni a kétszáz dolláromat, mert etetnie kell a családját. Nem volt más ötletem, bekopogtam a mecsetbe, ahol Abdulkarim volt az imám. Nagylelkű volt, és befogadott. Hamar megkedveltük egymást.

„Mit gondolsz, mikor jönnek vissza a külföldiek?” – kérdezte.

„Nem tudom. Még egy hét szerintem.”

Valójában fogalmam sem volt.

Az utakat a mudzsahidok ellenőrizték, gyakoriak voltak az emberrablások. A legbiztonságosabb mód, hogy visszatérjek a fővárosba, a humanitárius szervezetek fegyveres konvojai lettek volna, de a harcok kezdetekor mindenkit evakuáltak. Én maradtam egyedül.

„Sok a halott” – mondta Abdulkarim. A sebesültek ellátásának megszervezése is az ő munkája volt. Orvos nem volt, a fájdalomukat ópiummal

csökkentették. A város tele volt ragacsos, nyers ópiummal, az Afganisztánból visszatérő mudzsahidok hozták.

Az ópium csillapítja a fájdalmat, és még szép álmokat is hoz. A súlyos sérültek végigaludták a haláltusájukat, aludtak, míg le nem állt a szívük. Ez jó halál a nyílt törésekhez, égéshez, gyomorlövésekhez képest.

Abdulkarim felállt, és kinyújtózott a korlátnál. A dzsalabíjájába bekapott a szél.

„Holnap jó idő lesz” – mondta.

„Reméljük.”

„El kellene vinnem a lányokat labdázni. Ne csak a háborúra emlékezzenek a gyerekkorukból.”

„Igen, biztosan örülnének neki.”

Két kislánya volt, egy három- és egy ötéves. Gyakran összefutottam velük a házban. Megengedte, hogy hallgassam, amikor felolvas nekik estéknként a Koránból, és elmagyarázza a szúrák jelentését. Csak a feleségével nem találkoztam. Abdulkarim hosszasan kért bocsánatot, hogy nem mutathatja be nekem. Ugyanis nő csak akkor tartózkodhat férfivel egy szobában, ha az vérrokon vagy a férje. Ez a szokás Jemenben, ezért szoptatják körbe a csecsemőket a nők, hogy meglegyen a vérrokonság. Csak az elkészített ételek és a kimosott ruháim jelezték, hogy ő is a házban él.

„Menjünk aludni, barátom. Talán holnap be tudjuk fogni a szaúdi tévét, és megnézhetjük a meccset.”

„Insallah.”

„Megszerelem a parabolát.”

Felhajtottam a maradék karkedéjét, amit ittunk. Hideg volt már és savanyú, csípte a szájpadrólásomat. A kezembe vettem a kancsót, és ügyelve, hogy ne vágódjak el a vályoglépcsőn, elindultam lefelé. Abdulkarim, kezében a petróleumlámpával, előttem ment. Az árnyékaink imbolyogtak a falon, ahogyan nagyokat lépve haladtunk lefelé a félméteres fokokon.

Leértünk az emeletes ház második szintjére, ahol a fekhelyem volt. Gyékényszőnyegből és lópokrócból állt. Nem volt ablak, a szél nem fúj be, mint a felsőbb szinteken. Reggelre azonban ez a szoba is kihűlt, ébredéskor láttam a leheletem.

„Jó éjt barátom, reggel keltelek” – mondta Abdulkarim, és kezet fogott velem. Megfordult, és elindult a legalsó szint felé, ahol a feleségével lakott. Ekkor éktelen dörömbölés hallatszott letről. Valaki két

kézzel verte a meccset zöld vaskapuját. Mindketten lerohantunk a bejáratához.

Abdulkarim félretolta a vasreteszt, és szélesre tárta a kaput. Egy tizenéves fiú állt az utcán. Mezitláb, foltos ruhában. Éppen hogy serkent a bajsza. Az övébe egy régi parabellum pisztolyt tűzött. Dobbantott a lábával az idegességtől, forgatta a szeméit.

„Csakhogy kinyitottad a kaput, Abdulkarim” – mondta.

„Mi járatban, Abdulmuji?” – kérdezte a házigazdám. „És hol van a nyájad?” – tette hozzá.

„Az ördög jár a hegyekben” – mondta a fiú remegve.

Ekkor hallottam először a fekete kutyaról.

2.

Abdulkarim meggyújtotta a petróleumlámpást, a fénye bevilágította a meccset sarkát, a zöld gyékényeket. Abdulmuji a falnak dőlve ült, és egy kecskebőr tömlőből vizet ivott. A víz végigfolyt az állán, foltokban lemosta a koszt. Hosszan és sokat ivott, mi pedig türelmesen vártuk, hogy befejezze.

„A barlangsiárnál legeltettem a kecskéket, mint mindig” – kezdte a fiú. „Mozgást hallottam odabentről, úgy gondoltam, valaki a városból jött ki temetni, így bementem. Sötét volt a barlangban, először nem láttam semmit.” Elcsuklott a hangja és remegni kezdett.

„És mit láttál, Abdulmuji?” – kérdezte házigazdám.

„Biszmilláh, az ördögöt! Az ördög volt a sírboltban kutya alakban. A holtak húsát ette és itta a vérüket.” A fiú arca eltorzult a rémülettől, többször is elismételte a sahadát.

„Miből gondolod, hogy az ördög volt, és nem egy kóbor kutya? Te is tudod, hogy csapatosan vadásznak a kóbor kutya a hegyekben a háború kitörése óta.”

„Vörösen izzott a szeme.”

„Ugyan már. Gondolom, meg sem próbáltad elzavarni.”

„De. Elővettem a pisztolyt a zsebemből, és rálöttem. Kilöttem az egész tárat a pokolfajzatra, de meg sem rezdült.”

„És aztán?”

„Felém fordította a fejét. Abdulkarim, én ilyen ocsmány pofát még nem láttam. Mintha nevetett volna az a kutya. Mintha nevetett volna rám. Akkor futni kezdtem, futottam, ahogyan bírtam.”

„Ebből még nem következik, hogy az ördög volt” – mondta Abdulkarim.

„Egészen a város határáig követett. Csak akkor fordult vissza, amikor elmondtam a sahadát. A próféta neve állította meg.”

Abdulkarim hümmögött, és a szakállát simogatta.

„Kimerült vagy, barátom” – mondta a kecskepásztornak. „Az igazat megvallva, mindannyian fáradtak vagyunk. Holnap megoldást keresünk erre a dologra. Aludj itt a mecsetben.”

Abdulmuji, bár halálosan rémült volt, hallgatott az imámra. Mindannyian aludni tértünk.

Másnap reggel Abdulkarimot a mecsetben találtam. Abdulmuji már nem volt sehol. Megmosakodtam a kútnál, majd bementem az imaterembe, ahol már ki volt készítve a reggelink. Abdulkarim felesége sütötte a kenyeret, gőzölgött a kosárban. Mellé joghurtot és uborkát ettünk.

„Hazaküldtem” – mondta Abdulkarim, amikor megtörte a kenyeret.

„Halálra volt rémülve.”

„Meggyőztem, hogy csak a fantáziája játszott vele. A legkevésbé hiányzik most a cirkusz. Éppen elég bajunk van így is.”

„Hogyan győzted meg?”

„Azt mondtam neki, hogy nyilván nem találta el a kutyát.”

„És ez elég volt?”

„Nem. Odaadtam neki az egyik puskámat is.”

„Miért?”

„Mert isteni segítségre volt szüksége. Gondoltam, odaadom neki a puskát, és megáldom a töltényeket. Ebből baj nem lehet.”

„Most nyilván azt hiszi, hogy a puskád majd megfogja az ördögöt.”

„Meg is fogja. Jó puska a Mauser.”

Abdulkarim teát töltött, mindketten ittunk.

„Ma is megpróbálsz cikket írni?” – kérdezte.

„Nem. Lemerült a laptopom.”

„Bekapcsolhatom a generátort.”

„Ne pazarold a benzint. Ha meg is írom a cikkeket, nem tudom elküldeni. Kیلۆtték a hálózatot.”

„Nincs kedved feljönni velem a hegyekbe a sírboltokhoz? El kellene rendezni azt a sírt, mielőtt elindul a pletyka. Ketten gyorsan végzünk.”

„Dehogynem” – válaszoltam, majd kimentem megmosni az arcomat a kútnál. A víz hideg volt, és zöld foltokat hagyott az ingemen.

3.

Abdulkarim ütött-kopott Triumph 21-esével mentünk. A motorról több helyen lepattogzott a festék, de a bőrülés puha volt, mert az imám rendszeresen lekenste olajjal. Jó kis motor, több mint hatvanéves. Ellenében a modern kínai vackokkal, ez bírta a klímát, az éjszakai fagyot és a nappali hőséget. Durva lópokrócok alatt tartotta az udvarban, rendszeresen szerelte, és nagyon büszke volt rá, mert poccre indult.

Ő vezetett. A dzsalabíjájába belekapott a szél, belefújta az arcomba. Ahogyan elshantunk mellettük, a vörös hegyek apró fekete barlangjaikkal úgy festettek, mint a tátott szájú halottak. Vörös por szitált róluk, beletapadt izzadságtól nedves ruhánkba, barna csikokat hagyott rajta, mint a rozsdá.

Fél órán keresztül kanyarogtunk a keskeny szerpentineken, mire a barlangokhoz értünk. Mióta a városi temető megtelt, a sada'a-iaak újra a hegyekbe kezdtek temetkezni. A barlangok egészen mélyen nyúltak be a földbe, elég volt fülkéket kialakítani bennük, oda tették a holtakat. A többit elvégezte az időjárás, a forró és száraz levegő. A gylccsal voltak csak problémák, legalábbis ezt hallottam a városban, a gylccsal, amibe a halottakat varrták. Az offenzíva kitörése óta nem érkezett új szövet a hegyekbe, ami volt, azt szűkösen mérték.

Abdulkarim lassított, majd megállt. Leszálltunk. A barlang, melyről Abdulmuji beszélt, négy méterrel az út fölött volt, oda már nem tudtunk felhajtani a motorral.

„Gyakori az ilyesmi? Mármost, hogy a kutyák rájárnak a halottakra?” – kérdeztem, miközben ballagtunk felfelé.

„Előfordul. Sok a kóbor kutya, a városiak szemetére járnak rá. De háború idején egyszerűen nincs mit enniük a városban. Kimennek a hegyekbe vadászni. Az is előfordul, hogy sakálokkal párzanak.”

„Azt hittem, ez nem lehetséges. A sakál más faj.”

„Kutya az is. Mondjuk, a kisebbik rossz.”

„Miért?”

„Mert a sakál fél az embertől. A kutya nem.”

„Hogy értette Abdulmuji, hogy a halottak véréit itta az a kutya?”

„Gondolom, szó szerint. Nincs víz. Ahol a kutak vannak, ott vannak az emberek is. Azt a kutyát, ami az itatóvíz közelébe merészkedik, biztosan kilövik a pásztorok.”

„Ezért isszák meg a vért?”

„Ezért.”

„És akkor nem halnak szomjan?”

„Nem. Víz az is.”

A barlang bejárata két méter magas volt, kényelmesen befértünk mindketten.

Abdulkarim ment elől, figyeltem, hogy dzsambijájára teszi a kezét. Valamelyik vacsoránk során mesélte, hogy katona volt, tudtam, hogy a kés az övében nem dísz, mint a fővárosiak öltözetén. Nem is volt különösebben díszítve a tőr, egyszerű bőrtokja volt, melyből kiállt a penge vörösréz markolata. Az imám oldalra fordult, és a barlang faláról levett egy petróleumlámpát, gyufát keresett a zsebében, és meggyújtotta. Az alvadt vér édeskés szaga töltötte meg a barlangot, keveredett a petróleum szagával. A talpunk alatt surrogott a homok.

„Egészen pontosan mit fogunk csinálni?” – kérdeztem.

„Biztosan szanaszét vannak szóródva a testek. Visszatesszük őket a fülkébe.”

„A kegyelet miatt?”

„Igen. És nem akarom, hogy elkezdjenek pletykálni. Errefelé borzasztóan babonásak az emberek. Még csak az hiányzik, hogy szárnyra keljen a pletyka az ördögről.”

Ahogy mentünk lefelé, a petróleumlámpa fénye imbolygott a falon. A sírbolt öt méter mélyen volt, jól láttuk a kamrák körvonalait. Az első holttest a földön feküdt előttünk, az oldalára fordulva. Félig leszakadt róla a golyos, barna volt az alvadt vértől. Abdulkarim letérdelt a halott mellé, letette a lámpást a földre. Közelebb léptem. A férfi torka fel volt tépve, hiányoztak a belsősegei, és az arcából is ki volt harapva több darab. Ronda látvány volt, nem is akartam sokáig nézni.

„Legalább legyenek nincsenek” – gondoltam, és letérdeltem Abdulkarim mellé. Nehezen viselem azokat a holttesteket, melyekben férgék nyüzsögnek.

„Tényleg nagy kutya volt” – mondta az imám, és a holttest melletti nyomra mutatott. Akkor volt, mint egy felnőtt férfi ökle. A bemélyedésből ítélve az állat lehetett vagy száz kiló.

„Itt evett. Ennek a férfinak a húsából.”

„Igen.”

„A többivel csak játszott.”

„Miből gondolod?”

„Itt sok a nyom, de ha megnézed hátrébb a holttesteket, csak feltépet a golyosot. Nagy a baj.”

„Miért?”

„Mert megízlelte az emberhúst. Ki kell lőni, mert tudja már, hogy Isten az embert is tápláléknak teremtette. Ezt mindannyian hajlamosak vagyunk elfelejteni.”

„Majd kilövik a pásztorok.”

„Igen. Úgy lesz” – mondta Abdulkarim, a zsebéből elővett egy tűzőgépet, visszahajtotta a golyosot a férfirra, és összetűzte. A tűzőgép katonogása visszhangzott a teremben.

„Majd ha megjönnek a konvojok, tisztességesen újratemetjük őket. A shúra ki fog jelölni egy helyet a városban az új temetőnek, már beszéltünk erről. Na, gyere, fogjuk meg.”

A holttest merev volt, könnyen emeltük vissza a kamrába.

Még négy halott feküdt a földön, mindegyikkel ugyanígy jártunk el. Az utolsót vittük vissza a kamrába, mikor valami megcsikordult a talpam alatt. Lenéztem, egy 9-es töltényhüvely volt. Visszatettük a testet, majd felvettem a földről a hüvelyt.

„Tudod, azon tűnődöm, hogyan értette Abdulmuji, hogy nem fogta a golyó” – mondtam Abdulkarimnak, és felmutattam neki a töltényt. Az összes kilőtt töltényhüvelyt megtaláltuk.

„Egy ekkora állatot nem fog meg a pisztolytöltény” – mondta hűmögve.

Rossz érzésem lett, mert nem volt nálunk semmilyen fegyver. Abdulkarim újra lehajolt, számolgatni kezdett, majd öles léptekkel a barlang falához lépett.

„Szegény Abdulmuji nem a legjobb céllövő a városban” – mondta, és mutatta a golyók nyomait a falban. A pásztor egyszer sem találta el a kutyát. Elmosolyodtunk, és elindultunk hazafelé.

A nap lemenőben volt, mire visszaértünk a városba. Hirtelen sötétedett. A motorral ráfordultunk a mecsethez vezető útra, a vaskapu előtt nagy tömeg állt, szétnyílt az érkezésünkre. A nők hangosan jajveszéltek, a férfiak egy kordét álltak körül, melyen Abdulmuji megcsönkített holtteste feküdt. A pásztor halálában is szorította az imám puskaáját.

4.

Lassan gomboltam be a dzsalabíja gombjait, el voltak gémberevedve az ujjaim. Az ablakon túl fáklyák fénye imbolygott. Hideg volt már, láttam a lehetetemet a szobában. Az udvarra árnyékot vetettek a hegyek, odalent férfiak beszélgettek, értelmetlenül torzítva hozta fel hangjukat

a szél az emeletre. A borotválkozástól égett az arcom, oldalra fordultam, és hosszasan bámultam a tál vízre az ágyon, a levett ingemre, a bőrdzsekimre.

Abdulkarim ragaszkodott hozzá, hogy részt vegyek a férfiak tanácskozásain a mecsetben, az alkalmakra az ünnepi dzsalabíjáját adta kölcsön. Az egyik mekkai zarándoklata alatt kapta, többet ért, mint a teljes fotós felszerelésem. „Nagyrabecsült vendégemnek” – mondta, amikor a kezembe adta a ruhát. Egy idő után megszoktam, hogy bizonyos alkalmakon nem jelenhetek meg nyugati ruhában. Abdulkarim barátsága mellett ez sokat javított a városbéli megítélésemen, kevesebbet kaptam a gyanakvó tekintetekből, még a mudzsahidok is eldörmögtek egy „béke legyen veledet”, ha összefutottunk a piacon.

Nem akartam elkésni. Abdulkarim lecsillapította a megrémült tömeget, és éjszakára tanácskozást hívott össze, hogy megbeszéljék a hegyek között emberre vadászó vadállat ügyét. A férfiak már gyülekeztek. Megkötöttem az övet, balra igazítottam a dzsambíjját, és elindultam lefelé a lépcsőn. Mire kiértem az udvarra, már mindenki bement a mecsetbe. Csak a falba vert szögekre akasztott puskák nyikorgását lehetett hallani a szélben. Abdulkarim nem tűrt fegyvert a mecsetben. Megszaporáztam lépteimet, levettem a cipőm. Odabent úgy hetven férfi ült és hangosan vitatkoztak. Abdulkarim intett, amikor meglátott.

Leültem a házigazdám mellé, és figyeltem a vitát. Többen megvizsgálták már a holttestet. Abban nagy volt az egyetértés, hogy az állatot, ami ezt tette a pásztorral, le kell vadászni. A város hentese, egy bajszos, pocakos férfi, Badr Al Din hangosan kiabálta, hogy azonnal a hegyekbe kellene indulni, mert „minden elvesztegetett óráért kár”. Sokan hangosan helyeseltek neki, mások a csapdaállítás mellett érveltek. Heves vita volt, széles és harsány gesztusokkal és fogadkozásokkal, ahogyan az arabok vitáznak. Abdulkarim nehezen tudta csillapítani a kedélyeket.

A hangzavar egészen addig tartott, amíg a hatvanéves, félszemű mudzsahid, Kháldun fel nem állt. Szürke dzsalabíjában volt, a nyakában hosszú, fekete kendő. A jobb szeme fehéren meredt bele a világba, a szakála a mellkasáig ért. Az öreg az afganisztáni Mardzsahban harcolt a tálibok oldalán, ott veszítette el fél szemét egy rakétázás során, legalábbis ezt mesélte róla Abdulkarim. Régi ellenlábasa volt a városban, mert házigazdám túl engedékenynek tartotta vallási kérdésekben. Nem is járt a pénteki imádkozásokra a mecsetbe, inkább otthon imádkozott a követőivel, amiből akadt pár a városban. Csak a tanácskozásokon vett részt.

Az öreg mudzsahid néhány másodpercig csendben állt, épp szemét végighordozta a férfiakon, amíg csend nem lett.

„Nem lehetséges, hogy a bűneink miatt sújt minket az Isten?” – kérdezte az öklét a levegőbe emelve.

Abdulkarim arcán aggodalom futott át. Néma csend lett.

„El kell gondolkoznunk azon, miért sújt minket ennyi csapás” – tette hozzá az öreg.

„Tiszteletre méltó Kháldun” – mondta Abdulkarim, de hangja keményebb volt, mint általában. „Figyelembe vesszük aggodalmad, de a jelek egyértelműek. Egy vadállat prédál a hegyekben. Mivel azonban itt az éjszaka, és a nyomokat nehezen tudjuk követni, azt javaslom, hogy állítsunk csapdát holnap.”

Sokan helyeseltek.

Kháldun fintorgott, majd leült. Badr Al Din felajánlotta, hogy a fiaival együtt személyesen ejti el a vadat. A zöldségárus, Szafij-Allah is önként jelentkezett.

Végül az a döntés született, hogy hajnalban, a Fadzsir után indulnak a hegyekbe.

Abdulkarimhoz fordultam és megkérdeztem, hogy a vadászokkal tarthatnék-e. Szerettem volna látni a hegyeket, a senki földjét.

Házigazdám bólintott, majd hangosan azt mondta: „Külföldi testvérünk is önként jelentkezik, hogy segítsen a vadállat megölésében.”

Bejelentése nem aratott osztatlan sikert. Láttam, hogy az öreg Kháldun rosszállóan csóválja a fejét, és gyűlölködve néz rám. Gyűlölt mindent és mindenkit, aki nyugati. Számára maga voltam a két lábón járó erkölcsstelenség.

A kérdést Badr Al Din döntötte el. „Minden segítségnek nagy hasznát vesszük, érkezzen bárholnan. Reggel a mecset előtt várunk, külföldi testvérünk” – mondta, bár nem úgy tűnt, mint aki meg van győzve arról, hogy szüksége van a segítségemre. A tanácskozást, mint mindig, közös imádság zárta.

5.

Az izgalomtól nem tudtam aludni, a napfelkelte már az imateremben talált.

Abdulkarimmal elimádkoztuk a Fadzsirt, majd kimentünk a mecset elé. Az utcákon még senki sem járt. Pár percig némán álltunk egymás mellett, és dideregtünk, végül a főutcán feltűnt Badr Al Din és

csapata. Durva posztókabátban voltak, a fejüket kendővel kötötték át. Szafij-Allah egy felmálházott szamarat vezetett maga után.

„Béke legyen veletek” – köszöntöttek minket. Abdulkarim a kezembe nyomott egy válltáskát. A felesége csomagolt szózott kecskehúst, hagymát és kenyeret. Elindultunk.

Hideg volt, látszott a leheletem a levegőben. Már a hegyekben járunk, amikor előbukkant a nap. Nem sokat beszélünk. Badr Al Din azt kérdezte, értek-e a puskákhoz. Mondtam, hogy igen. A kezembe nyomott egy első világháborús karabélyt. A fegyvernek el volt rozsdásodva a csöve. Megköszöntem, és átvetettem a vállamon.

Három óra gyaloglás után értünk oda, ahol Abdulmuji holttestét megtalálták. Satnya fücsomók nőttek a sziklák között, az állatok ezt legelték. A vért már felszárította a nap, csak az átharapott torkú kecskék tetemei mutatták, hol támadták meg a pásztort.

Badr Al Din hosszasan vizsgálta a nyomokat. Északra vezettek, letertek a földútról. Követtük. Erőltetett menet volt a tűző napon. Az izadtság a szemembe folyt, az ingem a bőrömre tapadt. Szafij-Allah egyik kamasz fia nekem adta az egyik kendőjét, amit a fejemre kötöttem.

Badr Al Din egy fennsíkon veszítette el a kutya nyomait. Úgy döntöttünk, hogy csapdát állítunk. Jó hely volt, mert el tudtunk rejtőzni a sziklák tövében, a szél pedig abba az irányba vitte a vér szagát, amerre a kutya továbbmehetett.

Badr Al Din lemálházta a szamarat, minden férfinak átnyújtotta a fegyverét. Modern, egyiptomi AK-47-esek voltak, a csövükön csillogott az olaj.

Miután elhelyezkedtünk, Szafij-Allah harminc méterrel távolabb vezette a szamarat, kikötözte egy kiszáradt fához. Elővette a dzsambíjáját, és hosszanti vágást ejtett az állat oldalán. A seb nem volt mély, de ahhoz éppen elég vér folyt belőle, hogy a ragadozók megérezzék a szagát. Két órán keresztül feküdtünk a sziklák között hasalva, de semmi sem történt. Csak a legyek jöttek a vérre, belepték a sebet a számon. A két kamaszfiú beszélgetni kezdett mellettem, Szafij Allah és Badr Al Din ettek. Az idő lassan haladt. Előbukkant a hold, újra láttuk a leheletünket. A kövek pattogtak a hidegben. Badr Al Din azt mondta, hogy fél órát várunk még. A két kamaszfiú már aludt a sziklák tövében.

A hátamat egy kőnek vetettem, és bámultam a holdat. Nagyobb-nak láttam, mint bármikor az életemben, tisztán ki tudtam venni a krátereket. Jól látszott a fényében minden.

Először éles vonítást hallottunk, erre egy másik válaszolt. Végül az északa megtelt a sakálok üvöltésével. A szamár idegesen dobolt a lábái-

val, és rángatta a köteleit. Mögötte öt sakált pillantottunk meg, lehajtott fejjel lopakodtak, érezték a friss vér szagát.

A férfiak kibiztosították a fegyvereiket, és vártak. Ahhoz, hogy az állatok jó célpontot nyújtsanak, még néhány méter hiányzott. Mielőtt azonban a sakálok támadtak volna, egy nagytestű kutya tűnt elő a domboldalon. A hold kirajzolta hatalmas alakját, jól láttuk kivillanó, szinte agyarrá vastagodott szemfogait. A lehelete füstként csapott ki a pofájából, mikor ugatni kezdett. Hangjára a sakálok lecsapták farkukat. Döbentben bámultunk. Badr Al Din lélekjelenléte tért vissza először. „Hatalmas az Isten” felkiáltással tüzelni kezdett, a többiek pedig követték.

A golyók letaglózták az emelkedő előtt álló szamarat, szikrát vetettek a köveken, de a fekete kutya rendíthetetlenül állt. Megvárta, míg a férfiak kilövik az összes töltényüket, majd visszaügetett a sötétbe.

„Hatalmas az Isten, hatalmas az Isten” – kiabálták a többiek rémülten.

A szamár tetemét hátrahagyva indultunk vissza a városba, botladozva a köveken. Senki sem talált magyarázatot a történetekre.

Abdulkarim ébren várt rám. Elmeséltem neki, mi történt, majd ruhástul az ágyba zuhantam.

Másnap reggel házigazdámat a Hádithba mélyedve találtam az imateremben. A könyvet kézzel írták, és lehetett vagy kétszáz éves. Abdulkarim nem váltott ruhát, ugyanabban a dzsalabíjában ült, amit tegnap viselt.

„Tegnap éjjel a vadak megtámadtak és megöltek egy Khulud nevű nőt és két gyermekét a kórházban” – mondta. „Az egyik gyerek maradványait meg sem találták.”

„A fekete kutya volt?”

„Így mondják.”

„És most mi lesz?”

„Meg kell próbálnom meggyőzni őket, hogy ezt a kutyát igenis meg kell ölnünk.”

Az imám egész nap a könyvébe mélyedve ült, ebédelni sem jött ki az imateremből. Nem akartam zavarni. Bár nem beszélünk, mindketten az esti tanácskozást vártuk az imámmal.

6.

A férfiak babonás rémülettel hallgatták Badr Al Din beszámolóját. A hentes hevesen gesztikulált, mondandóját így zárta: „Bizony mon-

dom, az a kutya nem Istentől való, erre pedig tanú Szafij-Allah, a fiai, de még a külföldi is, aki ott volt.”

Rémült „Hatalmas az Isten” kiáltásokkal telt meg a terem. Abdulkarim sápadtan ült mellettem, és a szakállát simogatta, majd felállt.

„Testvéreim. Hallgassatok meg, testvéreim” – mondta. „Meg kell próbálnunk megölni ezt a kutyát, mielőtt újra öl.”

Dermedt csend lett, tisztán hallottam az olajlámpások sercegését a teremben, a falhoz koccanó puskák hangját.

„Nem biztos, hogy a kutya nem Istentől való” – állt fel Kháldun. Tekintetét végighordozta a jelenlévőkön, és megvetően bámult Abdulkarim arcába. „Épp ellenkezőleg. Azt gondolom, ezt az állatot az Isten küldte, hogy arra figyelmeztessen minket, letértünk a helyes útról. Azok, akiket megölt, mind bűnösök voltak. Vagy talán elfelejtettétek, hogy Abdulmujit hányszor láttuk a kat mámorában? Hogy Khuludnak gyerekei voltak, de férje nem?”

Sok férfi bólogatni kezdett a teremben.

„Azt a kérdést kell feltennünk magunknak: miért sújt minket Isten? A válasz itt van előttünk. Azért, mert ellustultunk a hitben. Mert Isten parancsa nem tölti ki minden időnket. Mert szerencsejátékokat játszunk, nem figyelünk asszonyaink erkölcsre, és idegeneket engedünk be otthonainkba. Azt gondolom, ideje lenne újra alávetni magunkat Istennek, és megvizsgálni városunk erkölcsait. Csak így háríthatjuk el ezt a csapást.”

„Hatalmas az Isten” – tört ki a jelenlévőkből. Többen gyűlölködő pillantást vetettek rám. Sokan megölelték Kháldunt, és megköszönték, hogy felnyitotta a szemüket.

Abdulkarim szó nélkül ült mellettem, majd amikor csillapodtak a kedélyek, felállt.

„Bölcs Kháldun, azt javasolod, hogy erkölcsi bizottságokat állítsunk, mint Mardzsuhban? Bottal verjük asszonyainkat, ha ellustulnának a hitben? Kövezzük meg a bűnösöket?”

„Ha ez az ára, hogy elmúljon a fejünkről a csapás, igen” – kiabálta ülésében az öreg.

A mellette ülő férfiak bólogattak.

„És ugye te lennél a vezetője ennek az erkölcsi bizottságnak, hiszen van némi gyakorlatod.”

„Remélem, a testvérek elég alázatosnak és hívőnek tartanak a feladathoz.”

„Igen! Igen!” – kiabálták a teremben.

Abdulkarim megköszöri a torkát, majd folytatta. „Azt gondolom, hogy tévedsz, bölcs Kháldun. A kutyát mindenképpen meg kell ölnünk.”

„És ugyan miért kellene? Mert te ezt akarod?”

„Nem” – mondta Abdulkarim, és a henteshez lépett. „Milyen színű volt a kutya?” – kérdezte. „Mondd meg testvérem, milyen színe volt?”

„Fekete” – felelte Badr Al Din zavartan. „Fekete, mint az éjszaka.”

Abdulkarim lehajolt, és a kezébe vette a Hádithot, amit egész nap olvasott. Felnyitotta, és Kháldun felé fordult.

„Azért kell megölnünk azt a kutyát, mert a próféta, béke legyen vele, azt parancsolta. Az áll a Hádithban, öljétek meg a fekete kutyát, mert az maga az ördög.”

Nyugodtan beszélt, a hangját egy pillanatra sem emelte fel. Újra csend lett a teremben.

„Bölcs Kháldun, azt mondom, ne kövessük a Hádithot?”

„Én ilyet nem mondtam” – morogta a fogai között az öreg.

Felállt, és kivonult a teremből. Sokan követték. Hallottuk, hogy egy vallásos dalt kezdenek el énekelni az udvaron, a hangjuk sokáig visszahangzott a sikátorokban.

„Ki jelentkezik önként, hogy segítsen a kutya elejtésében?” – kérdezte Abdulkarim, amikor csend lett.

„Holnap reggel megint elmegyünk a hegyekbe” – mondta Badr Al Din. Bár látszott az arcán a félelem, erőt vett magán. Kedvelte Abdulkarimot, és hitt neki. Szafij-Allah mellette ült, ő is bólintott.

„Nem, testvérek” – mondta Abdulkarim. „A vadállat már itt vadászik a városban. Itt kell elejtenünk.”

A terve egyszerű volt: a kórháznál rejtőzünk el, hiszen ott a legerősebb a vérszag a városban. A tanács elfogadta a tervét.

Az utcák már üresek voltak, amikor elindultunk. Schonnan sem szűrődött ki fény. Badr Al Din és Szafij-Allah haladt elöl, kezükben görcsösen szorítva fegyverüket, mögöttük lépdeltünk Abdulkarimmal. Hosszasan figyeltem házigazdám arcát a sötétben, de semmit sem árult el arról, mit gondol. Kivettem két szál cigarettát, meggyújtottam és az egyiket odakináltam neki, de nem fogadta el.

„Azért imádkozz, testvér, hogy meg tudjuk ölni azt a kutyát” – sutogta, és felhúzta a Mausert. Visszhangzott a zárszerkezet kattánása az utcán. „Különben Kháldun Kabullá fogja változtatni ezt a várost.”

Nem beszéltünk többet, míg a kórházhoz nem értünk. Fehérre meszelt, kétszintes épület volt. A levegőben éreztük a fertőtlenítőszerrel keveredett vérszagot. A holland orvosok elmenekültek, amikor a sana'-i nehéztüzérség bombázni kezdett, azóta a borbélyok látták el a sebesülteket. Csak a napszitta vöröskereszt emlékeztetett arra, hogy egykor külföldiek éltek itt.

A bejáratú ajtót szürke vászonlepedő takarta. Badr Al Din lépett be először. Kendőjét az erős szag miatt az arca elé kötötte. Bár a tanács az első támadás után mindenkit kimenekített, aki mozdítható volt, a kórház mégsem volt üres. Lélegző alakokat láttunk feküdni a véres priccseken, mozdíthatatlan haldoklókat. Aludtak a beléjük diktált nyers ópiumtól.

Badr Al Din és Szafij-Allah a kórház alsó szintjén, közvetlenül a betegágyak mellett helyezkedtek el. Abdulkarimmal a tetőre mentünk. Az egész környékre jó rálátásunk volt. Elhelyezkedtünk és vártunk.

„Lehet, hogy nem jön el” – súgtam a feszülten figyelő Abdulkarimnak egy óra várakozás után. A holdat fekete felhők takarták, és a hegyek felől erős szél fúj.

„El kell jönnie” – válaszolta. „Isten nevében.”

Még fél óra telt el, amikor sikoltozást hallottunk a közeli utcából. A fekete kutya, mintha a semmiből tűnt volna elő, ott állt a tér bejáratánál. A pofájából csöpögött a vér. A lábainál eszméletlenül asszony hevert.

Badr Al Din és Szafij-Allah azonnal kirohant a kórházból, és tüzelni kezdett az állatra. A kutya nem menekült, fejét a hold felé emelte, és üvölni kezdett. Mély, dörgő hangja volt, visszhangzott az utcák között. Hús csapzott bundájú, vicsorgó korcs jött elő a hívásra. Megálltak a kutya mögött, és farkasszemet néztek Badr Al Dinnel és Szafij-Allahal.

A fekete kutya izmai megfeszültek, a fogait csattogtatva rohanni kezdett a két férfi felé. A farka pedig követte.

„Isten, Isten” – kiabálták a férfiak dermedten a rémülettől. Leeresztett fegyverekkel bámulták a támadó kutyákat.

Abdulkarim nem vesztette el lélekjelenlétét. A vállához emelte a puskát, célzott és eleresztette a golyót. Három méter után kapta el a fekete kutyát.

Az állat, ami eddig mintha úszott volna a levegőben, abbahagyta a futást. Megállt, és felénk emelte a fejét. Badr Al Din és Szafij-Allah is tüzelni kezdett. Sorozataik leterítették hat korcsot.

Megbabonázva bámultam a fekete kutyát. Hatalmas volt. Megrázta a fejét, és veszett csaholással tovább rohant Badr Al Dinék felé. Az oldalából gőzölgött a vér.

Abdulkarim második lövése terítette le. A marját érte. Felbukott, már nem tudott felállni. A horda maradéka elmenekült.

Még élt és fújtatott, amikor mellé léptünk. Abdulkarim a fejébe eresztett egy golyót, csak ezután vizsgáltuk meg közelebről. Korcs volt ez is, de nem láttam még ilyet. A súlya száz kiló lehetett. Számtalan régi sérülés hege borította a pofáját, a füleit mindkét oldalon benőtte a hús. Ezért nem félt a lövésektől. Süket volt.

Az utca megtelt emberekkel. Badr Al Din és Szafij-Allah a kutyák tetemét egy szemetes kordéra dobálták, a tömeg gyűrűjében vitték a mecset elé. Kint hagyták a kapu előtt, hogy reggel mindenki láthassa a megölt ördögöt.

Badr Al Din mindenkit elhívott megünnepelni a kutya elejtését, az otthonába mentünk. Abdulkarim azonban nem tartott velünk. Elnézést kért, arra hivatkozott, hogy elfáradt, és visszament a mecsetbe.

7.

Hangzavarra ébredtem. Az órára néztem, délután négy óra volt. Az ünnepség csak hajnalban ért véget, napkeltére értem haza. Lementem a mecsetbe, de Abdulkarimot nem találtam sehol. A ház üresen állt. Kimentem, de a város is üres volt. Egészen a kórházig mentem, ahol nagy tömeg gyülekezett. Ott, ahol tegnap megöltük a kutyákat, most emberek feküdtek hordágyakon, jajgató és ruháikat tépő hozzátartozóik gyűrűjében.

„Mi történt?” – kérdeztem egy mezítlábas pásztorfiút.

„Járvány van” – mondta. „Sok embernek magas a láza, hánynak, és kisebesedett a bőrük.”

„Nem láttad az imámot?”

„Bent van a két lányával.”

Átvágtam a tömegen. A terem zsúfolásig volt emberekkel. Sokan a földön feküdtek vagy a falhoz dőlve remegtek a láztól. Abdulkarimot kerestem. A felső szinten találtam meg. Egy piszkos matrac mellett ült a földön. A priccsen két eszméletlen kislánya feküdt. Nem vett észre, tekintete üveges volt, rázta a sírás. Megérintettem a vállát. Felnézett rám,

de nem ismert meg. Csak annyit mondott, „nem kellett volna megölni azt a kutyát”.

Nem tudtam mit mondani, visszaindultam a mecsetbe. Nyilvánvaló volt, hogy el kell hagynom a várost, amíg tehetem. A bejárati ajtó előtt ott állt a kordé, melyre a kutyák tetemét tettük. Kerestem a fekete kutyát, de nem találtam sehohol.

Hévíz, 2012/4.

Hartay Csaba

MOST NEM ALKALMAS

Ahogy a nyár elmúlt, nem mondta senkinek.
Feküdt a nyár a kukoricásban, mormolta nyári imáját.
Hogy is volt? Strand, napfény, éjek, maradás.
Miért ember az évszak? Vagy az Isten?
Egyedül vagyunk, nincs még egy időnk.

Gépek zörögnek őszi utakon. Lassú járművek.
Esteledik folyton. Ágyat keresünk, takarót.
Elrakjuk a cipőket. Maradunk.
Minden az útról szól.
Sürgetjük a megérkezést.

Halakat láttam álmomban. Nyári vizekben.
Hűvös kellett, most itt van.
Mit hozzon még az emberi Isten?
November, december. Mindenhol ott vagyunk.
A többiekre igen, rám nincs szükség.

Ágyat, meleget keresek. Nyarat.
Elmúltat, jövőt.
Csak most nem alkalmas.

Tiszatáj, 2012/9.

Közösségépítő erő vagy divatjelenség? A költészet (ön)megújítása vagy az irodalmárok álma a popsztár-létról? Az örökkévalóság vagy három perc hírnév? Összeállításunk nem kíván végleges választ adni a fenti kérdésekre, csupán arra vállalkozik, hogy feltérképezze a slam poetry magyarországi történetét, illetve átfogó körképet nyújtson jelenéről. Tekintettel a hazai kritikai recepció (egyelőre) szűkös voltára és a műfaji sajátosságokra – közösségi jelleg, személyesség, élőszóbeli megnyilatkozás jelentősége –, az elemzőbb megközelítés mellett fontosnak tartottuk megszólaltatni a szcéná néhány meghatározó szereplőjét, szimpatizánsát is. Így elmondhatjuk, hogy a slam magáért beszél – a jelen rovatban mindenképpen. Az elvégzett térképészeti és körképészeti munkálatokért VASS NORBERTET illeti köszönet.

Vass Norbert

KIS HAZAI SLAMTÖRTÉNET

avagy a text-tusák kontextusa

„I want to hear a poem”

„Olyan verset akarok hallani, amiben eszmék és hasonlatok oly hevesen csókolják egymást szájon, hogy a metaforák féltékennyé lesznek nyomban” – hozta nyilvánosságra vágyát tíz évvel ezelőtt, több száz-ezer amerikai kábeltévé-előfizető hálószobájában 1998 nemzeti slam poetry bajnoka.¹ Steve Colman sokat idézett programadó költeménye az HBO Def Poetry Jam című, hat évadot megélt sorozatának első adásában hangzott el. Bár a slam poetry kétségkívül sokat köszönhet a műsornak, ismerői, kedvelői és művelői számára az is teljesen világos, hogy az eredendően a közönség szeme láttára születő műfaj erejéből – a színházi előadásokhoz hasonlóan – a közvetítettség igen sokat elvesz. A slam poetry elsődleges befogadói közege ugyanis a közösség, egyik legfontosabb ismérve pedig a közvetlenség. Noha az esteken jellemzően előre megírt költeményekkel találkozunk a verseny kimenetelét legtöbbször aktív részvételével, tetszésnyilvánításával befolyásoló publikum, a stílári sokszínűségen és a kompetitív lebonyolításon túl a műfaj fő jellemzője, hogy a jelenlét varázsát kínálja. A slam poetry a pillanat művészete, amely az amerikai alapító atyák egyike, Bob Holman szerint a vers demokratizálását hozta el. Mielőtt e performatív előadóművészet hazai történetének ismertetésébe fognánk, célszerű hőskorát, eredetét és családfájának gyökereit is megvizsgálnunk.

A slam-legendárium szerint egy verselés iránt érdeklődő mérnök, bizonyos Marc Smith a nyolcvanas évek közepén ráunt Chicago költészeti rendezvényeinek tetszettségére. Arra gondolt hát: versengést visz a levegőtlen, álmos felolvasóterekbe. A Get Me High Lounge-ban útjára bocsátott, majd 1986-ban állandó lakhelyére, a Green Mill Jazz Clubba költöztetett slam poetry aztán – Bob Holman közvetítésével – a szeles városból New Yorkba került. Ott elsőnek a Nuyorican Poets

¹ Az eredeti szöveg így hangzik: „I want to hear a poem where ideas kiss similes so deeply that metaphors get jealous”. A költemény egésze megtekinthető a <http://www.youtube.com/watch?v=eOum8NE5-Ns> linken.

Café közönsége élhette át a slamversenyek hangulatát, majd később Holman a manhattani Lower East Side-on megnyitotta saját helyét, a Bowery Poetry Clubot. Az elkötelezett slam-szervező a Poetry Spots című tévéműsorral a Bowery füstös falain túlra is eljuttatta a mozgalmat, amely – saját megfogalmazása szerint – újból szexivé tette a költészetet. Holman fáradozásai három Emmy-díjat értek, de ennél is fontosabb, hogy show-jával sok ezer új rajongót nyert a műfaj számára.

A jó slammer elgondolkodtat, megnevetet, meghökkent; előadása nyomot hagy a közönségben. Ezt ma már jól tudják Japántól Nepálig, Szingapúrtól Szarajevóig. Gyors elterjedése mutatja, hogy a slam poetry egy jól érthető, szórakoztató, könnyen dekódolható és szinte minden nyelvi környezetbe gond nélkül adaptálható struktúra. Sikereit jobban megérthetjük, ha – a műfaj lényegének meghatározását követően – megkíséreljük körvonalazni, milyen forrásokból meríthetett, mely költészeti és előadó-művészeti formákra tekinthetünk előzményeként. Annak is meghagyjuk azért az esélyét, hogy – *horribile dictu* – a chicagói ásitózó, Marc Smith irodalmon kívülről érkezett lévén, a kezdet kezdetén minderről nem rendelkezett mindenre kiterjedő tudással. Meglehet, egyszerűen csak telibe találta a korízlést.

Ha hinni lehet a legendának, az unalom volt tehát az indikátor, amelynek hatására a protestáns etikában gyökerező amerikai versenyszellem lehetőségeit felismerő Smith a nyolcvanas években összekapcsolta egymással a színpadi performanszt, a közösségi költészetet és az utcanyelvi elemekkel tűzdelt, mégis szofisztikált verbális vetélkedést, izgalmas crossover-hibridet alkotva így meg. Maga a *slam* ütést, csapódást, illetve éles bírálatot is jelent. „Nagyjából úgy kell elképzelni, mint egy tavaszi nagytakarítást a Parnasszuson. Jön pár fiatal (hol máshol, a nagy Ámerikában), akiknek kevés a rap, de az irodalom se túl testhez álló, megunták a disputaversenyeket, de szédülnek a hordón szónoklás közben, úgyhogy kitalálják, hogy legyen valami, ami egy kicsit mindegyik, de egyik sem teljesen” – ad szellemes és értő definíciót a műfaj egyik hazai úttörője, Audrey Rapburn, vagyis Csepelyi Adrienn.² Zirig Árpád (Baowah) posztmodern performansz-költészetnek nevezi a slamet, Bencsik Ádám (Ponza) pedig Hofi és Latinovits közt félúton lebegő jelenséggént éli meg. A már többször hivatkozott Marc Smith úgy véli, a slam líra és előadó-művészet keveréke.

2 CSEPELYI Adrienn, *Fiókpoéták, szőnyegszónokok – Slam Poetry Budapest, Kőleves, 2008. április 27.*, <http://majdnemhires.blogspot.hu/2008/04/fikpotk-sznyegszonokok-slam-poetry.html>.

A műfaj magának az Egyesült Államokban felfedező Gyukics Gábor ezt azzal egészíti ki, hogy a slam olyan költészeti bajnokság, amelyen bárki megkaphatja a maga három percét.³ Gyukics szerint tehát a slam poetry sosem volt értelmiségi belügy. A költészet kávéházi Hyde Park sarkaiban bármikor mikrofont ragadhattak munkanélküliek, hajléktalanok, kétes egzisztenciák is, az elhangzó szerzemények ezért gyakran politikai, társadalmi töltetűek, de a slamkölteményeknek a humor is fontos trópusa. A rendszerint előre megírt, fejből mondott vagy felolvasott szövegét az előadó – hogy Gyukics kifejezésével éljünk – afféle verbális támadás formájában a közönség irányába intézi. A produkciót aztán általában a hallgatóság sorából kiválasztott zsűri pontozza. Az estek fontos résztvevője továbbá a publikum és a fellépők közti kapcsolatot biztosító konferanszié. Az ő szerepéről ezért lentebb részletesebben szólunk majd.

A slam és a slum, avagy a hang túléli tulajdonosát

Bár axiómának tűnik, mégsem árt tisztáznunk, hogy az eredendően orális jellegű költői közlés a slam poetryvel a vokalitás közegébe talál vissza. Oda, ahol hosszú évszázadokon át eleve létezett. A tény pusztán a közlésénél jóval izgalmasabb a visszatérés néhány állomásának felvillantása. Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk, könnyen beláthatjuk, hogy – az ókori görögök lírájától a krónikás énekesek lantjáig – Európában sokáig elválaszthatatlan volt egymástól az emberi és a mesterséges hang.⁴ Ahogy Székárosi Endre megjegyzi, ezen egymásmellettséget jól példázza a legősibb hangszer, a dob, amely mint az emberhez még természetesen kötődő instrumentum mintegy hidat képez a két minőség között.⁵

A költészet, ahogy ma gondolunk rá – írja Székárosi –, akkor kezdődött, amikor a nyelvi közlés kibontakozott a hang érzéki egészének öleléséből. Az írásbeliség megjelenésével a lejegyzés, majd a sokszorosítás lehetősége felgyorsította a nyelvi közlés autonomizálódását, noha a zenei kísérlet igénye így is sokáig fennmaradt.⁶ A 20. század költői kultúrája aztán – hallhattuk Székárosi Endre *Újra a közösségi költészet*

3 Gyukics Gábor személyes közlése.

4 SZÉKÁROSI Endre, *A hang autonómiája a költészetben = Hangköltészet. Szöveggyűjtemény, szerk. Uő., Artpool, Budapest, 1994, 3–9*; <http://artpool.hu/Poetry/Sound/Szkarosi.html>.

5 Uő.

6 Uő.

felé – *slam poetry* című előadásában⁷ – teljességgel rehabilitálta a hangot. Az izmusok zajjal és zörejjel kevert deklamációi után a költészet orális tállalását a beatek vették újból birtokba, a közösségi tér és az emberi jelenlét ihlető voltával együtt, hiszen *reading*jeiken nem ritkán improvizáció is előfordult. A szöveg egy része ilyenkor a helyszínen, a közönség füle hallatára vagy éppen aktív részvételével képződött, másképpen mondván: az improvizáció lehetősége a költői kompozícióba emeltetett. A közösségi tér egyébként a hatvanas évek művészi tendenciáiban is kiemelten fontosá vált a happening- és performanszkultúrától a fluxusig. A közösség ugyanis – mutatott rá fentebb említett előadásában Szkárosi – a művészet keletkezését és befogadását magába foglaló harmonikus forma. Amint pedig deklamáció, performansz és zene ugyanabban a térben, egyszerre fogan, máris megérkezünk a slam poetryhez.

Ám más úton is eljuthatunk hozzá. A beszélt nyelv uralása, a verbális virtuozitás ugyanis a fekete közösségek számára roppant fontos kompetencia. Richard Shusterman rapról szóló tanulmányában⁸ azt írja, a rapper szexuális vonzerejére, üzleti sikereire és a birtokában lévő vagyontárgyakra vonatkozó hencegése mögött érdemes meglátnunk, hogy mindeme státuszszimbólumok bírása csupán a következménye beszédbeli fölényének – másodlagos jellegű a szavak uralásához képest. A szócsaták, a verbális vendetták győztesei a fekete közösségekben ősidőktől fogva nagyobb megbecsülésnek örvendenek azoknál, akik alulmaradnak egy-egy ilyen ütközetben. Shusterman azt állítja, mindez a nyugat-afrikai énekmondó, történetmesélő, imakántáló griotok tisztelétéig vezethető vissza, de a tradíció – ha valamelyest más kontextusban is – természetesen Észak-Amerikában is folytatódott. Az emberi hang ugyanis – mutatott rá egy előadásában Roland Barthes – valójában a különbözőség kitüntetett (eidetikus) helye.⁹ Ginsberg pedig arról beszélt egy alkalommal, hogy a hang túléli tulajdonosát, így mintegy az időn kívül közvetít valami visszavonhatatlanul személyest.¹⁰

A bendzsóval kísért blues-dalokat Gyukics Gábor éppúgy a slam poetry fontos előzményének tartja, mint a déli ültetvényesek gyermekeit

7 Elhangzott a Magyar Írószövetség Avantgárd Szakosztályának *Hang, költészet és közösség az új évezredben* című konferenciáján, 2012. november 13-án.

8 Richard SHUSTERMAN, *A rap művészete* = *Uő., Pragmatista esztétika*, Kalligram, Pozsony, 2003. Lásd még: *Az Irodalom Visszavág 2003. ősz* (<http://www.iv.hu/modules.php?name=IVlapok&op=viewarticle&artid=255>). Köszönet Petrányi Zsoltnak, hogy felhívta rá a figyelmemet!

9 Roland BARTHES, *A zene, a hang, a nyelv*, Replika 2011/4., 195–199.

10 Idézi SZKÁROSI, *I. m.*

dajkáló fekete asszonyok álomba ringató történeteit. Az 1890-es évekig – olvassuk Richard Ruland és Malcolm Bradley könyvében¹¹ – a fekete legerőteljesebb alkotásai vagy rabszolga-történetek formájában jelentek meg, vagy az amerikai indián művészethez hasonlóan dalokba foglaltattak, netán szájhagyomány útján terjedő népmesékben öltöttek testet. Az eredetileg a hagyományok, illetve a közösség mitikus hősteteinek és szenvedéseinek átörökítését szolgáló – orális és leírt formában is létező – *storytelling* nagyjából a 19. és 20. század fordulóján gazdagodott identitásjelölő, politikai-polgárjogi felhanggal. Már a századfordulón komoly viták zajlottak a fekete öntudat körül, melyek aztán a húszas évek harlemi reneszánszának parázsló légkörében teljesedtek ki.

New Yorknak a 19. században még fehér középosztály lakta negyedébe, Harlemba a 20. század elején egyre több migráns érkezett. A részben délről, részben pedig a karibi térségből betelepülő fekete népesség tagjai közül kikerülő alkotók felpezsdítették a városrész művészeti életét. Tevékenységük nyomot hagyott a korszak zenéjén, színházán, képzőművészetén és irodalmán is. A harlemi reneszánsz prózájára és költészetére a radikális hangütés jellemző, de színházi tradíciója is roppant expresszív. A fekete negyed művészeti virágba borulása témánk felől szemlélve a következő szempontból bír különös jelentőséggel. A korszak dzsessz-zenészei egyre többször használták fel dalaikban fekete költők verseit, ezeket pedig gyakran kompetitív jelleggel mutatták be, noha – a slam poetrytől eltérően – szerzeményeik ilyenkor elsődlegesen nem egymással versenyeztek. A tehetséges alkotók inkább a közönség soraiban helyet foglaló fehér középosztálynak igyekeztek bebizonyítani rátermettségüket. Mindenekelőtt számukra kívánták világossá tenni, hogy képesek a színpadon is – zenében és költői beszédben egyaránt – versenytársaikká válni. Az afrikai-amerikai közösség sajátos művészeti egyenjogúsági harca radikális, szocialista eszmékkel is telítődött a harmincas évekre, a harlemi reneszánsz pedig kétségkívül sikeres volt a fekete identitás amerikai eszmetörténetbe integrálása terén. Irodalom- és kultúrtörténeti jelentőségű a mozgalom abból a szempontból is, hogy ajtókat nyitott a fekete szerzők számára, párbeszédet generált az egymás mellett létező fehér és fekete Amerika között.

Hasonló pozícióból, a Los Angeles-i Watts negyedben a fehér rendőrök és a fekete lakosság között 1965-ben kialakult, több napig tartó feszült helyzetre adott válaszként született meg a fiatal fekete szerzőket

11 Richard RULAND – Malcolm BRADLEY, *Az amerikai irodalom története*, Corvina, Budapest, 1997, 225.

összefogó Watts Writers Workshop. Tagjai géppuskanyelven ropogták a gettóból hozott társadalomkritikus attitűddel átítatott verseiket, amelyek közösségük értékeit és problémáit egyaránt megvilágították. A WWW-ből kinőtt, The Watts Prophets néven ismert – zenészekből és költőkből álló – csapat a rap, a *spoken word* és a dzsesszköltészet eszköztárából merítve tördelte rímekbe kiszolgáltatottságból és tehetetlenségből származó dühét. A Watts negyed prófétái az utca nyelvére, a költészet erejével emelték fel hangjukat az őket sértő igazságtalanságok ellen. Ahogy Gyukics Gábor fogalmazna: verbális támadást intéztek a színpadról.

Ezúttal csupán néhány lehetséges előzményét, gyökerét tártuk fel a közösségi terekben, közvetlen percepcióval működő, legtöbbször előre megírt, ám orális módon konstituálódó slamköltészetnek. Engedtessek meg még egy rövid megjegyzés. Amennyiben a műfaj előadó és közönség közti határok megszüntetéséért tett igyekezete, valamint a fellépők személyes, illetve társadalmi frusztrációit azok mikrofonba ordítása által feltárni és feloldani vágyó aspektusa felől nézünk a slam poetryre, gyümölcsöző párhuzamra lelhetünk a punkban. A slamköltészetet és a zenei élet tespedtségére adott válaszként – az előbbi egy évtizeddel megelőzően – jelentkező punkot összehasonló elemzés azonban egyelőre lehetséges irány csupán, hiszen e feladat meghaladja a jelen írás terjedelmi korlátait.

A szó fegyver

Most, hogy az elméletibb jellegű rész végére értünk, változik a dolgozat hangneme. E bejelentett stílusterés mögött a szerző által tudatosan – az esetleges hiányosságokat is vállalva – választott módszertan bújjik meg. A slam poetry magyarországi történetéről szóló fejezet megírásához ugyanis – részben az első kézből származó információ hitelességében bízva, részben pedig a téma eddigi feldolgozatlanlansága okán – az interneten elérhető forrásokon túl szerencsésnek tűnt a szcénát szervező és alakító kulcsszereplőket felkeresni, s ezt a részt a velük készített háttérinterjúk segítségével elkészíteni.

A slam poetry nem régóta van jelen hazánkban, ám ezalatt sokan sokat tettek a műfaj ügyéért, s persze minden résztvevő más szemszögből látja az eddigi események sorát. Akiket felkerestem, készségesen osztották meg velem gondolataikat, emlékeiket, szívesen meséltek saját

történetükről, amiért köszönettel tartozom nekik. Nem állt viszont módomban mindenkit megkérdezni, ezért a most következő – leginkább történeti jellegű – áttekintés bizonyára töredékes. Jóllehet, a főbb szálat sikerült felgöngyölítenem, de tisztában vagyok azzal, hogy maradtak elvarratlanok is. Remélem viszont, e tendenciák felvázolása meg hozza a kutatói- és/vagy a vitakedvet, mert úgy vélem, ideje volna egy, a hazai slam poetry jelenséget összegző, azt kritikai aspektusból vizsgáló írás elkészítésének is.

A hagyományos vélekedés szerint a legelső magyarországi slam poetry rendezvény a 2006 februárjában a Múcsarnok alagsorában megrendezett Budapest Slam volt. Ez a kijelentés több-kevesebb megszorítással helytálló, roppant kíváncsi lettem viszont arra, kik és főleg milyen úton jutottak el akkor a Múcsarnok büférébe, a nyomozás során pedig azt is sikerült kiderítenem, hogy vájtfülűek korábban is láthattak már az országban a slamköltéssel legalábbis határos produkciókat. A közvetlen előzmények között utalhatunk Ladik Katalin, Szkárosi Endre és mások hangköltészeti kísérleteire, Hofi Géznak a „gulyás-kommunizmus” kuktaszelepeként funkcionáló szoftos-humoros-társadalomkritikus stand up-előadásaira, vagy Pajor Tamás zseniális dalszövegeire, amelyek nemcsak a honi rapet előlegezték, hanem – évekkel a műfaj amerikai zászlóbontása előtt – telibe találták a slam poetryt is. Többen saját produkcióik folytatóiként üdvözölték az éledező honi slam-szcénát. A slampoetry.blog.hu első bejegyzése alatt találjuk például a Karaffa Gyula nevű felhasználó hozzászólását: „Nincs új a Nap alatt! Mi, a Győztes Traktor nevű amatőr együttesünkkel ezt a stílust már a nyolcvanas évek elején, közepén gyakoroltuk clubunkban Nyíregyházán. Sok sikert a maiaknak!”¹²

Gyukics Gábor 1999-ben indult, búvópatakszerűen szerveződő nyitott felolvasóest-sorozata már közvetlen előzménynek tekinthető. Gyukics költőket és zenészeket hívott ezekre az alkalmakra, akik a nagyjából húsz-harmincfős közönség előtt, a jazz poetry hagyományai szerint rezonáltak egymás művészetére. Az esteket Gyukics maga is dzsesszköltészeti eseményekként definiálja, amelyeken muzsikált többek között Ágoston Béla, Barabás Lőrinc és Grensó István, a költők

12 Lásd http://slampoetry.blog.hu/2008/01/14/title_19215. A Győztes Traktor egyébként a Youtube-on elérhető egyetlen próbatermi felvétel alapján nekem inkább afféle lendületes ska-punknak tűnik, noha a szöveg – a korszak underground-minőségének egyeses következményeként – természetesen érthetetlen.

részéről pedig többek között Bozsik Péter, Fabó Kinga, Kemény István, Kukorelly Endre és Szijj Ferenc lépett fel.

E széria keretében később egy hattagú dzsessz-zenekar társaságában fellépő uruguayi slamköltővel is találkozhatott a közönség. Gyukics emlékei szerint a slammer nagy sikert aratott. Az estek később Kolozsvárra és Szabadkára is eljutottak, majd egy rövid szünetet követően 2002-től ismét itthon indult be a sorozat. A hol ötven, hol tíz főt vonzó programok évekig a XIII. kerületi József Attila Művelődési Házban futottak állandó, háromfős zenekarral, majd később az INDA Galéria lett a bázis, s a sorozat kisebb-nagyobb megszakításokkal tíz évig maradt életben. Gyukics pedig 2006-ban maga is ott volt a Múcsarnokban, noha egyelőre csak az elhangzó szövegek angolra fordítójaként.

Érdekes adalék, hogy egy közvetett slam-tapasztalat – Marc Levin *Slam – A szó fegyver* című filmje – indította Petrányi Zsoltot előbb a slammelés, majd a slam-szervezés irányába. A Múcsarnok igazgatójaként a 2006-os eseményt rendező Petrányi ugyanis a kétezres évek elején néhányszor maga is slammelt, rappelt. A filmen – emlékszik vissza – a költészet megújításának lehetősége tárult fel előtte. S miután abból az ELTE-s közegből érkezett, amely a jelenlegi költői közpeneráció jelesebbjeinek jó részét adta, e tülontúl populáris gondolat okán rögvest furdalni kezdte a lelkiismeret.¹³

2001-ben aztán, amikor a dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézet művészeti vezetőjévé választották, s hozzálátott az intézmény dinamikus arculatának kialakításához, ismét eszébe ötlött Levin filmje. Az újítások közé tartozott, hogy az intézet számára akkoriban egy fanzineszerű kiadványt szerkesztő Fehérvári Tamás, a képzőművészet mellett kísérleti elektronikus zenével is foglalkozó Várnai Gyula és Petrányi Zsolt alkotta csapat tagjai a vernisszázok alkalmával zenei kíséret nélkül vagy egyszerű alapokra ráénekelve, rapre hasonlító ritmikus formátumban mondták el megnyitászövegüket. Petrányi úgy emlékszik, az elsődleges inspirációt a szerepkihelyezés jelentette számukra, amit annak érdekében vállaltak, hogy magukra irányítsák a figyelmet. Minden tapasztalat nélkül fogtak slammelésbe – vagy legalábbis valami olyasfélébe –, és sikerült is vele alaposan meglepniük a kiállítótermek gyanútlan közönségét.

13 Petrányi Zsolt személyes közlése.

Költők és rapperek párbaja

Miután megtapasztalta az előadói aspektust, Petrányi – immár a Múcsarnok igazgatójaként – arra gondolt, érdekes lenne a slam jegyében szervezni egy estet, ahol költők és rapperek találkozhatnak egymással. Az irodalmárok kiválasztásával Nagy Gabriellát bízta meg, a rapperket pedig Németh Péter, vagyis MC Zeek hívta a Múcsarnokba. Zeek szerint a fellépők mindegyike hallott már a slam poetryről, ő elsősorban mégis afféle kísérletként fogta fel a 2006-os eseményt, amit alighanem azért neveztek „rapperek és költők párbajának”, mert a slam poetryt valahogy körül kellett írni a közönség számára. Mivel korábban nem volt még hasonló rendezvény az országban, nem tudták előzetesen felmérni azt sem, mekkora érdeklődés övezi majd az estet. Mindenesetre a Múcsarnok alagsora megtelt, vagyis a szócsörte meglehetősen sok embert érdekelt.

„Különös volt – emlékszik vissza Petrányi – az esemény pszichológiája. A rapperek nagyon lelkesek voltak, mert úgy érezték: végre egy platform, ahol összemérethetnek, s akár konfrontálódhatnak is az irodalmárokkal. A költők pedig – ez volt a benyomásom – úgy érkeztek oda, hogy a verseik majd úgyis magukért beszélnek.” Beszámolóját hallgatva rögvest eszembe ötlött egy bicegő, de talán mégsem teljesen elvetendő áthallás. A honi slam poetry születése pillanatában eszerint a rapperek voltak a kihívók, vagyis a harlemi reneszánsz kontextusában értett feketék, míg a költők a fehérek. Ez persze ilyenformán túlságosan is sommás megállapítás; árnyalásához jó volna tudni, a fellépők közül ki mire számított a Múcsarnokba érkezése előtt, s mit érzett ehhez képest a produkció közben vagy annak elhangzását követően.

Petrányi emlékei szerint a közönség nagyobbik fele a hip-hop közegből érkezett. Ez két – egymással szorosan összefüggő – dolgot is feltételez: úgy látszik, a fiatal underground szcénának fontosabb volt az esemény, és informális csatornái is alkalmasabbnak bizonyultak arra, hogy hírért széles körbe elvigye.

A következő alkalommal, 2007-ben már nemzetközi kontextusba került a rendezvény, és úgy tűnik, az áttörést is a második Budapest Slam hozta el, amelyet a dzsessz-zenészek jelenléte még sokoldalúbbá tett. 2006-ban nem hívtak még zenekart, és a játékszabályok sem voltak olyan szigorúak, sőt klasszikus értelemben vett pontozás sem zajlott, még az időlimit átlépését sem szankcionálták. Arra kérték csak a fellépőket, hogy rövid verssel készüljenek, a zsűri pedig neveket terjesztett

fel, akiket a végső győzelemre alkalmasnak ítélt. A színpadon kottaállvány és mikrofon várta a fellépőket, a versengésnél mindkét esetben fontosabbnak bizonyult a show-jelleg. Hogy megadják az est hangütését, a Múcsarnok közönségét a *Slam – A szó fegyver* vetítésével fogadták. Azt is érezték továbbá a szervezők, hogy – mintegy sorvezetőül a szövegek számára – érdemes tematizálniuk a szócsatákat. Az első ezért a fővárosról szólt, a második hívószava a szolidaritás lett, míg a harmadik Budapest Slamen – 2010-ben, a Múcsarnok helyett ezúttal az A38 hajón – a gyökerekről szövegelhettek a fellépők.

Két sikeres esemény lebonyolítása, illetve a másodikról készült színvonalas DVD-kiadvány megjelentetése után Petrányi úgy érezte, megtette, amire vágyott, és Stráhl Katalin – aki akkoriban a Múcsarnok kurátorasszisztenseként dolgozott – is úgy vélekedik: az intézmény biztosította a kezdő löketet, mutatott egy adag slam poetryt a fővárosi közönségnek, de nem volt, nem is lehetett célja, hogy közösséget neveljen a műfaj számára. Zeek szerint ehhez leginkább a praxis hiányzott, valamint a magyar slam poetry pontos definiálása, határainak kijelölése. Emiatt – tette hozzá – az újszülött műfaj két-három évvel ezelőttig komoly küzdelmet folytatott azért, hogy egyáltalán életben maradjon.¹⁴

Stráhl Katalin 2007 végén távozott a Múcsarnokból és saját – együtteseket, DJ-ket és különféle zenei formációkat felkaroló – cége szemszögéből is úgy látszott számára: a slam költészetnek időre van szüksége, illetve jóval több művelőre, hogy eljusson a programszervezőkhöz és még inkább megerősödjék.¹⁵ Ennek a folyamatnak lett fontos katalizátora a Kőlevesben induló, önszerveződő underground slam-műhely.

„[...] a havi adag kőleves, az kötelező”

„2008. január 27-én, vasárnap, 18 órai kezdettel a Kőlevesben elindul a budapesti 'SLAM POETRY' bázisának megteremtése. A minden hónap utolsó vasárnapján megrendezett összejövetelek célja, hogy folyamatos és rendszeres lehetőséget biztosítson a spoken word / slam művelői és kedvelői számára, hogy közösen alakítsák ki a műfaj magyar nyelvű kereteit” – olvashatjuk a slampoetry.blog.hu 2008. január 22-i bejegyzésében.¹⁶ A felület mellett, hogy fontos forrásául szolgált a fo-

14 Németh Péter személyes közlése.

15 Stráhl Katalin személyes közlése.

16 Lásd http://slampoetry.blog.hu/2008/01/22/slam_poetry_a_kolevesben.

lyamatnak, amelynek során a hazai közeg birtokba vette a slam poetry nyelvtanát és dramaturgiáját, a honi slam-hősök archívumaként is eredménytelően használható, hiszen a Kőleves-estekről készült videókat – és egy ideig az elhangzott szövegek leiratát is – itt publikálták a szervezők. Az elsősorban közösségteremtő szándékkal indított, illetve háttér-információs forrásként működő interfész az irodalomszerető internetezők számára sem volt ismeretlen, hiszen alig két héttel az első bejegyzést követően a Litera is beszámolt indulásáról.¹⁷

A Kőleves-estek egyik szervezője, Mavrák Katalin (Hugee) így emlékszik a kezdetekre: „Egy slam-fan barátom, Prekopcsák Zoltán összegyűjtötte a Def Poetry Jamek felvételeit, és szeretett volna egy oldalt, ahol érdekességeket tehetünk közzé a műfajról. Ebből lett a slampoetry.hu. Prékó aztán 2007 végén egy internetes hip-hop fórumon megismerkedett Titával, vagyis Fiáth Titanillával a Ludditákból. Megbeszéltek egymással egy találkozót, ahova Prékó engem – a Műszaki Egyetemen a slam poetryről projektdolgozatot író raprajongót – hívott meg, Tita pedig azt a Matits István nevű barátját hozta magával, aki szeretne volna beindítani Budapesten a versenyzős esteket. Megállapodtunk: havonta egyszer a Kőleves pincéjében gyűlünk össze. Nem volt kérdés számunkra, hogy ez tulajdonképpen kinek is szól. A rap határainak szét-szaggatására, a szabadabb formákra voltunk kíváncsiak.”¹⁸ „A slam poetry ne legyen egy karácsony vagy hanuka, jó, / én se vagyok hadihajó, forradalmár, Manu Chao, / de hogy a pofámból ne csak a nikotint fújjam, / ne magamban vesszen el a mutatóujjam, / még kataton is tudjam, hogy a hangomban a mélység / nem a herointól van. Hogy a beszédközpont ötletes, / vagy ne legyen szögletes a Broca-mező, / mostantól a havi adag kőleves, az kötelező!” – adta ki a rímekbe tördelt parancsot Tita.¹⁹

A Kőleves-estek hagyományosan három részből álltak. Az úgynevezett tematikus blokkban az előző alkalommal megbeszélte, a következő hónapra kvázi házi feladatként feladott témában vártak szövegeket, ezt az *open mic*-szekció követte, ahol témabeli megkötéstől függetlenül bárki elmondhatta a versét, majd az úgynevezett tízszavas versennyel értek véget a találkozók. Utóbbi feltehetően magyar slam-sajátosság. Lényege, hogy a versenyzőknek a közönség által bekiabált/megszavazott tíz szó felhasználásával, helyben kell elkészíteniük rövid költemé-

17 *Eleg a slamtelenségből. Új blog indult a slam költészet kedvelőinek*, Litera.hu 2008. január 24., <http://www.litera.hu/hirek/eleg-a-slamtelenségbol>.

18 Mavrák Katalin személyes közlése.

19 Lásd http://slampoetry.blog.hu/2008/02/03/a_szovegek_i_tita_amp_moki.

nyüket. Az első tízszavas versenyt a 2008. áprilisi összejövetelel rendezték. A történeti hűség kedvéért álljon itt néhány a felhasznált szavak közül: jaj, medvenedv, anyátok, holdárnyék. A fődj egy Petőfi-kötet volt, melyet az összes résztvevő dedikált. Az estek mindannyiszor vetítésekkel kezdődtek. A megtekintett produkciók rendszerint viszonyítási alapként szolgáltak a formálódó közösség számára. Akárhogyan is, a Kőleves volt a magyar slam keltetője. A Múcsarnokban alkalmazott zenei és vizuális elemek (kényszerű) elhagyásával ráadásul a műfaj honi változata a gyökerekhez is visszatért.

Egy idő után Stráhl Katalin cége és a Kőleves közössége összekapcsolódott. A 2010 márciusában megrendezett második Tilos Slam szervezéséből a két csapat már együtt vette ki a részét. Stráhl Katalin úgy emlékszik, Chi Korea – a Tilos Rádió DJ-je – tőlük teljesen függetlenül fogott hozzá 2008 áprilisában a Sztrii Noiz című, kéthetente jelentkező, teljes egészében a slam poetryvel foglalkozó rádióműsora készítéséhez. A második Tilos Slam alkalmával slam napot is tartott a rádió: Chi Korea interjúkat és élő slam acteket sugározott az éterbe. Addigra számos vidéki helyszínen ismerték már a slamköltészetet. A slampoetry.blog.hu szerint az első vidéki eseményt Veszprémben rendezték, majd Zalaegerszeg és Pécs következett, 2010-ben pedig Szeged, Debrecen és Szarvas is megjelent a slam-térképen. A műfajt összefogó slampoetry.blog.hu eseménylistája 2010-ben hetvenöt rendezvényt regisztrált országszerte,²⁰ s a rendszeres klubesteken túl a nyári fesztiválszezon programjában is egyre sűrűbben tűntek fel a slammerek, ráadásul ősszel Bob Holman és Samantha Thornhill – az amerikai slam egyik alapítója és egyik fiatal ígérete – is Magyarországon járt. Ekkortól, egészen pontosan 2010 szeptemberétől indult útjára egy újabb sorozat, az Angyal Gyula szervezte Astoria Slam is.

A városi szuperhősök tematikájú slamverseny selejtezőjéről szóló bejegyzés generálta a műfaj virtuális közegben lezajlott első vitáját.²¹ A poszt alatti hozzászólásokban különböző egyéni sérelmek sorolásán túl a slam poetry kompetitivitásának, valamint a versek pontozhatóságának tárgykörében ütköztek a vélemények. Felmerült továbbá az is, hogy a havi slam-esteket inkább a műhely-jelleg irányába kellene elmozdítani.

20 Lásd http://slampoetry.blog.hu/2011/01/02/slam_poetry_y2010.

21 Lásd http://slampoetry.blog.hu/2010/06/27/slammiseg_urban_superheroes_sejtezo.

A fenti bejegyzésre reflektált a *Hova tart a magyar slam?* című poszt,²² amelynek szerzője a műfaj hazai jellegzetességeiként a külföldi variánsoknál költőibb szövegeket emelte ki, majd önkritikusan megjegyezte azt is, hogy a magyar slam-produkciók nagy része sajnálatos módon nem tud széles réteghez szólni. „[...] az utóbbi hónapokban mindenképp az elefántcsonttorony felé haladunk” – jegyzi meg a bejegyzést szerző preko, amit nem vet ugyan el teljes egészében, de kizárólagos útnak sem gondol. „Ha nincs szenvedély és igazi előadás, akkor ez a műfaj soha nem fog eljutni szélesebb rétegekhez” – teszi még hozzá. A virtuális térben zajló szótusa – amely feltehetően postafiókokra, chatszobákra és offline terekre is kiterjedt – érdekes lenyomata egy alakuló, ambiciózus közösség viharzasi korszakának.

Nemrégiben arra is láthattunk példát, miként reagál a slammerek köre a kívülről jött impulzusra. Az Irodalmi Jelen online változata *Perwoll-lal mosott költő, avagy: mit kezdjünk a slammel?* című bejegyzésében egy slam-szerűen megírt stílusparódiával tette fel olvasói számára a címben olvasható kérdést.²³ Az imént tárgyalt – kvázi nulladik – slamvitával összevetve szembetűnő hasonlóság a gyors lefolyás, a bejegyzés alatti hozzászólásából azonban ezúttal a közösségi médiumok felületeire, illetve külön posztokba szóródtak szét a reflexiók. Utóbbi jelenség alaposan megnehezíti a diskurzus menetének követését. Izgalmas – és nemkülönben termékeny – kísérlet lenne véleményem szerint egy workshop vagy akár egy slam poetry rendezvény keretében közös szájálásra hívni az online vitázókat.

Porondon a slam-mester

Mindennemű utómorgás mindaddig másodlagos, amíg a slam megtölti a rendelkezésére álló teret, és jelenléte aktuális, szórakoztató és megragadó tud lenni. A fellépők mellett ezért a porondmester, vagyis az MC teheti a legtöbbet. Ő az estek dinamikájáért felelős dramaturg, az előadók és a közönség közti kapocs. Fontos, hogy szintén slamköltő legyen, vagyis ne csak ismerője, de tagja is a közösségnek. Maga is képes legyen főzetet készíteni a költészet mandragóragyökeréből, ám az estek alkalmával abbéli kvalitását csillogtassa inkább, hogy a versdallam

22 Lásd http://slampoetry.blog.hu/2010/06/29/hova_tart_a_magyar_slam.

23 *Perwoll-lal mosott költő, avagy: mit kezdjünk a slammel?*, Irodalmijelen.hu 2012. október 18., <http://www.irodalmijelen.hu/node/14883>.

hullámaira hangolja, illetve a rímek bérceiről lesegítse a többi slamme-
lőt. Ő a műfaj beavatott papja, a kultusz őre, aki maga is átélte már a szín-
pad révületét, a ceremónia mestereként viszont inkább társainak engedi
át a terepet. Megbízata az előadók biztatására szól, ezért a versenyek
alkalmával mikrofonszorongató Vergiliusként a háromperces műfaj
Dantéinak útítársául szegődik.

A porondmester szerepköréhez ezen felül afféle pedagógiai kompe-
tencia is tartozik. Gyukics Gábor szerint nem egy eseményen fordult
már elő, hogy a konferansziének kellett megnyugtatnia egy-egy extati-
kus állapotba kerülő versenyzőt. Az MC-nek tisztában kell lennie tehát
a fellépők vérmérsékletével, karakterével, tudnia kell, meddig mehet
el a slammer, és hol van az a pont, ahol neki kell közbelépnie. Az Egye-
sült Államokban – tudtam meg Stráhl Katalintól – a slam íratlan szabá-
lyai szerint a konferanszié abszolút hatalommal bír. Ha úgy látja jó-
nak, akár a pontozókat felülbírálván dönthet az est győzteséről, de ké-
tes esetekben is joga, sőt kötelessége közbeavatkozni.

A konferanszié dolga az is, hogy az est folyamán aktivizálja, jó ütem-
ben mozgassa a publikumot, valamint végig ébren tartsa annak érdek-
lődését. Marc Smith szerint – a maximális kiszolgálásra való törekvés
jegyében – amint a közönség soraiban valaki unatkozni kezd, lábdobo-
gással köteles azt az aktuális előadó tudtára adni. A játékszabályok ér-
telmében az MC-nek ilyenkor le kell szólítania a slammert a pódium-
ról. A Green Mill Jazz Club előtt egy felirat hirdeti: ne tapsolj, ha a vers
középszerű!

A tengerentúlon, illetve egyéb érettebb slamkultúrákban elterjedt
hagyománya van a „hackelésnek”, vagyis a csipkelődő megjegyzések
közbevetésének is. A közönség ezzel megpróbálja a versenyzőt meg-
akasztani, kizökkenteni a ritmusból, kibillenteni az egyensúlyból, vagy
pedig szofisztikált, fífikás válaszra bírni. Az is a porondmester feladata,
hogy kezelje az ennek nyomán kialakuló, nem ritkán lóporos hangula-
tot. Zeek úgy látja, itthon még korai volna egy-egy induló slammert
– vagy akár a tapasztaltabb harcosokat – kitenni a hackelés veszélyé-
nek, ha viszont az estek után a fellépők kérik, ő őszinte véleményt for-
mál nekik az napi formájukról.

Németh Péter (Zeek) és Mavrak Katalin (Hugee) jó ideje kettesben
látják el porondmesteri teendőket. A páros pörgős, vitális esteket ve-
zényel. Hugee szerint ez annak köszönhető, hogy számára nem válik
el élesen a színpad és az azon kívüli világ. Ő konferanszié-szerepben is
ugyanolyan közvetlen és laza igyekszik lenni, mint a mindennapokban,

hozzájárulva ezzel a közönség és a színpad közti láthatatlan fal lebontá-
sához. Zeek minden alkalommal rövidségre törekszik. Elsősorban az
a szándék vezérli, hogy az elhangzó produkcióknak kontextust terem-
sen, saját tirádáinak minimálisra csökkentésével azok terét maximali-
zálja. Szavai mindig az esteken születő érzéseiből származnak, hiszen
amellett, hogy porondmesterként van jelen, egyszermind a hallgatóság
tagja is, az előadásokat a publikummal egy időben fogadja be. Így aztán
az adott pillanatra rezonál, s – mint jó esetben mindenki, aki a közön-
ség soraiban foglal helyet – élményt visz haza magával ő is.

Zeek szerint egy jól megírt szöveg rosszul előadva sosem olyan ha-
tásos, mint egy kevésbé frappáns költemény karakterisztikus színrevi-
tellel körítve. Kijelentéséből arra is következtethetünk, hogy úgy vé-
lekedik: ha egy fellépőnek jól áll a színpad – még ha irománya nem is
annyira erős –, nagyobb esélye van a közönség elismerésének kivívására.
S a slammer feladata szerinte az, hogy az interaktív térben élménysze-
rűvé, színpadképessé tegye produkcióját. Így gondolja Petrányi Zsolt
is. Az eredetileg a slam ritmizáló recitálásba beleszerető Petrányi ma már
úgy látja: a ritmus a slamnek csak váza, kiindulópontja, s a műfaj sze-
rinte az ettől való elszakadással vált *par excellence* előadó-művészetté.

Úgy tűnik, a slam poetry szóbeli költészetként működik igazán. Írott
változatát mintha művelői sem ambicionálnák. A leírt szövegek mögül
ugyanis eltűnnek a gesztusok, elvész az arc, a mimika, a kiállás, vagyis
a színpadi, előadó-művészi jelenlét. A műfaj elsődleges befogadói köze-
ge, a verbális rivalizálás arénája kétségkívül a közösségi tér, másodlagos-
an pedig a videó médiuma lehet még esetleg képes arra, hogy a fölforga-
tató szöföregteteg hatásából valamennyit átmentsen. A honi slammerek
évek óta sikerrel szerepelnek a nyári fesztiválokon, megtöltötték már a
Műcsarnokot, az A38 hajót, legutóbb pedig – az I. Országos SLAM
alkalmával – a Trafót is. Úgy vélem, a műfaj közeljövőjének egyik leg-
fontosabb kérdése, hogy mekkora az a tér, amit egy slam poetry-ese-
mény a személyesség elvesztése nélkül közösségi térré képes alakítani.
De persze az sem érdektelen, hogy a plafon elérésének – másképpen az
slam visszacsapásának – elkerülése érdekében milyen alternatívákat eszel
májd ki ez a kreatív közeg.

SLAM-KÖRKÉP

Nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk: a slam poetry a jelenlét és jelen idő művészete. Nehéz helyzetbe kerülünk viszont, ha ennél pontosabb meghatározására törekszünk. Bár a slam számos irányból megközelíthető, s noha a közösségi térben, ahol létrejön, teljes mértékben átélhető, írásban – bármilyen körülmények között vagyunk is – sebészi pontossággal nem definiálható. A slam-hagyomány vaskos törzsű (család)fáján ki-ki a neki tetsző ágra mászhat fel, sőt az előadónak lehetősége nyílik arra is, hogy a bujtások élelmes egymásba oltásával saját szövegmondó-hibridjét alkossa meg.

Ezért összeállításunk integráns részének szánjuk az alább közölt hazai slam-körképet, amelynek keretében a műfajban járatos vagy annak határterületén tevékenykedő alkotókat kértünk fel, hogy válaszukkal járuljanak hozzá egy színes „slam poetikai” kaleidoszkóp létrehozásához, amely belülről mutatja be a szcénát. Kérdésünk így hangzott: *mi a slam veleje?* Látszólag egyszerű. Az már talán nehezebbé tette a feladatot, hogy – a slam szabályaira is kacsintva, illetve terjedelmi korlátainkat is szem előtt tartva – arra kértünk minden válaszadót: a háromperces intervallum helyett ezúttal háromezer leütésbe sűrítse bele véleményét. Így fest tehát a honi slam-lenyomat 2012 végén.

Klasszikus műveltség, popkult, celebvilág

A slam poetry egy alulról szervezett, demokratikus költői-előadói fórum, ami gyakran versenyeket is rendez.

A versenyen bárki indulhat, aki az adott rendezvény praktikus szabályainak megfelel. A slam, lévén nyitott fórum, bárki által művelhető és látogatható költői performansz, gyakran erősen társadalomkritikus, szociálisan reflektált. Aktuális problémákra reagál aktuális formában. Modern nyelvezetének és jelrendszerének (klasszikus műveltség, popkult, celebvilág) köszönhetően könnyen eljut az adott kor fiatal generációihoz, ezáltal népszerűsítve a tágabb értelemben vett költészetet.

Az előadó nem egy „idealizált” kánon képviselőitől, hanem az előadásra beülő közönségtől kap azonnali visszajelzést a szövegről, mivel a verseny során a zsűrit a közönség soraiból választják ki. Ez persze felveti a mindenkor esztétikum megítélésének kérdését. A slam poetry

versenyeken a szöveg milyensége mellett az előadás módja is meghatározó.

A slam poetry eredetileg a klasszikus versfelolvasás és a zenés spoken word (zenére előadott vers) mellett a tágabban értelmezett performance poetry (előadott költészeti formák) része. A szó szoros értelmében vett története az 1980-as évekbe nyúlik vissza, Amerikába, azon belül pedig Chicagóba. Az első slam-klub megalapítása Marc Smith nevéhez fűződik. Messzebbre visszanyúló gyökereit egészen a görög elégiák, hőseposzok korában kell keresnünk, amikor a mitologikus szövegeket még elegosszal, lírával, lanttal kísérve, szóban adták elő. A szóban, zenei kísérettel előadott vers a középkor során az egyházi liturgiában (himnusköltészet), a népi kultúrában (pogány imádságok), majd a vágáns és lovagköltészetben, a trubadúrlírában élt tovább.

A könyvnyomtatás megjelenésével a szóban előadott vers visszaszorult a népdalköltészetbe. A magyar líratörténetben a reneszánsz Balassi Bálint az, aki még használ nótajelzéseket. A 19–20. század fordulóján a dadaista Cabaret Voltaire nevével összefüggésben kerül újra a figyelem középpontjába, majd az ötvenes években a beatköltők kezdik el ismét komolyabban művelni a zenével kísért verselőadást. A nyolcvanas évek neoavantgárd mozgalmi is felfedezik a performance poetryt, és innen már egyenes út vezet a műfaj, a slam poetry chicagói megalakulásáig.

Závada Péter
slammer, költő

A slam helyrerak

A slam olyan, mint egy híd az elefántcsonttorony és az underground költészet között. Egy létra, amelynek bármely fokán bárki bármit elszavalhat a publikumnak, ami számára fontos, ahogy neki tetszik. Mind-egy, hogy fentről lefelé jön vagy letről felfelé, a lényeg, hogy akkor éppen ott mi van. A slam a jelen pillanatra szánt tiszta műélvezet, ami olyan játékszabályok között zajlik, amelyek csupán a miheztartás és az igazságosság végett kellene, de nincs kényszer vagy erőltetés, hisz magától értetődik, hogy ez van. Vagy ha épp nem, mert a helyzet úgy adódik, akkor az is oké, csak megfelelően kell kezelni és kommunikálni, erre vannak a konfok. Tehát egy slam-est tulajdonképpen kiszámítható, mégis megjósolhatatlan a vége, így mindig megvan az a kellemes

izgalom, ami tettvágyra, aktivitásra és ezáltal írásra sarkallja a slammert. Meg arra, hogy egyre jobb legyen.

Egyszerű klisé, mégis a legnagyobb emberi értékekről van szó. A slamnek hatalmas önfejlesztő és közösségteremtő ereje van. Önkontrollra tanít, amellet, hogy szabadsága van, kritikát gyakorolhat és elismerést is nyújthat egyben. A slamben a paradoxonok szépen megférnek egymás mellett. Mint ahogy a szép és csúnya szavak is. Olyan mélységekbe vagy magasságokba visz, ahol hirtelen mindenki egészségessé válik, ha csak egy pillanatra is. Megfigyelhető, hogy egy slammer általában akkor arat osztatlan sikert, ha őszinte és hiteles, máskülönben a közönség felől érkező azonnali reakciók egyértelművé teszik, hogy ennek itt nincs helye, vagy hogy még van hova fejlődnie az előadónak.

Az öntetszelgés vagy a tanult, de nem belülről jövő mondanivaló egyszerűen leesik a színpadról. Nem a forma számít, és nem is a szavak, még csak nem is a poézis, hanem a hitelesség. Megint csak egy klisé, de azt valóban mindenki érzi, amikor a slammer eggyé válik azzal, amit mond, a közönség issza a szavait, ilyenkor megáll a levegő meg az idő (nem számít a stopper), és életre kel a vers. És az egészben az a jó, hogy ezt sose kell szájba rágni, mert evidencia, tudattalanul is. A közönség szereti, ha hozzá beszélnek, ha nem nézik hülyének, és mivel itt kifejezetten buzdítják is arra, hogy hozzátegye a véleményét, vagyis a publikum minden tagja emberszámba van véve, egy olyan demokratikus közeg alakul ki természetesen módon, amely magától működik. Leginkább talán azért működik, mert nyitott, befogadó és mindig a máról szól. Hogy akkor éppen ott mi van, szépen fogalmazva.

Persze itt is akadhatnak konfliktusok, unalmas részek vagy nehezebb momentumok, de ezek is csak előrébb visznek és inspirálnak. Gyakorlatilag ez ma az igazi utcaköltészet, vagy valóságköltészetnek is hívhatnánk, bár a reality show-k bányá jellege miatt nem szerencsés ez a kifejezés. A slam az egyszerűen slam, egy önálló műfaj, és örülök neki, hogy ezt most már egyre többen tudják nálunk is. Sőt, Magyarországon kezdünk ott tartani, mintha egyszerre próbálnánk behozni az elmúlt huszonöt évnyi lemaradást, most hirtelen nagyon beindult.

Hogy mi mozgatja, vagyis mi adja a velejét? Az, hogy mindig aktuális, kollektív tudattágító hatása van. És úgy csap oda, hogy nagyon tud ütni, de mégse fáj, sőt nagyon is jólesik, helyrerak.

Strábl Katalin
szervező

Hatással lenni

Slam poetry. Spoken word. Sok embernek ismeretlenül hatnak ezek a szavak. Van, aki soha életében nem találkozott velük, és van, aki már igen, mégse „kapott szikrát”. A slam számomra a gyermekkori lét azon terepe, ahol már anyám se látott, bárhog is bámult ki az erkélyen. A szabadság maga. Én a rap világából csöppentem ide közel hat éve, és rájöttem, szabadabb dolog a mondandónál nincs. Feltéve persze, ha van az embernek mondandója. Ha pedig így van, akkor a formája már körülbelül mindegy. Nem ezen múlik. Hanem azon, hogy át tudsz-e úgy juttatni információt embertársaidnak, hogy ne csak meghallgassák, ne csak elgondolkozzanak rajta, hanem hatással is legyen rájuk. Érdekelje őket, szórakoztassa, borzassza el, botránkoztatassa meg.

A mai világban kevés dolog van, ami minden emberi érzéscsomagot ugyanolyan hatásfokkal szállít, szerintem a slam ilyen. Mint szinte minden modern kori verbális művészet, ez is gyerekcipőben jár itthon, de legalább már jár. Sőt, iskolába is írtattuk nemrégiben. És az emberek kezdik megérteni, hogy nem is olyan egyszerű dolog úgy megírni egy szöveget, egy üzenetet, hogy előadva is hasson. Nincs újra nekifutás, nincs radír. A slam a művész (ha használhatom egyáltalán ezt a szót) és a közönség különböző halmazaiából alkot masszát. A jó slam szöveg. A jó slam közeg. Hogy van-e irodalmi értéke? Nem tudom. Talán nincs. Talán van. Némelyiknek. De egy biztos: értéket közvetít. Méghozzá olyat, ami reflektál a környezetünkre, a világunkra, és talán kicsit saját magunkra is. A slam veleje, hogy nem lehet megkerülni, maximum befogni a fülünket. De lehet, hogy úgy meg a végén még lemaradunk valamiről.

Gábor Tamás Indiana
slammer

A színpad: drog

Az első szó, ami eszembe jut róla, az a szabadság. Hogy azt mondasz, amit akarsz. Amikor slamet írsz, az időkorlátot kívül más szabály nem köt. Semmilyen elvárásnak nem kell megfelelni. Nem kell iszonyú eredetinek, meg szellemesnek, meg okosnak lenni, csak pont annyira, amennyire éppen jön. Én egy olyan közegből jövök (családilag), ahol mindenki ír, és mindenki iszonyú sokat szöszöl a szövegen. A slam a

nemszöszöléses szövegalkotás öröme. Persze tudod, hogy mivel egy népes közönség előtt elő kell majd adnod, nem írhatasz olyat, amit szégyellnél egy színpadon elmondani, de ennyi. Nem kötelező nagy témákhoz nyúlni, én például csak arról írok, ami épp foglalkoztat. Olyanokról, hogy épp tizennyolc éves vagyok, vagy hogy egy fiú mást választott helyettem, vagy hogy képtelenek vagyunk megérteni, mit mond a másik. Vannak népszerűbb slam-témák, nyilván a politika, a város, az életérzés, a slam maga, de semmi nem kötelező. Írsz valamit, és tudod, hogy kapsz három percet, amikor emberek hajlandók lesznek meghallgatni, és bár szabad lenne, itthon még nem szokás fújfolni, dobogni vagy ki-nevetni az előadót. A slam-közönség a világ legkedvesebb, legmelegszívűbb közönsége, egy befogadó közeg. Ráadásul ez a közönség alkalomról alkalomra egyre népesebb, csomóan rákaptak a műfaj ízére. Egy slam-est hangulata a verseny miatt olyan, mint egy tehetségkutató, csak az egész spontán, és semmi köze a pénzhez, annál több a raphez, a stand up comedyhez és a költészethez. A színpad pedig drog. Rá lehet szokni arra az érzésre, hogy hatsz: hogy nevetnek vagy épp egy kicsit elszomrodnak attól, amit otthon, nagy magányodban kitalálsz, és ott kitalálsz. Ez velőnek számít?

Kemény Zsófia
slammer

Amit tudok a slamról

Nem vagyok slam-szakértő, de arról meg vagyok győződve, hogy a slam a másik legjobb és legtisztább jelensége az elmúlt idők magyar irodalmi életének. (Az egyik a diákírók és -költők sárvári találkozójának a sorozata.) Amit pedig a slamról tudok, azt nagyrészt most, 2012 őszén tudtam meg, mióta mint apa (tehát nem mint költő) a slammelő lányom révén kicsit belelátok a slammertársadalomba.

Mert a slam társadalom. És mozgalom is egyúttal. És talán külön műfaj is, bár a slamversek/szövegek kísértetiesen emlékeztetnek a rap-versekre/szövegekre. Logikájukban, lendületükben, indulatukban, témáikban. A slam tulajdonképpen rap, zene nélkül. A rap a könnyűzene csápjá a költészet felé, a slam a költészet csápjá a könnyűzene felé. A rap és a slam között folyamatos az átjárás, és ez ugyanígy van a hagyományos (írott) költészet és a slam között is. Sok költő slammal, és sok slammer küld írott verseket folyóiratokba. A fő különbség, hogy

a hagyományos költészetnek olvasói vannak, a slamnek pedig közönsége (pontosabban: rajongótábora) van. És ez tényleg elég nagy különbség. A slamban a vers szövege csak első az egyenlő elemek között (van még: előadásmód, egyéniség, karizma, versenyhelyzet stb.), a hagyományos költészetben viszont minden rá van pakolva a szövegre. Ott nem illik hibázni, az utolsó kötőjelet is át kell gondolni, mert az írott költészet fél szemmel mégiscsak valamiféle halhatatlanságra, de legalábbis maradandóságra néz. A slam vidáman hibázik, és köszöni, jól van. Vesztenivalója nincs, szabadabb. A slammerek gátlástalanul leírják és aztán elmondják a közönségük előtt azokat a rímeket, közhelyeket, bármit, amiket a hagyományos költészet már száz éve nem mer. És csodák csodája, nem szakad le az ég, a világ-virág rímpár működik, a közönség örül neki, és aki mégse, az jókedvűen beszél a tömegeből az illető slammernek, és ennyiben maradnak, nincs idő vitára, a vita baromság, meg egyébként is szeretjük egymást, inkább majd írok egy másik slammet holnapra, és abban nem lesz benne a világ-virág, majd benne lesz a szél-tél, de ha jó napom lesz, akkor benne lesz egy olyan eszeveszett nyolcszótagos rím is, amitől Kosztolányinak is leesne az álla...

Az átlagslammer hiperaktív figura, fejből mondja a versét, az előadásmód ki van dolgozva, az ember lenyűgözve figyel, de bármikor kiállhat a színpadra egy introvertált, beszédhibás másik slammer, és a közönség képes meglátni benne is a lényegét. Mert a slam-közönség lényege a szeretet, a figyelem és a romlatlanság. És ezek közt első a szeretet.

Én is szeretem a slamköltészetet. Jó benne az optimizmus, a csináljuk-aztánatöbbimajdközbenkiderül!-alapállás. Jó benne, hogy érezhetően *felfelé megy*, és egy lelkileg lepusztult országnak minden felfelé vivő folyamat olyan, mint egy falat kenyér. Jó a slamban, hogy ezerrel politizál, azonnal reagál, nem fél semmitől. És az a jó a slammerekben, hogy egymással nem politizálnak. Illetőleg máshogy. Mert a slammerek szeretik egymást, a jobbos slammer szereti a balos slammert és viszont, és azok a törésvonalak, amelyek vagy húsz éve dühítően és sírnivalóan ugyanott tátonganak az életünkben, azok a slamban vagy másutt vannak, vagy egyszerűen nincsenek, és maradjon is így. A többi változhat.

A slam fiatal (műfaj/társadalom/mozgalom). Jelene nagyon van, jövője még inkább. Fog öregedni, lesz múltja is, története és történései, sőt már most is vannak klasszikusai (költők és versek egyaránt), és ezek rohamtempóban szaporodnak.

Van egy félénk jó érzésem, hogy ma Magyarországon a hagyományos költészet is sokkal több embert érdekel, mint tíz vagy húsz évvel

ezelőtt. De az, hogy ez látszik is, az a slam érdeme: elég lemenni egy slam-estre a Mika Tivadar Mulatóba, és ha be tudunk jutni a pincébe, préselőds közben a tömeg meg fog minket győzni arról, hogy a költészet – *van*.

Kemény István
író, költő, slammer-apuka

OdaLÖKött KÖLTészet

2009 augusztusában kezdtük el ezt a slam dolgot. Nekem elsőre nagyon menőnek tűnt, bár a találkozásunkkor még nem tudtam, hogy én is írni fogok, azt meg aztán pláne nem, hogy szervező is leszek.

Loki barátom szilveszterkor mutatta meg nekem az egyik videomegosztón, hogy a kedvenc bandánk két tagja a rap mellett hogyan költi a szövegét magyar ritmusú, hol prózai, hol zenei pulzussal lüktető előadássá. Mert mi szerettük a rapet. És még most is szeretjük. De a slam nem egyenes leszármazottja a rapnek. Inkább költészet, mint rap. Ez is csak önkifejezési forma, mint a többi. Csak ez most új. Valami, ami-re érdemes odafigyelni, mert csillog és csak egy karnyújtásnyira van bárkitől.

Szóval Lokival 2009 februárjában felmentünk Pestre, és megnéztük, mi is az a slam. Úgy döntöttünk, hogy benevezünk a tízszavas versenyre. Nincsenek író-költő felmenőink, nem tolt a hírnevet és a „tehetséget” a popónk alá. Csak úgy bejöttünk az utcáról, és elmondtuk, amit gondoltunk. Annyira megtetszett nekünk ez az egész, hogy elhatároztuk: illet Veszprémben is kell csinálni. Az egyetemi napok keretein belül megrendeztük az elsőt, a pesti események mintájára. Havi rendszerességgel jártunk a fővárosba, és szerveztük az itteni verses esteket is. Eleinte elég rapszodikus volt az érdeklődés az új, idegen nevű műfaj iránt. De sikerült megtalálni egy fiatal csapatot, akik az egyik helyi középiskolában már próbálkoztak hasonló dologgal. Szóval a középiskolás korosztály jött és alkotott. Az egész várost szerettük volna bevonni, hogy bárki megnyilvánulhasson, kötöttségek nélkül. Ezért magyarítottuk a veszprémi mozgalom nevét odaLÖKött KÖLTészetre.

Nem tudom, ki mit nevez valójában slam poetrynek, de az Amerikából indult műfaj annyi kötöttséggel bír, hogy mi már nem merjük (nem akarjuk) magunkat beskatulyázni a „slam” műfajba. A slam poetry eredetileg a spoken word versenybe ágyazott formája. De ha mi

a verseinket egy-egy rendezvényen csak előadjuk, verseny nélkül, akkor is azt mondják rá mások (és mi is), hogy az slam. Nem mindig rendezünk versenyt, van úgy, hogy csak felolvassuk a verseinket, és van, amikor performansz lesz belőle. A műfaji kérdéseket félretéve, az egésznek a lényege az, hogy bárki jöhet. Bármikor csatlakozhat hozzánk, bármelyik eseményen. Előzetes bejelentés nélkül.

Miről írunk? Milyen témával érdemes hozzánk jönni? Igazából bármi lehet a téma. Írhat valaki a fodrászáról, a szerelméről vagy akár az aktuális politikai helyzethez fűződő viszonyáról. Van köztünk free-style slammer is, aki a helyszínen kér egy-két irányjelző szót (témát) a közönségtől, és rögtönözve adja elő a gondolatait, verses formában. Vannak páros produkciók, mikor egymással felelnek az előadók. Csapat-slam is készült már. Mostanában ismerkedünk zenészekkel, akikkel együtt jammelhetünk a színpadon. A mi részünkről a műfaj teljesen nyitott. Várunk téged is! Ha viszket a tollad, vakard meg a papírt! Ha viszket a füled, hallgasd meg, más mit írt!

Kotroczó Máté
slammer, szervező

Működik

Mi a slam veleje?

1. Nem tudom.

2. Azt hiszem, számomra nem is az a legnagyobb – és a legfontosabb – kérdés, hogy mi is a slam veleje, hanem hogy mitől működik. Ez ugyanis sokkal érdekesebb. Most nem térnék ki a közhelyé koptatott tényre, miszerint az irodalmi felolvasóestek igen ritkán érnek véget úgy, hogy a 100-200 fő körüli közönség boldogságtól sugárzó, kipirult arccal nyomakodik a kijárat felé, miután türelmes figyelemmel végighallgatott akár háromórnyi előadást. Ezzel szemben viszont egy-egy slam poetry klub, ami tudvalegőleg minden hónap utolsó csütörtökén zajlik egy belvárosi kocsmában pincéjében, szóval az nagyjából így néz ki. Leszámítva, hogy kezdéskor néha 200-nál is többen vannak, alig lehet beférni még az előtérbe is. És szó sincs egyszeri alkalomról: ez kisebb kilengésekkel lassan egy éve megy így.

És bár egy-két kivétellel az összes ilyen klubeseményen ott voltam – nagy részükön fel is léptem, versenyeztem, beszélgettem, figyeltem a tömeget, satöbbi –, valójában ötletem sincs, hogy ez mitől működik.

Ezzel persze el is mondtam valami nagyon fontosat: ez egy közösségi dolog. Kocsma, kocsmaasztal, házibuli, tábortűz, kinti dohányzó, általában valami ilyesmi a helyszín. És ott történik, mert ott tud történni. Már három emberrel is megy, de nyilván 130-cal él csak igazán. Amikor a közönség zajong, él, visszajelez, amikor egy jobb (rutinosabb?) előadó már tudja, hogyan kell megfogni a figyelmüket, amikor a történet úgy lebeg a levegőben, hogy megáll benne a desszertkés. Olyankor történik.

És ebben már a másik fontos alapelem is benne van: a kommunikáció. A kiállítás gesztusa akkor nyer értelmet ebben a közegben, ha a színpadon álló át is tud adni valamit, nem csak beszél. Ehhez persze nyilván nem csak saját előadói képességeinek fejlesztésére van szükség: ehhez ilyen szöveget kell írni. Olyat, ami elsőre átjön hallás után is. Amit lehet emésztetni, persze, csak legyen egy olyan legelső olvasata, amit bárki – vagy majdnem bárki – megérthet. Már aki figyel.

Mert a figyelem szintén nélkülözhetetlen ehhez a működéshez. Az előadóé, már a szöveg megírása előtt, hogyne, hogy olyasmikre hivatkozzon, amit mindenki ismer – értsék, ha hivatkozik valamire. Aztán a szöveg megírása közben, hogy úgy csinálja meg, hogy ne csak kérje, de fenn is tudja tartani a közönség figyelmét. És aztán a színpadon, amikor elég hamar eljön a vízváltó, ugyanis a közönség ítél, egy másodperc alatt. Nincs ebben persze semmi abszolút, a közönség, ha a legbecesebb is ebben az egészben, akkor is tévedhet, akkor is megvezethető, és akkor sem garantál valódi értéket, ha szétszedi a házat egy szöveg hallatán. Viszont van ez a helyzet, ami maga a slam, amikor kiállsz és mondd. És ott azért helyt kell állni.

Na és azt nem tudom én, hogy ha mindezek passzolnak, akkor mi az a plusz, ami mint az arannyá változó levegő, egyszer csak ott van a semmiből. Amitől ez a lehetetlenül egyszerű forgatókönyv, hogy valaki kiáll és beszél, olyan extatikus és vicces és jó és rossz pillanatokat teremt, amilyeneket. És hogy ezt mi adja meg? A szólás szabadsága, amiről végre nem csak beszélnek? Lehet. A költészet legkorábbi kezdeteire visszautaló élmény, ahogy a nyelven keresztül közös nevezőn vagyunk egy pillanat alatt? Lehet. A humor? Az aktuálpolitikai hőzöngések? A fáradt gőz kieresztése? A ki-ha-én-nem-kedés és a verseny-

szellem? A csendes, intellektuális patronok? Bármelyikről el tudom képzelni. De igazából nem tudom.

De működik. És akkor lehet, hogy ez a működés az. Mármint a veleje.

Simon Márton
költő, slammer

Medulla ossium

Kiváltképp szerencsés a kérdés megfogalmazása, bár nem gondolom, hogy ez az egyetlen kérdésfelvetés elegendő volna a slam mibenlétének megválaszolásához. Mégis valóban szerencsés, mert sikerült egy olyan szót találni a slam mögé, amely eredeti jelentésében is összetett rendszert hordoz. A *medulla ossium*, a csontvelő ugyanis az emberi test egyetlen vérképző szerve (a kialakulásáig terjedő időszakot kivéve), ami a csonthéjon belülről a kapillárisok segítségével juttatja el a vérszövetet a véráramba. A slam hasonlóan összetett rendszer: a slammer a színpadról az előadás segítségével juttatja el a szöveget a közönséghez, és ebben a rendszerben a slammer a szöveggépző, a színpad a burok, az előadás a szállító, a közönség az áramlat, a szöveg pedig a vér.

Azonban ebben az analógiának látszó rendszerben is vannak hibák: mert leginkább nyilván a végeredmény számít, és az előbbi esetben a lényeg a vér, az utóbbi esetben a szöveg. Vagyis a vérképzés veleje a vér, a slamé a szöveg, mondhatom, ha ezt a hibát most betudom a nyelvlogika egyik berögzült bukfcélinek.

Az analógia ajtaját itt be is csapom, szóval *slam the door*.

Szerelmet váltott ki belőlem a műfaj, és korábban ugyanez történt a versekkel is, így két szerelmem lett egyszerre, s hál' Istennek nem a féltékenykedésükkel ölik egymást (és engem), hanem épp ellenkezőleg, megpróbálnak egyensúlyba kerülni egymással (és kiegyensúlyozottá tenni engem): a kétféle szöveg ugyanis közös nevezőt keres az alkotási folyamatban, s akkor kerül nyugvópontra, ha eléri azt a szintet, amikor egyszerre működik slamszöveggként és versként is, tehát elmondva és olvasva is. Ez nem feltétlenül általános jelenség, sőt én kifejezetten egyedül érzem magam ezzel, amikor azt gondolom, hogy a lírai versnél oldottabbnak, az oldott slamszövegnél viszont líraibbnak kell lennie a végeredménynek. Azonban természetesen nem várom el, hogy ez minden slammer esetében így történjék.

Három percben szöveget mondani, és azt azonnal kitenni a pontokban mért kritikának: gyors, határozott és ütős feladat, s a célja az, hogy energiában gazdag művészet jöjjön létre általa, ami a folytonos újramondásnak és az ezzel kéz a kézben járó folytonos újraalkotásnak köszönhetően nem egyszeri, hanem megismételhető, s ha a magam esetében kiegyensúlyozottság is társul hozzá, akkor nemcsak megismételhető, hanem az írott formához való közelítés okán talán még marandó is lehet.

De újra kinyitom az analógia ajtaját, szóval *open the door*.

Ahogy az emberi testnek intenzív vérellátásra van szüksége, úgy a közönségnek impulzív szövegekre. Mindennek persze csak akkor van értelme, ha közönségről beszélünk, hiszen a slam nem létezik közönség nélkül (dehogynem, a dráma is olvasható). Szóval az kifejezetten egyéni szociális probléma, hogy ez működik-e írásban (is)!

Végezetül, megismételve a választ, számomra a slam veleje a szöveg, és azt gondolom, a magyar viszonyok között ez általában is megállja a helyét: szövegközpontú előadó-művészetet láthat az, aki eljön egy slamversenyre, eljön egy slam-estre vagy egyáltalán valamicskét is foglalkozik ezzel az egészszel.

Pion István
költő, slammer

Önkényes háromperces

Minden adott slam egy monolitikus obelisz, amit a téma tiszteletére – vagy nem-tiszteletére – emel és amit a lefaragott sallang után láttat meg a slammer. A slam égbe meredő falloszként áll történetekkel felfegyverkezve, de nem feltétlen tudva, hogy ki örül éppen ennek az erektil állapotnak és ki nem. Dehogynem, a slam csak egy vicc. Egy rossz vicc, tele jó részekkel. Egy „aha-pillanatok” fonalára felfűzött önkényes háromperces agybillegető, ami alatt többször is felnevetethsz, de a végén kinevet? Pont erről van szó. Egy obelisz lerajzolva mi ahhoz képest, mint amikor az árnyékában ülünk? Jó vagy kártékony árnyék legyen akár... A slam megkérdőjelez mindent. A slam modoros és gyermeketegen béna. Egy lerágott, szakállas csontváz. A slam nem feltétlen odacsap, lehet hogy épp kiszúr. Vagy felfúj.

180 másodperc apró kontra, hogy fékezzünk kicsit, szakadjunk már el megnézni azt az égbe merevedő kőtömböt a történeteivel. Három

perc a világtól elváló perspektíva. A slam egy olyan nő a férfinak, aki rafináltabb és kifinomultabb nála – akire mindig is vágyott –, de nem feltétlen örül, ha megkapja egy életre. Három percig mondjuk biztos kibírható. A slam azért van, hogy ellenállj, hogy ne azt tedd, amit várnak, hogy meglepj, hogy eldobj és megments, csak hogy megint eldobhass. A slam az, hogy majd te eldöntöd, mi magasztos, és mi nem. A slam az, hogy eldöntöd, mi költészet, és mi nem. Slam, hogy álló csupasz fallosz vagy és téged néznek, a slam egy obelisz és eldöntöd – hogy mi obelisz és mi nem.

A slam az életműdiját átvevő színész, aki avval küszködik, melyik volt szerepébe bújjon, amikor megkapja a színpadot, míg végül életében először olyasvalakit mutat, akit eddig talán még senki sem ismert az arcai közül. Ezért a slam egyszerre a narrált Jamie, a csodalámpájával mindent megjavító kisfiú, a saját gumibotját megzabáló, majd kalapjából újat előhúzó, folyamatosan beszélő Megvagy Hadnagy, a mindent számon tartó Szám bácsi a Szuperbusszal, Fonák Tamás, aki mindent fordítva csinál, és Fülgláb, a Varázslónyúl – minden baj okozója a világon.

A slam poetry története 1984-ben indult, amikor is egy építőipari munkás, Marc Smith, önjelölt költő és barátai a kedvenc klubjukban... – és utána bármit mondhatsz. Szabadon. Három percben persze, mert ha szar vagy, akkor kettő is inkább úgy tűnik, hogy már legalább 120 másodperce hallgatod. De ha jó vagy, akkor szexi mentál-táncot lejtő, didibárban strippelő nővé válsz, akinek kitüntetett figyelemmel és visszatartott lélegzettel fizet a kocsma illusztris vendégserege a ledobott – szavakból és apró betűkből font – ruhaneműkért. A slam legnagyobb fegyvere, hogy eldöntheti, mennyi időt ad elgondolkodni két ruhadarab között... Mintha ideírhatnám, hogy most akkor gondolkodni leszel kénytelen ezen az előző vetkőzés metaforán mindaddig, amíg én nem folytatom..... És most hiába írtam kétszer annyi pontot, mint amennyihez hozzá vagy szokva, akkor folytattad az olvasást, amikor csak akartad, nem feltétlen akkor, amikor én az időt elérkezettnek érzém. Ezért a slam legnagyobb fegyvere a csend. A hangsúlytalanság. Amikor épp nincs slam, abban a pillanatban lesz egyre erősebb.

Süveg Márk
slammer

E szlem veleje

A szleleményes kérdés több szinten való töprengés lehetőségét ígéri az ember eszlemébe, észlelemébe és esze veszlemjébe. Szmelőször is:

1. van a mai magyar szlem, ahogy van;
2. van a szlamerikai és a szlemurópai szlem története máig;
3. van továbbá a magyar szlem előtörténete magyar szlemmel nézve;
4. és persze vannak a mindebből fakadó szlelméleti és kultúrkritikai kérdések.

Ami az eszlemső kérdést illeti, néhány év alatt egy olyan meghitt, ugyanakkor kiterjedt műhelymunka jött létre fiatal magyar nyelvi gondolkodók (költők? szlemmerek? mai regösök? mai jokulátorok?) körében, amely a pályán gyakorlatozók közül többünk szlámára ígézőnek és a költészet egyik továbbélési dimenziójának tűnik. Többnyire – de nem kizárólag – fiatal emberek együtt vannak, meghallgatják egymást, illetve maguk közül azokat, akiknek éppen mondandójuk van; ezek mind biztatást kapnak, viszont az értékelést sem ússzák meg.

A költészetnek ez az útja visszatér oda, ahonnan a költészetet véttetett: a hangj, orális dimenzióba és a közvetlen befogadás körébe. Az élet, a gondolkodás és a szórakozás egyik nélkülözhetetlen szlem-szközévé válik.

Szlemegyetemés nézőpontból ez nem full új történet; az érdekes az, hogy miért éppen ma kapott – lényegében spontán módon – ilyen aktuális és jelentős teret. Miért támadt ilyen formás igény a költészetet együttléti formáira?

A közösségi és orális-auditív költészetfogyasztás különösen a szlamerikai kultúrában régi keletű: legalábbis a beat-irodalom jazz-költészetmeti és reading-gyakorlata óta autentikus és kanonizált irodalmi forma. Hogy mindezlem nem választható el a zenei fejlődés felgyorsulásától, megsokszorozódásától és szimbiotikus szaporodásától, azt teljesen mellezlemeg az is mutatja, hogy a szlamerikai mellett a brit kultúrában jelenik meg leghamarabb és legszlemmelláthatóbban a szlemmozgalom. Ahol a fiatal generációk önkifejezésének kreativitása autonóm művészeti ágakat és műfajokat képes létrehozni, és ezekhez az együttlét, a kollektív térben való megnyilatkozás igénye szervesen társul, ott a művészetet bármely nyelve intenzíven és organikusabontakozik tovább és tovább.

A mai magyar szlem – még kevésbé reflektáltan, de nyilvánvalóan – idézi a nyolcvanas évtized hang- és performanszköltészetét. A tör-

téneti szocializmus időszakában a kultúra intézményes terei vagy el voltak zárva a nonkonform irodalmi-művészeti tevékenységtől és produktumoktól, vagy a hatalmi kontroll lehetősége miatt ezek nem is igazán törekedtek azokban megjelenni. Hatalmi monopólium volt ugyanakkor a műalkotások sokszorosítása is (könyv, folyóirat, katalógus, nem is beszélve a lemezről és egyéb hanghordozókról), továbbá a média-tér is (televízió, rádió, sajtó). Így az ezekhez rendelt technikai struktúrák lényegében elérhetetlenek voltak az alternatív-nonkonform irodalom-művészetet szlámára.

Ezért autentikussá, egyben reprezentatívává vált a művészi önkifejezés szlempontjából a jelen időben és közös térben való megnyilatkozás számos formája: többek között a hangköltészetet előadás, valamint a műfajilag változatos, így a költészetet szlámára is termékeny performansz. Ennek a kultúrának a hozadéka, mozzanatai, eredményei sokáig szinte rejtve maradtak a rendszlemerváltás után is, mivel az intézményi kultúra kritikai terepein szereplők általában ellenségesen vagy lekezelőleg gondolkodtak arról, ami nem olyan, mint ami szerintük olyan.

Az ezredforduló után azonban megtört a jég, és egyre több fiatal kutató, illetve művész fedezte fel ennek a félig-meddig elhallgatott kultúrának a szellemi vonzását és termékenységet – sőt számos eset bizonyítja, hogy a fiatal alkotók sokszor a maguk egyéni fejlődése nyomán, történeti-kritikai ismeretek nélkül „nyúlunk rá” olyan művészetet beszédmódokra és területekre, amelyek már komoly szocioesztétikai és művészetetörténeti térérel rendelkeznek.

A negyedik szlempont pedig egy olyan teret nyit meg, amelyet ki kell alakítanunk. Jelenleg a Magyar Műhely folyóirat tervez egy olyan számot, amelyben a hazai és egyes nemzetközi szlemköltészetet fejlemények és művek bemutatása mellett a kérdés kritikai szakirodalmát is megkísérli feltérképezni.

Szkárosi Endre
költő, performer

„MINŐSÉGET VISZÜNK MAGUNKKAL”

Beszélgetés Hatos Pállal

A Balassi Intézet célja az országkép alakítása, a magyarság jó hírének eljuttatása a nemzetek közösségébe. A jelenleg 19 külföldi magyar intézetet működtető hálózat reprezentálja és közvetíti a magyarországi kultúra színvonalas képviselőit, bemutatja őket az adott ország, város megfelelő fórumain. Az elmúlt évben a Balassi Intézet egységes arculatot kapott, elindította a könyvszakmai Publishing Hungary, a diaszpórákat megcélzó Reconnect Hungary, valamint a felsőoktatási mobilitást elősegítő Campus Hungary programot. A jövő évi tervekről, a kulturális diplomácia sajátos működéséről, a közép-európai és az ázsiai nyitásról a Balassi Intézet főigazgatóját, Hatos Pált kérdeztük.

– *A Publishing Hungary program évi 100 millió forint támogatást kapott arra, hogy Magyarország a Balassi Intézet és a külföldi magyar intézetek szervezésében évi 10–12 nemzetközi könyvvásáron vegyen részt 2014–ig. 2012-ben Magyarország a lipcsei, a párizsi, a londoni, a szentpétervári és a prágai, frankfurti, göteborgi, belgrádi, helsinki, bécsi, marosvásárhelyi, szófiai könyvvásáron vett részt. Hogyan értékeli ezt a sűrű évet, miért fontos jelen lenni ezeken a vásárokon?*

– A Publishing Hungary program célja, hogy minél több mérvadó nemzetközi könyvvásáron megjelenjen a magyar könyvkultúra. Mi számít mérvadónak? Egyrészt az, ami szakmai, kiadói szempontból annak számít, mint például a frankfurti vásár vagy éppen a göteborgi könyvszemle, ahol a Publishing Hungary révén idén először volt szervezett magyar jelenlét. Természetesen ide tartoznak a nagy nyugat-európai vásárok, mint a párizsi és a londoni. De ezen kívül számunkra nagyon fontos az ún. Köztes-Európa nagy térsége, Közép- és Dél-Európától kiindulva, mint Szófia és Belgrád, egészen az északi Helsinkig. Ennek a térségnek az országai történelemben, kultúrában, mentalitásban és az írói társadalom jellegét tekintve is sok hasonlóságot mutatnak, és itt ha-

gyományosan jelen volt egyfajta tudás, ismeret a magyar irodalomról. Ezt azonban generációról generációra újra kell pozicionálni. Az 1999-es sikeres frankfurti bemutatkozás és 2002-ben Kertész Imre Nobel-díja olyan lökést eredményezett, hogy úgy érezzük, bizonyos konjunktúrája van a magyar irodalomnak, amit vonzó, attraktív megjelenésekkel kell továbbfejlesztenünk.

Belgrád és Szófia ahhoz a tág értelemben vett Duna-völgyi kultúrkörhöz tartozik, ahol Magyarország még mindig egyfajta referenciaszerepet képvisel. Belgrád aspirál a balkáni kulturális központ címére. A majd' 150 ezer látogatót vonzó belgrádi nemzetközi könyvvásárt idén Szécsi Noémi személyében magyar író nyitotta meg, s a szerb kulturális miniszter üdvözölte azt, hogy Belgrádban magyar kulturális intézet fog létesülni a közeljövőben. Ez öt-tíz éve elképzelhetetlen lett volna. A bolgár-magyar viszony hagyományosan jó. Kevésbé ismerjük a bolgárokat, ezért meglepő lehet az ottani magyarbarátság, ami konkrét számokban is kifejeződik. A szófiai könyvvásárra 24 magyar tematikájú kötet jelent meg, amiből 12 vers- és próza fordítás egy olyan országban, ahol a lakosságszám 7,6 milliós, a szófiai rádió leghallgatottabb késő-délutáni sávjában pedig egyórás beszélgetést szerveztek a kortárs magyar irodalom helyzetéről, Magyarország kultúr diplomáciai céljairól.

– *A Publishing Hungary programon, a könyvvásárokon való jelenlétén túl milyen más módon alapozható még meg a reputációnk?*

– Szisztematikus áttekintés helyett hadd soroljak néhány példát. A kulturális diplomácia része az is, hogy Bécsben a Collegium Hungaricum reprezentatív helyen áll és működteti a Pilvax kávézót, így a közelben dolgozó hivatalnokok munka után leülhetnek és megihatnak egy pohár magyar vörösbort. A berlini Collegium Hungaricum évente megszervezi a Cinema Total programot, amely közép-európai filmfinanszírozási kérdésekben biztosít egyfajta networkinget, a magyar filmes itt találkozhat például a román, szerb filmesekkel. És tere van a leghagyományosabb dolgoknak is. Lengyelországban második éve rendezik meg az ún. Magyar Kavalkádot, ami a Mesterségek Ünnepehez hasonlít. 2011-ben Varsó nagyon élő, lüktető belvárosában 70 ezren vettek részt ezen. Amerikában a világ egyik legnagyobb kulturális rendezvényén Magyarország 2013-ban díszvendég lesz, bemutathatja, hogyan él, épül be az autentikus népi kultúra a kortársba, mindezt egy-másfél millió ember előtt a washingtoni múzeumokat, kutatóintézeteket összefogó Smithsonian Intézet Folk Life fesztiválján, amely a Capitolium és a

Lincoln-émlékmű közötti közel két kilométeres területet, az ún. National Mallt foglalja el minden év június végén, a július 4-e előtti turisztikai csúcsidejében. Ráadásul olyan médiaelérhetőségünk lesz, amit megfizetni képtelenség lenne.

– *A Balassi Intézet nemcsak szakmai rendezvényeket támogat, hanem közvetítő, kapcsolatépítő szerepe is van. Miben tér el a kulturális diplomácia feladata, célja a nagykövetségekéétől?*

– Végső számvetésben mi Magyarország érdekeit képviseljük, és nem művészeti intézmény vagy múzeum vagyunk. A kulturális diplomácia szempontjából a kultúra jó értelemben vett instrumentum, azaz eszköz. A kultúra autonómiáját tiszteletben tartó kulturális diplomácia külpolitikai érdekeket szolgál, de az ún. *public diplomacy* sokkal szélesebb, kevésbé meghatározott keretei között. Amikor a határok le voltak zárva, és egy levelet háromszor bontottak fel, mire elért a címzettjéhez, a kulturális diplomácia más szerepet látott el, sokszor az egyedüli csatornája volt a nemzetek közötti kommunikációnak. Most bizonyos értelemben egy a sok kommunikációs csatorna közül.

Mindez nem változtat azon, hogy másként kell dolgoznunk, mint a gazdasági diplomáciának, a nagykövetségeknek. A kulturális diplomácia a magyar állam hivatalos intézményeként nem képvisel mást, mint amit a magyar külpolitikai stratégia, de ezt eltérő módszerrel, nyelvezettel teszi. Sőt, egy olyan kis ország esetében, mint a miénk, a kulturális diplomáciának relatíve nagyobb szerepe jut. Mi nem vadászgépekkel, luxusautómárkákkal vagy éppen olajjal, esetleg pálmafás tengerparttal tudjuk megalapozni az országunk jó hírét, hanem az új dolgokra figyelmes és érzékeny kulturális teljesítményünkkel. Ami mindig a „minőség forradalmának” a hírnöke.

– *Melyik eszközt tartja a legfontosabbnak az országhép reprezentálása szempontjából?*

– Régebben a kulturális intézetek egyfajta kirakatként működtek az adott főváros reprezentatív utcáján, terén. Időről időre meghirdettek egy kiállítást, koncertet, beszélgetést. Mára a kultúrák közvetítés módszere, egész kontextusa megváltozott, csak Budapesten minden este húsz-harminc olyan eseményt tartanak, amelyek különböző rétegeket, ízléseket megszólítva színvonalas kulturális kirakatként működnek. A Publishing Hungary program lényege éppen ezért az, hogy kilépjen a hagyományos kulturális menedzsment sémáiból, és eljusson a csomó-

pontokba, hogy a magyar kultúra jelen legyen az adott város, ország fontos, nagy híradásnak, figyelemnek kitett eseményein.

– *A júliusi Balassi nyílt napon is utaltak arra, hogy bővítik a külföldi magyar intézetek hálózatát Ázsia felé, céljuk, hogy intézetet nyissanak Pekingben. Miért kiemelten fontos a kulturális diplomáciának a kínai főváros?*

– Az ázsiai nyitásnak Peking megkerülhetetlen állomása. Kína az elmúlt két évtizedben a világ egyik szuperhatalma lett. Nyilvánvalóan nincs túl nagy politikai érdekük abban, hogy jobban megismerjék a magyar kultúrát, de egyfajta rokonságot éreznek velünk a magyarság keleti eredete miatt – függetlenül attól, mi igaz ebből és mi nem. Kimutatható náluk a Petőfi-kultusz. És még fontosabb, hogy mi nem voltunk ott a modern Kína identitását meghatározó frusztrációs időszakban, amikor az európai nagyhatalmak előnytelen szerződéseket, fegyarmati sorsot kényszerítettek rájuk és a térség nemzeteire. A kolonizációs múlt hiánya miatt tiszta lappal indulhatunk. 2011-ben, amikor itt járt az akkori kínai miniszterelnök, született egy kölcsönös szándéknyilatkozat a pekingi magyar intézet és a budapesti kínai intézet nyitásáról, ami már önmagában nagy kulturális diplomáciai győzelem volt, hiszen sok-sok ország kíséreltezik ezzel. Azóta már véglegesítés előtt áll a kulturális diplomáciai egyezmény, amely konkrétan megalapozza az intézetet. Később nyitnunk kell a távolabbi tartományok felé is a pekingi testvérvárosokon keresztül, mert ott még inkább ránk irányulhat a figyelem, hiszen a főváros kompetitív környezetében mindenki jelen van, vidéken azonban nem.

– *Az ázsiai nyitás mellett érezhetően nyomatékosabb jelenlétet szeretnének Közép-Európában is.*

– Nagyon fontos nekünk Közép-Európa, Varsó, Pozsony és Prága, és hogy ezt a gondolatot megalapozzuk, mindennapi gyakorlattá tegyük, tovább nyitunk a régióban: a belgrádi után a zágrábi intézet nyitásának előkészületein is dolgozunk.

– *A nyugat-európai intézetek számára mi jelenti a legnagyobb változást az utóbbi évtizedben?*

– Sok dolgot említhetnék a kulturális finanszírozás változó rendszereitől a digitalizáció hatalmáig. Hadd említsek egyetlen folyamatot, a növekvő mobilitást. Brüsszelben és Londonban például uniós csatlakozásunk óta nagy létszámú fiatal magyar közösség jött létre. Ha

diaszpóráról beszélünk, elsősorban már nem az '56-osokra kell gondolni, hanem húsz-harmincéves fiatalokra, akik szerencsét próbálnak, akik családot alapítanak, akik tisztségeket vállalnak, vállalatokhoz kerülnek ki. Akik fiatalon mentek ki és vágnak, várnak arra, hogy a közösségi identitást erősítő támogatást kapjanak. Ez Brüsszelben és Londonban egyre fontosabb tevékenységünk. A kultúráközvetítés révén megmutatjuk magunkat az amerikai, a cseh vagy a finn kultúrának, ezen kívül egyre több magyarra találunk ott, akiket meg kell szólítanunk.

– *Egyes vélemények szerint a magyar kultúrdiplomáciának elég lenne egy-egy menedzseriroda, nem kellenének a költséges intézetek. Vizsgálják esetleg, hogyan lehetne optimalizálni a 19 intézet működését?*

– Nem vagyok dogmatikus, azt gondolom, nincsen olyan szabály, amihez minden körülmények között alkalmazkodni kellene. New Yorkban irodaszerű működésre tértünk át. Ennek a módszernek az az előnye, hogy szinte rávezeti a kulturális diplomatákat arra, hogy az adott város, ország ütőereit célozzák meg, ahelyett, hogy a falak közé menekülnének. Hiszen a magyar közösségi programokat el lehet vinni az ottani Magyar Házba, amit a magyar diaszpóra szervezetei tartanak fenn, a New York-i kulturális, tudományos vagy oktatási életet megszólító programokat viszont az egyetemekre, vezető galériákba stb. kell szervezni. Idén ősszel például az Iliad Galériával közösen szerveztük az új tervezői generáció designjait felvonultató Zsolnay-kiállítást. Ugyanakkor a házszerű működésnek is megvan a létjogosultsága ott, ahol ennek hagyománya, megfelelő kontextusa van. A berlini Collegium Hungaricum gyökeret eresztett az európai fontosságának nagyon is tudatára ébredt avantgárd, progresszív német fővárosban, azaz nemcsak magyar házként, hanem berlini kulturális intézményként is számon tartják. Ez többek között azért lehetséges, mert itt az intézet egy multifunkcionális házban működik. Hasonló logika miatt prosperál a Római Magyar Akadémia is az olasz főváros szívében, a Falconieri-palotában, amely nem melleleg Magyarország legértékesebb külföldi ingatlana.

– *A fiatalok becsatornázása koncepcionálisan is jelen van a Balassi Intézet programjaiban. Kritikát is kaptak például amiatt, hogy nem eléggé híres írókat visznek a könyvtársárokra. Miért ilyen fontosak a fiatalok a kulturális diplomácia számára?*

– A Balassi Intézetnek egyfajta inkubátor-szerepe is van: azt gondoljuk, a befutott alkotók mellett azokat is támogatnunk kell, akiből a követ-

ező évtizedekben válnak nemzetközileg elismert művészek. A fiatalok, az új szereplők, az új közönség felé való nyitás ezért a könyvszakmai, az oktatási és a reprezentációs programokon is hangsúlyos. Ez persze mindenképpen több munkát igényel, mert az ismert nevekre könnyebb népszerű, látogatott programot építeni. De azzal, hogy minőséget viszünk magunkkal, megalapozzuk a bizalmat, és utána az újabb dolgokat is jobban fogadják. Van ebben kockázat, de azért vagyunk, hogy ezt vállaljuk.

KRITIKA

Szálinger Balázs

KöztársaságMagvető Kiadó
Budapest, 2012

Benkő Krisztián

„DEMOKRÁCIA NEVŰ ÉGITEST”

Szálinger Balázs maga is részese volt a 2012 tavaszán megrendezett két vitáest egyikének, amelyeken a politikai költészet mibenlétéről folytattak eszmecserét különböző álláspontú szerzők. Bár a vitán ő maga az esztétikum elsőbbsége mellett foglalt állást, új kötete vállaltan közéleti kérdéseket (is) felvető szövegekből épül föl. Mindhárom műnemben (líra, dráma, epika) megszólal, így egyfajta *Gesamtkunstwerk* élményét kínálja olvasóinak. A kötet címe egyaránt utalhat a Köztársaság térre, amely a közelmúltban a II. János Pál pápa tér nevet kapta; a Magyar Köztársaság „alkotmányos” átnevezésére; a Szilágyi Lenke címlapfotóján megjelenő allegorikus alak fején hordozott bőséggosár hamis utópiájára (Petőfi *A XIX. század költőinek* ironikus átírásai később még szóba kerülnek); vagy felidézheti az amerikai republikánusok és demokraták pártharcát is.

A korábban Vörösmarty Mihály előtt tisztelgő *A sík* című nagyeposz szerzője kötetének mottóját ezúttal – némi polgárpukkasztó céllal – Petőfi Sándortól kölcsönözte: „Oh, hadd feledjem, hogy polgár vagyok!” A későbbiekben ezért igyekszem a Vörösmarty-hatás tovább-

élését tetten érni a kötetben (a magyar romantika-kutatás belpolitikai kérdéseiben kevésbé járatos olvasók számára talán nem egyértelmű a két költő közötti választás tétje: lényeges háborúskodás folyik, melyikük nagyobb alakja a 19. századi magyar irodalomnak).

A könyv két lírai ciklusból, egy drámából és egy eposzból épül föl, melyet a költő a *Zárlat* című költeménnyel fejez be. A két versfüzért a témák változatossága jellemzi. Szálinger egyaránt ír szerelemről, popkultúráról (*Yoko Ono*), háborúról, magyar sorsról (*Verecke; Honfoglalók kiskátéja; Magyar Mártírvárosok Szövetsége; Széna tér, október 23.*), köz- és magánéletéről, családról és vallásról. A vidékiség és a fővárosiasság okozta identitásbeli frusztrációkban ráismerhetünk a népi-urbánus vita újrafogalmazási kísérletére (*Salgótarján; Püspökladány; Hajdúsági szerelmes vers*); éppígy újratematizálja a kuruc-labanc témát a *Bécs* vagy a *Népek tavasza* című költeményekben. A fővárosi versekben érezhetően feltűnik Kosztolányi Dezső hatása: az *Üllői úti fákra* implikáltan visszautaló *Hétfő éjjel az Üllői úton* mellett még egyértelműbb a folytonosság a *Józsefváros* című versben, ahol a Kosztolányitól kölcsönzött jelige helyett maga a vers kerül idézőjelbe (sajátos játék az allúziókkal). Olvashatunk vélt vagy valós példaképekhez címzett *hommage*-okat is a lírai ciklusokban, így Bibó Istvánhoz vagy Somlyó Zoltánhoz címzett költeményt. Lars von Trier becsületére legyen mondvá, hogy *A dánságról* írt vers kissé talán lekezelő. Viszont felemelő érzést nyújt a kötet futball-poézise, a *Mese az álomgólról*: „Mikor egy kapus azzal lett világhírű, / Hogy a súlypontját rossz lábra helyezte, / És az évszázad gólját életre hívta, / Majd az ünneplő csatár után eredt, / S együtt rohanguált a tizeneggyel, / Ifjú csikóként nyihogott önfeledten” (59).

A közélet kényesebb területeit is érinti Szálinger kötetében, így a diktatúra és a korrupció témáit. A *Diktatúra* című kétsorosos sommás és lényegre törő: „Nemet mondtam a diktatúrára, / De ígent mondtam a diktátornak” (51) – a személyi kultusz képes lehet fölülírni a „rendszer” visszasságait? A választ a poéta az olvasóra bízta. A Népszínház utcai Potyka sörözőben kelt *Korrupció* ismétli a *Józsefváros* poétikai taktikáját azzal, hogy a költő saját versét idézőjelbe teszi, és jellegzetesen az úgynevezett nehezen érthető Szálinger-versek sorába illeszkedik, ugyanis a költemény nyelvtanilag értelmetlen gondolatsorozat: mintha lehallgatott telefonbeszélgetés részletét olvasnánk, melynek nem ismerjük a kontextusát, előzményeit, a bűnelkövetés körülményeit és várható következményeit. „»Ennek most eredményének kell lenni, / Fiúk, mondom, most ne a kocsival, / Négyzetméterrel foglalkozzatok, / A szerző-

dés most a legfontosabb. / Ha három-négy éven belül se lesz / Eredmény, ismeritek, engemet megtaláltok.«” (52)

A kötet negyedik fejezete a *Háború* című „szerelmi verses elbeszélés”, mely látszólag Budapesten játszódik, de az olvasó könnyen fölfedezhet benne világpolitikai kérdésekre történő reflexiókat is. Röviddel az Egyesült Államok elnökválasztásának lezárulása után, melyet fölényesen megnyert az afroamerikai Barack Hussein Obama, nehéz elvonatkoztatni a *Háború* című kiséposz republikánus ízű melléfogásaitól („a pénz és a hozzá hű erők”; „Hiszen rólunk volt szó, és nem arab / Idegenekről” [291, 293]). 2012-től Amerika szépen tovább „kavargatja” – hogy Szálingert idézzem – „nyamvadt kis demokráciáját” (görög találmány), melyet az eposz víziója szerint a történelem levakarni látszik Európa hátáról (csak nehogy erőszak legyen a vége: Európa elrablása). A költő az olvasó sejtelmére bízta, hogy mi az a „legtöbb vér”, melyet kontinensünkre „idegen népek hoztak”: vajon a nemzetiszocializmus okkultista (ázsiai) gyökereire vagy a kommunizmusra, esetleg a magyarok nyilaira, netalán a színes bőrűek jogainak fejlődésére gondolt-e? A múlt mindazonáltal nem lányregény: „Egyet agyonlőnek a szovjetek, / Egyet agyonlőnek a németek” (300). Mindeközben a közéleti látomások kavargása mellett kibontakoznak az elbeszélő költeményben egy szerelmi viszony képtörédekei is. A szerelmes részletek közt a gyöngédségtől a Szabó Lőrinc-féle kegyetlenségig („Az állt kezemre, hogy bántani foglak” [303]; vagy ennek ellentettje: a *Zárlat* penthesileiai „fogyományai”) sokféle állapot tanúi lehetünk. (Zárójelben teszem hozzá, hogy Obama a nők jogainak támogatásával az arab országok – demokratikus és feminista színezetű – lerohanásának ürügyét is új megvilágításba helyezheti: a párbeszéd és béke jobb stratégiának tűnik, mint a vérengzés. Ha pedig a demokrácia, ahogy Szálinger írja, már csak nyűg, akkor mára az olajhégység maradt volna a – republikánus – háború egyetlen motivációja?)

A történelem abszurditása, hogy végül a virtuális világ vált valósággá, az összekacsintásokból szövetség született, a kitalációból hatalom, az ötlet tartalommal telítődött föl – éppen az ellenkezője történt, mint a költő látomásában, aki – mint az eposz utolsó sorában írja – „lehet, hogy rossz ember” (350): „Kitudódik, hogy csak nemzetközi, / *Virtuális* asztaloknál van teste, / Ahol hozzá hasonlóan üres / Szereplőkkel játszsa a létezést, / Kuncognak és kacsintanak egymásra, / Én valahogy így jöttem rá, hogy nem vagy / Más, mint színpompás kitaláció” (326). A kiszámíthatatlan jövőről szóló prognózisok közt éppúgy felvillan a multi-

kulturalizmus helyére lépő rémálom – „Európa most először egyszínű, / Színrefesti Európát a piac, / S a háború izgalmi is mások” (315) –, ahogy az önmaga idegenségének (f)elismerésében rejlő bátorság: „Hát lehet, hogy idegenek leszünk / egy nap? El tudom ezt képzelni én? / Merem vállalni? És ki merek menni / anélkül az utcára, hogy rettegnek?” (303)

Az olasz futurista retorika agresszív militarizmusán (mely a háború izgalmától, a veszély szeretetétől, a szirénáktól és bombáktól a női hisztéria sztereotípiájáig terjed) át-átlépve hősünk olykor megszelídül. „[...] békés fiú vagyok, mert béke van” (295) – írja a hősköltemény elbeszélője egy ponton; máshol a II. világháború utáni hangulatba beleképelve magát, a kommunisták által meggyalázott vallási hagyomány, a jezsuita templom falán olvasható üzenet tűnik számára menedéknak: „*Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázasatos szívű*” (319). Az (elmaradó/befejeződött) harmadik világháború okozta bizsergés aztán mint ha az elbeszélő beletörődése lenne (lett volna) abba, hogy csak az ott-hontalanság marad(na), a vallást meggyalázó pszichoszociológia diadala: „Ez az egész, amit végiggondoltam / A harmadik világháború napján, / Amíg te aludtál, a gráciak, / Nem tudom, hogy mit csináltak, meghaltak [...] / És az egész földrész kapaszkodott / Valami megfoghatatlan dologba, / Gondolom, Istenbe, hiszen mi másba [...] / Pszichoszociológiai aktus, / Ami segít túlélni bármi bajt” (322).

Hogy Szálinger Balázst a magyarországi közéleten túl a *Háború* mellett a *Köztársaság*ban is foglalkoztatják aktuális globál-politikai kérdések, arra a dráma perzsa származású szereplőinek domináns jelenléte is utal. A majdani első császárt, a fiatal Julius Caesart (Gaiust) főszereplővé avató színműben a költő folytonosságot teremt korábbi munkásságának Vörösmarty-kultuszával, hiszen William Shakespeare Caesar-tragédiájának áttünetje a magyar romantika legjelentősebb alakja, aki műfordításában jelentős mértékben utal a fordítással nagyjából azonos időben készült *Gondolatok a könyvtárban* című költemény szellemiségére. Noha az igen tehetséges és igen drága főhős, Gaius végül a köztársaság (majdani megdöntése) mellett dönt, ahelyett, hogy a görög és perzsa kalózok alvilági birodalmának élére állna, a színmű – a római színpadok ellenére is – felidézti az ókori görög történelem egyik ironikus fordulatát. A görög-perzsa háború (ie. 499–449) után alig pár évtizeddel kitört peloponnészoszi háború (ie. 431–404) során ugyanis az egymással harcban álló két görög városállam, Athén és Spárta egyaránt a perzsákkal való szövetkezéstől remélte az ellenfél legyőzését. Az első

költemény-ciklus elejére csempészett *Első jelenet* (Shakespeare-rel szólva: „Brutus, te is?”), nemcsak az összeesküvés és az apagyilkosság későbbi tényét eleveníti föl az olvasóban, még mielőtt a császárrá lett nagy tehetség fiktív fiatalkori kalandját elmesélné a dráma, de igazolni látszik a görög kalózvezér jóslatát is: „Hejj, a végén zsarnok leszel, fiú. / Vigyázz, az a legboldogtalanabb. / Egy rabszolga, és nincsen semmije, / Éhezik és retteg, és megölik” (173).

A dráma hiteles karaktereinek kidolgozása során a költő olyan kényesebb témákat is érint, mint a rabszolga-felszabadítás, vagyis Gaius fordulatszerű barátsága korábbi perzsa szolgájával; a neveltjeivel fajtalankodó, hazug „szicíliai” Dadus ellentmondásos alakja (származására ugyan történik utalás, etnikumát azonban jótékony homály fedi, vagyis akár a *Háború* „fenekünkbe csípő Jutka néni”-jének alteregója is lehetne); vagy elkalandozik olyan irányokba, hogy mennyivel kényeztetőbb a hispán gasztronómia, mint a háború borzalmai. Szálinger beleérező képességét dicséri a Dadus recepcióesztétikai eszmefuttatása, mely olyan hitelesnek bizonyul, hogy Kármán *Fannijához* vagy Weöres *Psychéjéhez* is hasonlíthatnánk: „Jaj, édes / [...] Bezártuk őket, ahova csak tudtuk / Magunkba, mert nem volt jobb ötletünk, / Miért nem jó, hogy emlékezhetünk rájuk? / [...] És, ha becsukjuk a szemünket, ők / Itt vannak, ugyanitt, bennünk matatnak, / Viszket tőlük a bőrünk, és karcolnak, / Azzal az érdes dologgal mibennünk, / [...] Elmennek, mert egy nap elmegy az összes, / És itt maradunk bepállott szoknyában” (144).

A tizenhét jelenetből álló *Köztársaság* című színmű minden bizonynyal az elmúlt húsz év legjobb drámáinak egyike, ahogy a kötet egésze is biztosan a közéleti kérdések művészi feldolgozásának a rendszerváltás óta készült talán legizgalmasabb vállalkozása. Látszólag tehát minden rendben van, még sincs semmi rendben. A fülszövegben feltett kérdésre ugyanis semmiképpen sem kapunk megnyugtató választ: „Hogyan lehet közünk saját magunkhoz a mindenkori többiekén keresztül?” Hadd zárjam magam is gondolatmenetem a kötet hátsó borítójának betyáros költeményével (ha már Amerika-feeling, talán némi szarkazmussal felidézhető, hogy globalizáció ide vagy oda, 2011-ben a magyarországi McDonald’s is előrukkolt a betyárburgerrel): „Semmi nincsen, mi ne lett volna már egyszer, / Csak mindig újabb betyárokkal verekszel, / Édes állam, s ahova el nem érsz, / Ott más a szív, a fegyver és az ész”.

Nyerges Gábor Ádám

Számvetésforgó

Parnasszus Könyvek
Budapest, 2011

Nemeh Diána

A NAGY KÖLTŐ ÉS A BALFÁCÁN PORHÜVELYE

„Dzsungeles versanyag” – mondja Tarján Tamás Nyerges Gábor Ádám legújabb, második kötetéről annak ismertetőjében. Valóban dzsungeles a 180 oldalnyi, tíz ciklusból álló kötet: nem csupán terjedelmes, de sűrű anyagról is beszélünk, ami még sűrűbben szövötté válik a mindent behálózó utalások, idézetek és formai játékok hatására. Az olvasáshoz Ariadné fonalaként használhatjuk a kötet két mottóját, a „s majd ha voltam, / fölkelte és sétáltat holtan”, valamint a „Voltunk mint ti, / lesztetek mint mi” sorokat, hogy kijelölje az olvasás irányát: a folyamatosság kérdéskörét. A feltámasztható múlt és a múlttá váló jelen nem csupán egzisztenciális kérdésre utalhat, hanem az olvasás-újraolvasás, írás-újraírás, a hagyományt folyton megváltoztató dinamikus megőrzés folyamatait is felidézi.

Költőként Nyerges ezzel egyenesen beírja magát a kanonizált szerzők közé, belép a hagyomány körforgásába. A kötet maga a belépésre való képesség, a költővé válás lépése is lehet: tobzódik a formákban, mintha stílusgyakorlatot mutatna be az olvasónak. A kötet terjedelméből adódik, hogy ezek a játékok az olvasás során a zsúfoltság vagy épp a túlkínálat érzetét keltik, nem segítve az olvasót a tájékozódásban. Költői világa a legkülönfélébb, a klasszikustól a kortárs poétikai eszközökig terjed. Utalások és idézetek sokasága szövi át a szövegeket, a legkülön-

félebb kapcsolatokat hozva létre a kötet versei és a korábbi alkotások között, első olvasásra feltérképezhetetlenné téve a kapcsolódások rendszerét, a múlthoz való viszony megannyi apró vonatkozását. Ez kettős irányt jelöl ki az olvasásnak: a kötetet a hagyomány felől lehet érteni, míg annak olvasata a kötet felől válik lehetségessé.

Itt érkezünk el a címhez: *Számvetésforgó*. A két összetett szóból megalkotott cím automatikus ismétlésre kényszerít minket: számvetés-vetésforgó, értelmezi agyunk a jelentéseket. A vetésforgó: az adott terület előre eltervezett vetési rendje, amely a föld optimális kihasználását szolgálja. A fogalom az előre eltervezett sorrendiséget emeli ki, amely épp ezért a jövőre irányuló temporális aspektus hordozójává válik.

A szójáték másik eleme, a számvetés azonban épp az ellenkező irányba mutat: a múltat vizsgáló, azt értékelő szubjektum sajátja. A számvetés maga lehet benső, az ember önmagával való szembenézése, amit az Esterházy-idézet, az azonos című ciklus két mottója is sugall, de számot vehetünk az egyén életén túlmutató múlttal, a minket megelőző hagyománnyal. Ez azonban a kötetben szubverzív tevékenység, nem rögzíti, hanem épp ellenkezőleg, megváltoztatja tárgyát: „én fölbérelm // a múltat / hogy íródjon át mer untat” (34).

A tipográfiai elkülönített vetés szó a kapocs szerepét tölti be, ahogy a magot termelő és a vetésből származó növény között a mag jelent kapcsolatot. A vetés, a termelés kezdeti mozzanata, a tudatos termékenység egyik olvasatként az írás metaforája adódik, amely így egyszerre folyamatos újraírása a már létezőnek, az elmúlnak, és beíródása az újnak, annak, ami ezzel a mozzanattal válik a körforgás részévé.

A kötetben kirajzolódó költői szubjektumra leginkább az jellemző, hogy ő költő. Az én ezáltal elkülönül a többiektől, akik nem költők, és egyre erősebb egységet alkot a kötet költőjeként feltüntetett névvel, amely egységet a névazonosság (Gábor) vagy egyes utalások erősítenek. A szerep egy aspektusa a költő és a világ kölcsönös kapcsolata: a költő költőként kezelése, akként való aposztrofálása a külvilág felől, míg ugyan ezen külvilág a költő témája és verseinek tárgya is egyben. A megalkotottság kölcsönös és a nyelv által létrejövő: a költőnek nevezett egyén attól költő, hogy ezt a szót használja rá a szöveg, amely szöveg nyelvileg alkotja meg/újra az őt körülvevő dolgokat és személyeket.

A *Himnusz* a *Szerzőhöz*ben a megszólított szerepében lévő szerző identifikációja külső megerősítést nyer, még akkor is, ha a szöveg iróniája a szerelmi beteljesülés elmaradásában csúcsosodik ki, megkérdőjelezve a költőtől nagyszerűségét: „ugye megértesz, ugye nem bánod, ugye

nem haragszol, ugye tényleg, soha / nem fogod versben (vagy másképp) felróni nekem, ugye leszel annyira / egészen nagy formátumú úriember, ugye nem élsz olyan – bár bízvást / egészen nagy formátumú – kicsinyes bosszúval, / hogy pisze orrom alá dörgölnéd: // hogy akkor én most helyetted inkább mégis azzal a jóképű orvostanhallgatóval” (26).

Másik szereplehetőség a költő-férfi, aki nem feltétlenül, avagy épp egyáltalán nem sikeres a nők között. A sikertelen férfi hangján megszólaló Petőfi-átirat, a *Csajaim* kontextust teremt a férfi-nő viszonyokat tematizáló versnek, és a megalkotott párhuzamban az ellentétes tartalommal csempészi be azt az ellentétet, amely a formai hasonlóság megőrzése miatt felforgató hatással lehet.

A költő-lét következő aspektusa, az identifikáció eszköze, ahogy majd azt az Orbán Ottóhoz kötődő textusok esetében is látjuk, a hagyományhoz való viszony központi kérdéssé emelése. Az alkotó én elődei bőrébe bújva írja újra az ismert szöveget, ahogy a *Petőfi váteszként a jövőbe tekint, enyhe idegenkedéssel*ben is. Nyergesnél az így létrehozott játékterek elsősorban a mostra adott reflexiók szinterei: „Egy gondolat bánt engemet, / hogy hülye bölcsészek fejtenek, / hogy mind tanult, de elfeled” (33). Ebben az ismétlésben az alkotó szubjektum szinte dicsekszik verstani tudásával, utalásaival, idézeteivel. A kötet bemutatótérre válik, egy tudáspróba helyszínévé, ahol különböző műfajok és stílusok, hangok és hagyományok találkoznak, miközben mindennek konstruált, szabályok szerint működő voltára folyamatosan utal a szöveg.

A legmarkánsabb mind közül talán a fiatal költő szerepe, aki választott mesterét idézi (meg), hogy párbeszédet kezdjen vele. Külön ciklusként kerültek ezek a versek a kötetbe, *Levél egy idősebb pályatársához – helyett* címmel. Az Orbán Ottóval folytatott dialógus vele és róla folytatott beszélgetés, ahol az idősebb költő hol saját, hol fiatalabb pályatársa sorain keresztül szólal meg. „– Hívlak, Ottó, nyújtsd a karod, mikor szemem eltakarod. / – Vagyok, Gábor, mi a bajod, bár ez nem a te műfajod” (93) – az előbbihez hasonló megoldások szerencsére nem túl gyakoriak a kötetben, amit olvasóként örömmel konstatálunk. A beszédszituáció alapja, hogy a halott költőt fiatal társa hívja életre. Ez a megidézetttség minden szinten érvényesül: a jelölt vendégszövegek mellett a címek egyezése, a mottók, jelöletlen sorok vagy épp egy meghatározott szövegre írt válasz tesz arról, hogy a párbeszéd ne csupán egy fiktív szituáció, amolyan kerettörténet legyen, hanem a textusok közti mozgás az olvasó értelmezésében is párbeszédet alakítson ki. „*Szólítva őt egy verssorát idézem*” (89) – idézi elődjét, majd a megteremtett teret

játékra használva fel sajátta alakítja a jól ismert sorokat is: „Nagy költő s balfácán egy porhüvelyben!” helyett Nyergesnél „*A nagy költő és a balfácán porhüvelye*” (89) variáns található. A határozott névelő használatával a kettősséget mellérendelésé változtatja, a személyt duplikálja, a Pilinszkyról szóló sort egy reláció, Orbán Ottó és a költői szubjektum viszonyának kifejezésére használja. A mellérendelés, az én és a költő szerepjátéka ad alkalmat arra, hogy sokszor iróniától sem mentesen helyezze magát a szerepbe, ahonnan folyamatosan reflektálhat önmagára és erre a viszonyra egyaránt. „Bólintok, nem egészen pontos, de határozottan lírai, / meg hát megy az egész hulla-metaforikához is. A hulla- / metaforikával kiegyezik, nem egybe szoktad írni az ilyet?/ Vállvonok, hogy (hogy!) én már túl vagyok azon. Hümmög, / hogy (!) azért itt túl, már ne is haragudjak, jelenleg csak ő van. / Ettől még inkább elhallgattunk. Elnyomjuk a fikciós, lírai cigit, / na jó, még pár perc költés, aztán megyek órára. Lírán innen, lírán túl. / Bólint az eltanult rímzslenggel (egybeírom, nesze neki), hogy kül. / Ennyi” (94).

Az (újra)írás játékká válik, a nyelv tematizálásává (*Ha én nyelv lennék...*), ami azonban nem minden esetben mutat túl önmagán. Mintha a formai játékok, a tradícióval való párbeszéd háttérbe szorította volna azt a törekvést, amit épp az egyik verse mottójául választott Nyerges Gábor Ádám: „*Meddig futja az emberségükből? / Ez írói jövőjük egyetlen igazán fontos kérdőjele*” (93). Az *Énrökáció*ban mint a kötet nyitóversében egyszerre elindul és érvénytelenné is válik ez a játék. Az „*így nem lehet írni*” (5) egyaránt vonatkozik a lírai szituációra és a szellemi örökség követésére, azonban ennél nem megy tovább, szinte végig megmarad ebben a szituációban. A megszólítás megismétlődik, a viszony azonban változatlan marad, a nyitóvers és a *Levél egy idősebb pályatárshoz – helyett* ciklus között elhelyezkedő szövegek nem változtatnak az értelmezésen, nem hozza őket játékba, szerepelhetnének akár egy cikluson belül, elfogadható lenne más rendezési elv, nem csodálkozunk rá a kompozíció feszességére, inkább a mennyiséget érzékeljük.

Az olvasó ebben a „dzsungelben” járva megtapasztalhatja a rengeteget, ahol a különböző textusok között néha az egyes szövegek részletei ragadják el végtelen játékba, néha épp az egész kötetre vetett pillantás. A hagyomány többrétű kezelése viszonylagossá és végtelen folyamattá bővíti az olvasást, ahogy az írás folyamatát is. A saját és az idegen előbb összemósodik, míg végül teljesen megkérdőjeleződik. A nyelv éppúgy nem lesz a költő sajátja, ahogy az olvasóé sem: „és visszabújnak vele a sírba a kölcsönkapott szavak” (180).

Iancu Laura

Kinek a semmi a mindene

Fókusz Egyesület –
Magyar Napló Kiadó
Budapest, 2012

Iancu Laura
KINEK A SEMMI
A MINDENE

Takács Éva

TÚL SOK A KERESZT

„A hited építéd, és zuhansz az állványról,
Mert nem mondtál le még minden bálványról.”

Neurotic: *Brék*

A Neurotic együttes legendás sorait juttatja eszembe Iancu Laura új könyve. Talán túlságosan merésznek tűnik ez az asszociáció, és rögtön felmerül a kérdés: milyen kapcsolat lehet az idén József Attila-díjat elnyert író *Kinek a semmi a mindene* című kötete és a fenti, Pajor Tamás szájából elhangzó sorok között? A válaszom az, hogy az idézetben megjelenő probléma, mégpedig a hit felépítésére való görcsös törekvés és az ezáltal előálló nehézségek uralják Iancu Laura harmadik verseskötetét (is). A fő kérdés persze az, hogy mi vezetett ehhez, és miért nem működik egészében ez a kötet. Az idézetben a nehézségeket a bálványokról való lemondás képtelensége okozza. Annak megvilágítása, hogy a „csán-gó költőnként” is emlegetett Iancu Laura esetében mi okozza a problémát, már sokkal nehezebb feladat.

A fülszövegben Szentmártoni János nem mindennapi küzdelmet ígér az olvasónak, melyben a költő magával a nyelvvel is birkózni kényeszerül, hogy „kifaragja belőle az elmondhatatlant”. Ezenkívül említi még, hogy a költeményekben nem lesz tanulság, „csak titok és kétely, nemegyszer: katartikus csönd”. Az előbbiekkal nem is vitatkoznék, azt a belső küzdelmet, melyet a lírai én folytat önmagával, a nyelvvel és a

szavakkal, egy percig sem kérdőjelezem meg. Sőt, emellett egyfajta külső küzdelmet az olvasónak is meg kell élnie: azt, amely arra irányul, hogy az elmondhatatlant valahogy mégis kihámozza a szavak kusza hálójából. Ez nemegyszer kudarcba fullad, annak ellenére, hogy a küzdelem tényleg nem mindennapi. Mindezek mellett azonban az említett titkok, kételyek és a katartikusnak nevezett csöndek számomra csak egy olyan magyarázat elemeinek tűnnek, amely legitimálja a kiforrottnak tűnő, az előző két verseskötet (*Karmaiból kihullajt, Névtelen nap*) egyenes ágú folytatásának, de nem meghaladásának tekinthető lírai nyelv létjogosultságát. Az ebben tapasztalható kiforrottlanság ugyanis nem magyarázható a kimondhatatlan körülírásának nehézségeivel. Ahogyan már a két említett kötetben is valamiféle hiány volt érzékelhető mind a versek formáját, mind szerkezetét tekintve, úgy jelen esetben sem érzek jelentős fejlődést. Bár a versek címei közül legalább tucatnyi él műfajmegjelöléssel (például *Ráolvasás, Ballada, Sírátó, Elégia, Óda, Vallomás, Archaikus ima* stb.), ezek mégsem követik a formailag elvárt kivitelizést. Természetesen egy-egy sajtóság kiemelése megtörténik, mint a *Ballada* című versben is, ám attól, hogy egy-egy nehezen értelmezhető képet látunk, melyet rendszerint (az utolsó versszak kivételével) a „ne aludj mert félek” (34) refrén követ, még nem mondanám, hogy egy balladát olvasunk. De ugyanez elmondható az imént felsorolt címekhez tartozó versek szinte mindegyikéről: a várt formai megoldások helyett csak üres, beválatlan ígéretekert kapunk.

A kötetben található százegy vers öt egységre (ciklusra?) tagolódik. Ezek határa azonban elmosódik, s csak akkor döbben rá az olvasó, hogy hol is jár, ha a címként szolgáló sort vagy félsort valamelyik költeményben ismét maga előtt látja. A kötet egészét a következő, hangsúlyos témákkal jellemezhetjük: a hit, illetve Isten és a hozzá fűződő viszony; az anya, illetve a vele való kapcsolat; a szerelem és az ennek hiányából vagy reménytelenségéből adódó magány; a szülőföldhöz való viszony, a falu és a város közt feszülő ellentétek; valamint a félelem. Ezek a témák azonban nem az öt ciklusnak megfelelően oszlanak el, ami valószínűleg tudatos döntés eredménye, hiszen ezzel kifejeződik egy olyan, a lírai szubjektumban kialakult összetett problematika, amelynek egyik legfőbb jellegzetessége, hogy az említett kérdések egyáltalán nem különíthetők el egymástól. Ezáltal valamifajta megértésre is mintha csak akkor nyílna lehetősége mind a lírai ének, mind az olvasónak, ha szétbonthatatlan egységként, mondhatni káoszként hagyja érvényesülni ezeket az egymástól látszólag azért mégis elkülöníthető problémakörö-

ket. A ciklusokra tagolás azonban ráerőlteti a káoszra a rendet, amivel pedig az pontosan a leglényegesebb vonását veszíti el. Ezen a ponton pedig másodlagossá válik annak a nagyon erős, az egész kötetet meghatározó narratívának a lehetősége is, amelyet egyébként ez a zűrzavar jelenthetett volna. Ezt a meglátást erősíti a természet, illetve az évszakok változásának első ránézésre kaotikus volta is. A legtöbb versben találhatunk olyan elemet, amely mintegy hangulati aláfestést kínál az elmondottakhoz. Ez látszólag véletlenszerű, ám azzal, hogy például az anya-problematika rendszerint a tél képzetével párosul, máris rendszert találtunk a rendszertelenben, s így ez az ígéretes struktúráteremtő erő egy gondolati-hangulati alapon működő, következetlenül felhasznált elem marad csupán.

Sok a hasonló vers, a hasonló gondolat, melyek hasonló kifejeződési formát is kapnak. Gondolok például az olyan visszatérő elemekre, mint a rozsdás szög, a fák, a temető vagy a tükör, melyek fokozatosan mélyebb összefüggések keresésére sarkallnak. Azonban ha csak a tükör példáját nézzük, amely megjelenik a lírai én identitáskeresésének eszközeként, természeti jelenségként (víztükör), amelynél gyónás hajtható végre (ezáltal Istenhez kötött), továbbá olyan médiumként is, amelynek segítségével az anya közelsége érzékelhető, felmerül, hogy ez vajon a tudatos kötet szerkesztés egyik eleme lenne? A vissza-visszatérő elemek inkább engednek a lírai eszköztár szegényes voltára következtetni, mint arra, hogy a már fentebb megfogalmazott, mindent magába foglaló, ámde kaotikus rendszer kihagyhatatlan részei volnának. Mert jól látható, hogy az utóbbi célkitűzésnek próbálnak eleget tenni, csak hogy a bennük érzhető görcösség hatására az olvasóban olyan érzést keltenek, mintha ezt már olvasta volna valahol. Úgy is mondhatnánk tehát, hogy ezeknek a szövegrészeknek sajnos nem sikerül a szöveg egészének szerves részévé válniuk.

Az, hogy a versek másodlagos rendezőelve a káosz, illetve hogy az olvasó folyamatosan keresi a talán meg sem lévő összefüggéseket, felveti azt a lehetőséget, hogy a szövegeket saját, kötetben elfoglalt helyükből kiragadva egy másik helyre, ezáltal másik kontextusba helyezze az olvasó. Ez újabb horizontokat nyithatna meg, de a káoszra erőltetett rend kompozíciója ezen a ponton is ellenáll, hiszen például az utolsó rész, a *Vályogfalak között az ég...* olyan hangsúlyosan a szülőföldhöz, az anyaföldhöz, ezáltal az anyához kapcsolódik, hogy valamelyest mégis egyiséget hoz létre. Főleg, ha figyelembe vesszük azt, hogy a kötet első részének címe (*Aki van, az fél*) és az utolsó rész utolsó versének záró sora

(„Miért félek, emberek?”) nagyon szépen keretbe foglalja a kötetet, és még nagyobb hangsúlyt ad az összes versben felsejlő kételynek és félelemnek. Ugyanígy a *Fogószik a füst a lánggal* című ciklus is viszonylag egységes és jól felépített rendszert alkot. Ennek a feloldhatatlannak tűnő ellentétnek két aspektusára hívnám fel a figyelmet. Egyrészt ha az említett két ciklus kvázi egységességét vesszük alapul, akkor a baj az, hogy a többi nem ilyen. Másrészt viszont ha az egységesség felbontása volt a cél, akkor ez a két rész sem szabotálhatná azt. Egyik eljárás sem bontakozhatott ki igazán, a kettő kombinációjából született ez a furcsa kötetkompozíció.

A legnagyobb problémát azonban a szakralitás kérdése jelenti számomra ebben a kötetben. Ismét a fülszöveghez nyúlok, amelyben Szentmártoni János így fogalmaz: „Iancu még a szerelmet is szakrális síkon éli meg.” Még a szerelmet is. Amit ezek szerint nem úgy kellene. Azonban még ha úgy is kellene, és tényleg minden csak a szakralitáson keresztül válhat ebben a rendszerben értelmezhetővé, akkor sem indokolt az a mindenfajta önreflexív mozzanatot nélkülöző erőszakosság, amit a szerző alkalmaz szinte minden egyes versében. A transzcendenshez fűződő viszonyt lehet és kell is hangsúlyozni, finom utalásokkal, áthallásokkal. A Krisztussal való hasonlóságot is ki lehet fejezni, párhuzamot lehet vonni. De sajnos itt nem áll meg a költő. A szakralitás díszletté válik, amely nem meghaladhatatlanságában és kikerülhetetlenségében lesz jelenvaló; nem áthat mindent, hanem beborít; nem részét képezi valaminek, hanem elburjánzik. Nem találok a titkokat, mert mindent elborít a kereszt, a szenteltvíz, a templomtorony, az oltárképek, a rózsafűzér stb. Ez működhetne akár a kierőszakolt hit reflektált ábrázolásaként, de itt erről szó sincs. Csak azt látjuk, hogy ebből a kételyekkel teli hitből nincs kiút, hinni kötelező. Ezt egyébként több szöveghely is alátámasztja. Például a *Láz* című versben olvashatók a „kutyára dér... muszáj hinni... igen... / Ma is csak magam mellé fekszem” (53) sorok. Ugyanígy az élet is követelményként van aposztrofálva: „félek, hogy élni kell úgy is, ha nem / muszáj” (19), míg másutt az élettől és a haláltól való ugyanolyan mértékű félelem így fejeződik ki: „Félek, hogy élni kell, / félek, hogy meghalok” (103). Ehhez kapcsolódóan fontos lenne még kiemelni az idő múlásától, illetve a körköröségtől való félelmet, valamint azt a passzív várakozást, amelyben kicsúcsosodik az, hogy a lírai én mennyire tehetetlen. Nemcsak étellel és halállal, de szerelemmel, emlékekkel, anyával, szülőfölddel szemben, továbbá az ezekhez kötődő viszonyban is.

Iancu Laura kötetének címadásával kiemeli a *Lakatos Demeter* címet viselő verset, ami fontos mozzanat, mert általa megérthetünk néhány dolgot. Például azt, hogy a szerző úgy tekint magára, mint egy meghatározott hagyomány folytatójára. Lakatos Demeter, az első csángó költő hitvallása a szülőföldre iránti szoros kötelék tekintetében követendő számára (ez megmagyarázza azt, hogy mindkét korábban említett kötetben, és a *Kinek a semmi a mindene* címűben is kvázi elkülönítve találunk a kifejezetten a szülőföldre, illetve a szülőföldnek szánt verseket). Ugyanakkor ez a követés mintha minden probléma nélkül merülne fel. Pedig az, hogy miként lehet ma Lakatos Demeter költészetének folytatójává lenni, egy olyan kikerülhetetlen kérdés, amelyre magának az ezt elhatározónak is illene reflektálnia. A másik kiemelendő figura Pilinszky János (nagyon jellegzetes soraival tűnik fel talán túl sokszor is a versekben), aki a vallásosságát soha fel nem adó költő min-tájául szolgál.

Úgy gondolom, hogy a jelen kötet problémaköreinek egymásra épülése és egymástól való elválaszthatatlansága leginkább a *Karmaiból kihullajt* és a *Névtelen nap* című kötetekben kialakított atmoszféra folytatásaként értelmezhető – amennyiben a folytatást ismétlésként értjük, hiszen az előző köteteket sem formailag, sem tartalmilag meghaladni nem tudta a *Kinek a semmi a mindene*. A formai-tartalmi hiányosságok enyhítése, a gondolati és strukturális megoldások megkeresése, a szakralitás árnyaltabbá tétele mind olyan feladatok, amelyek a későbbiekben még Iancu Laura előtt állnak. Egy sajátos, egyedi költészet kialakításához elengedhetetlen, hogy ha le nem is mond róluk, legalább átértelmezze bálványait, tisztázza magában azt, hogy miképp lehet az általa kijelölt hagyományok folytatója úgy, hogy az ezekhez kapcsolódó súlyos problémákra irányuló reflexió is helyet kapjon írásaiban.

Mezei Gábor

függelék.Könyvpont Kiadó –
L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2011

Zólya Andrea Csilla

ÁDÁM ÉS AZ ALMÁK

Emberemlékezet óta újabb és újabb kérdéseket generál az ember, s ezzel egy időben a világ teremtésének a rejtélye; a kezdetek megértése mindig is azok folyamatos újragondolására és a genesis elképzelt pillanatainak újraélésére készítette az embert.

Mezei Gábor első verskötete, a *függelék.* ennek jegyében izgalmas kísérletnek tekinthető, amely a 21. századi ember perspektívájából, mindennapjainak legapróbb rezdülésein keresztül próbálja meg felidézni az első ember létrejöttét és alakját. Teszi mindezt a keresztény hagyomány tanításait szem előtt tartva és azokat folyamatosan újraértelmezte. A magányos férfi hangján megszólaló én-elbeszélő szorongásaiban, gondolataiban és mozdulataiban az első férfi, Ádám képe látszik körvonalazódni, akár csak a kötet egyes szám harmadik személyben íródott versei esetében, melyekben a narrátor szintén napjaink szereplőjének összemosisódását hangsúlyozza Ádám alakjával.

A kötetkezdő *árva* című versben az alma nem pusztán gyümölcs, ami a gondoskodás, táplálás és örömszerzés megtestesítője a kedves számára, hanem kétségtelenül a bűnbeesés szimbólumának is hordozója. A jelentéssikok egymásra csúsztatásán keresztül nemcsak egy mai párkapcsolat ellentmondásokkal terhelt intim jeleneteibe avat be a vers, hanem az első emberpár tragédiáját is felidézi: „keresem a másikat. aki legalább / egy almát a kezembe nyom majd reg- / gelente. aztán felöltözik. hogy eszem- / be juttassa meztelenségem. elszégyel- / lem magam

és inkább elfelejtem” (4). A szerelemben keresett másik fél mint társ megtalálásának és elvesztésének pillanata ez, miközben egyértelművé válik, hogy a másik továtűnésével az én saját magát is elveszíti, hiszen már nincs társa, akinek arcában önmagát is viszontláthatná, aki tükröt tarthatna számára. A férfi és nő egysége szétreped és darabokra hullik, miáltal a társ már nem tudja visszatükrözni az én tényleges vágyait és vonásait, vagy ahogy itt is történik: képtelenné válik elfogadni az önmagával való szembesülés e formáját.

Egy másik jelenetben unatkozni látjuk a magányos Ádámot, majd kórházi ágyon feküdni egy meg nem nevezett műtét után. „[...] ádám unalma, kipereg kezéből a / lerágott csutka. azt mondja látott már / mindent. övé az egész kert. a sok lusta / szelíd állat. a boldogság mély-depresz- / sziója. az a furcsa szomorúság szeret- /kezés után. mi az a szeretkezés. kér- / dezte ádám rosszkedvűen. és egészen / magába fordult. kórházba került. aztán / rögtön a műtét után. mikor még be sem / gyógyult oldalán a seb. még alig kezdő- / dött el az első látogatási idő. egy nő jött / hozzá. almát hozott reklámszatyorban” (21) – olvashatjuk a *lárva* című versben, amely felülírja a keresztény hagyományok történetét az első nő megteremtéséről. Éva műtéten keresztüli teremtése a műtőterem steril környezetében a *rekreáció*, a *passzív* vagy a *visszajátszás* című versekben is visszatér; ebben a vonatkozásban a nő egy még be nem gyógyult seb halvány emlékének és a szike villanásának a következményeként jelenik meg. A nő megteremtésének elmesélését követően bűjtatva végigkísért e teremtés hiábavalóságának a gyanúja, hiszen még csak ideiglenesen sem beszélhetünk beteljesülésről férfi és nő kapcsolatában, helyette viszont két magányos ember egymásmellettiségével kell szembesülnünk.

Mezei könyvében tehát tobzódnak a teremtésre és az első emberpárra utaló toposzok, amelyek a mai ember nyugtalanságán, magányán és élete értelmének keresésén vagy annak éppen megkérdőjelezésén keresztül olvasódnak újra. A teremtésmítosz egyes történéseit azonban a szerző a travesztia és a paródia eszközrendszeré révén, tömény humorral és iróniával fűszerezve írja újra, s egyben ki is karikírozza az egyes szereplőket vagy azok tetteit. Kétségtelen, hogy e torzítás termékenyítően hat a különböző jelenetek újabb és újabb szemszögből történő felidézésére. A fanyar és éles iróniával telített jelentek számos esetben meghökkentik az olvasót. A *visszajátszás* című vers például az első emberpár történetét egy másik kultúrkörben elhelyezve gondolja újra: ha Ádám és Éva kínaiak lennének, a kígyót ették volna meg, a történet pedig

egy hétköznapi eseménnyel folytatódik, ruhapróbával egy olcsó ruhaboltban, ahol Éva mégsem kerülheti el, hogy szembesüljön meztelenségével. A *zsákcába*ban a férfi, akinek még sincs kedve a vele lévő asszonyhoz, lemond férfi mivoltáról, nővé változva a nővel tovább cseverészik, és almát eszik, hiszen, mint mondja: „a kígyó ha nem vedli le bőrét. elpusztul” (52). Groteszk jelenetet villant fel a *szűz* című vers is, melyben egy öreg pár képe jelenik meg, amint szombatoként kijárnak a kertbe megetetni a hüllőket, miközben minden alma évek óta fent maradt a fán.

Sajátosan fonódik össze a *függelék*. mítoszátirataiban a múlt és a jelen. A kapcsolatot közöttük elsősorban a teremtés befejezetlenségének ítélete adja, ami egyben maga után vonja a világ, a férfi és a nő (újra)teremtésének ismételt kísérleteit, vagyis az alkotás aktusának folytatását. Annál is inkább indokolt e mozzanat, mivel Mezei kötetében a régi történetek kiüresedtek, a régi szerepekre új szereplők kerestetnek, akik egyrészt más és más, eddig talán kevésbé ismert arcvonásait mutatják meg közismert figuráknak, másrészt kimozdítják a korábban ismert történeteket megszokott medrűkből. A *kontinuum* című vers ezt az időbeli ketősséget hordozza, az örökkön a jelenbe áttetsző régmúltat, vagyis azt, ahogyan a befejezetlen múlt újra és újra visszaírja magát az aktuális történetekbe. A versben Ádám és Éva alakja egyszerre eleveníti fel egy régi kiránduláson résztvevő férfi és nő alakját, illetve az első emberpárt, akiket Isten teremtett, és akik mégis képtelenek voltak elkerülni a vesztüket: „egyszer szoba került egy / régi kirándulás. ádám a résztvevőket / sorolva évát valahogy kihagyta. aztán / két mondattal később. mintha tényleg / magában beszélne. a monológot meg- / szakítva elszólta magát. éva. mondta. / sokáig kószált a szó a fák között. és / mire visszatért. már nem is éva volt. ha / valaha létezett egyáltalán. a teremtés. / ádám szerint. eleve befejezetlen” (20). Mintha Évát nevének kimondása teremtené újra. A szó és a beszéd ad arcot neki, ahogyan a *dublőr* vagy az *üvegtest* című versekben az élőlények szintén nevük kimondásával vagy leírásával egyidőben születnek meg.

Frappáns és ironikus csavarral zárja a *zsebtükrök* című vers a kötetet: egy turistacsoport elzarándokol a Sixtus-kápolnába az *Utolsó ítélet* elé, s mielőtt megcsodálnák az oltárfestményt, a turisták előveszik táskájukból a zsebtükrüket, hogy mindenki kifesse saját arcát „az ő képére és hasonlatosságára” (53). A teremtés megtestesülésének meglepő pillanata ez, ami egyben parodizálja a mai, gyökereitől elszakadt, külsőségekbe menekülő embert, tükröt tartva hiúságának. Michelangelo festményével további érintkezési felületeket hordoz a kötet: a borítón

is az *Ádám teremtésének* egy részlete, Ádám teste látható a Mezei könyvét meghatározó teremtésmotívumot jelképezve.

Érdeemes a kötet formai jegyeiről is szót ejtenünk. A cím a függelék műfaja felé tereli az olvasó figyelmét: eszerint el kellene fogadnunk azt, hogy az itt megjelenő szövegek mintha tartozékai és kiegészítői lennének a megidézett teremtéstörténetnek. Ilyen értelemben nem tartom szerencsésnek a címválasztást, hiszen e szövegek sokkal inkább újraolvassák és újraírják a bibliai teremtésmítoszok egyes történeteit, mint hogy azoknak tartozékaivá, járulékos elemeivé válnának.

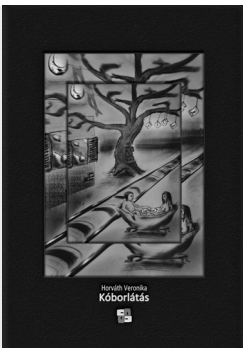
A *függelék*. szerkezete viszont egyértelműen a szótár formai jegyeit hordozza, ezzel a kötet mintha egy elképzelt bábeli szótár töredékeinek rekonstrukcióját imitálná. A versek tördelése a szótárak és lexikonok formai követelményeinek tesz eleget az oldalak két hasábjába való tagolásával, valamint a verseknek mint egy-egy szótárcikknek ábécé szerinti sorrendbe rendezésével. Nem véletlen, hogy a kötet Temesi Ferenc nagy hatású posztmodern szótárregényét juttatja eszünkbe, a *Port*, amely lehetőséget ad az olvasónak, hogy az ábécérendbe szedett szócikkekben kedve szerint gyűjtse össze a regény történetének morzsáit, miközben a kapcsolódási pontok megtalálását természetesen segítik a szócikkekben megjelenő utalások is.

Mezei azonban továbbgondolja a szépirodalom és a szótárforma termetény társításának lehetőségeit. Kötetében fontos jelentéshordozóvá lesznek a szövegek és történetek közötti rések, melyek nem pusztán a szócikkeként egymást követő versek közötti tereket töltik ki: e felületek kiterjedése módosul, a hiány, illetve az elrejtés jelölőivé lesznek. Látszólag tetszőleges távolságra kerülnek egymástól a szövegek, az oldalak adott részein mintha véletlenszerűen jelennének meg, azonban az üres felületek kiterjesztettsége és elhelyezkedése is jelentéshordozóvá válik, tagadhatatlanul utalva arra, hogy a szövegek közötti köztes részekben további szövegek, költemények találhatóak, melyek viszont rejtettek maradnak az olvasó számára. Tehát nemcsak a megmutatkozó bír jelentéssel, hanem a hiány és az elrejtett is. A töredezettség megmutatkozásának lehetetlenségét a tartalomjegyzék hiánya is erősíti. A szövegtestben lévő üres részek a rejtve maradt szócikkek is sejtetik és körvonalazzák, melyek szorosán összefonódnak az olvasható költeményekkel, amit a tartalomjegyzék természeténél fogva képtelen lenne megragadni.

A megmutatás és az elrejtés gesztusa a mondatok szintjén is érvényesül, azok központosításában. A kötetben az egyetlen írásjelként szereplő,

gyakran visszatérő pont tagolja a következetesen kisbetűvel szedett szövegrészek folyamát. Sok esetben a többértelműségek létrejöttében tölt be fontos szerepet, máskor viszont lehetetlenné teszi az értelemmel bíró mondatok határának beazonosítását. A közbevetett mondatfördékek is mozaikolnak, nemcsak felépítik az egyes elmesélt történeteket, hanem nyomokat hagynak bennük, melyek más irányba is elterelik a figyelmünket. Ez több versben zavaró, zavaros és homályos képeket eredményez. Természetesen e nyelvhasználat olykor akár hitelesen érzékeltethetné a teremtés előtti káoszt is, azonban itt többször felmerül, hogy a töredékesség ábrázolása sokszor öncélú játékká fordul át, ami értelmetlenné tesz számos szövegrészt. A megidézett beszédmód ilyen értelemben több versben kifulladás, erőtlenné és ellentmondásossá vagy modorossá válik (például a *félelem, szűz, játék, úttest, úr* vagy a *vissza* című versekben).

A kötet hullámozó színvonaláért kárpótolhat a tudat, hogy a *függetlenség* kétségkívül egy ígéretes és figyelemre méltó költői pálya indulását jelzi, mely bizonyára meg fogja találni méltó helyét a kortárs lírában.

Horváth Veronika

Kóborlás

AmbrooBook Kiadó
Győr, 2012

Fitter Ágnes

SZÁRNYBONTOGATÁS A KIBERTÉRBEN

Kissé zavarba ejtő dolog első *kötetről* beszélni, amikor a szellemi termék e-bookként „testesül meg”. Sajnos minden kétséget kizáróan elmondható, hogy a kötet ilyen kiadási formában a kortárs verseket befo-

gadni hajlandó olvasórétegnek is elveszíti egy szegmensét. Verseskönyv talán különben sem való e-booknak. Olvasása kivétel nélkül valamiféle bensőséges hangulatot generál, és nemcsak mert szinte laponként egyes, oszthatatlan egész művet kínál a gyors és teljes befogadás lehetőségével, hanem mert mindig ott a lapozgatás romantikája a maga kiiktathatatlanságában. A technika adta lehetőségeknek életünk megkönnyítését és nem átalakítását kell szolgálniuk. Érthető és mindenképpen figyelembe veendő szempont a kiadási költségek csökkentése az e-book kapcsán, és mellékesen bár, de nem utolsósorban pozitívumként említhetjük a környezetvédelmet is. Mindazonáltal le kell szögeznünk: ahogy a GPS sem válthatja ki egy térkép szerepét, úgy az e-book sem tudja a papíralapú könyvet helyettesíteni.

Egy elsőkötetes költőnél, írónál elsődleges szempont annak tanulmányozása, hogy az egyes művek és maga a kötet arányaiban milyen mély párbeszéd indítására és elmélyítésére képes a befogadóval. Ennek egyik fontos és jelentős informativitással bíró eszköze a rendszer, vagy éppen a rendszer hiányának vizsgálata. Horváth Veronika köteténél ez a metódus nagyon is kézenfekvő, hiszen egyfajta kettős szerkezet lelhető fel benne.

A tudatos szakaszokra való bontást említhetjük elsőként, ahol a „színversek” (*vörös, kék, zöld*) a szakaszkezdők. A másik tagolódás inkább a „színversek” köré történt – talán tudattalan – finom szórású tematikus szerveződésben jelenik meg. A *vörös* című vers dinamikus indítása a kötetnek és magának a vers-szakasznak is: gyökerekhez vezető kicsiny csúszda, nem létra, mert az fokról fokra vezet. E vers hamar eljuttat Horváth Veronika poétikájának világába, egy lendülettel, egyúttal megjelöli a vörös témáit is: érzés (*hidegzuhany, első áldozás*), szerelem (*átültetés, megbocsát*), magány (*zárlat, szakító(s)írás, hajótörött*). A színválasztás tökéletesen illeszkedik a felsorolt fogalmakhoz. Az érzés a maga hús-vérségében, a szerelem a hevében, a magány a fáklyalobogásában vörös. A fáklyát vinni kell, teher, de mindig rávilágít valamire. A művészet, mint visszatükrözés, természetéből adódóan a – jelen versben is említett – *felismerés* és az ezáltal megismerés szolgálatában is áll. A fáklya pedig nemcsak környezetünkre, de önmagunkra is rávilágít. Ilyenféle önmegismerést szülő versek e vörös-ciklusban a *zárlat* és a *szakító(s)írás*. Erős érzelmi indíttatású, fájdalmat hordozó, stabil töltettel rendelkező, színvonalas művek. Előbbiben ott van még a letaglózottság és a megszegyenyülés, utóbbiban a szomorú tehetetlenség. A *hajótörött* magánya más: szóhasználatában letisztult, világos színezetű, nyugodt

csöndet árasztó. Szinte toposzi rendületlenségben sorolható a gondolat lenyomata: *fehér, séta, nap, homok, lábnyom, sincsen*.

Itt említeném meg, hogy a költő kifejezett erősségének látszanak a nyomatókos érzelmi töltetű művek, valamint a rövid, villanásszerű versek. A hosszabb, tudati folyamat vagy folyamatot ábrázoló, átgondoltságot igénylő szerkezetek még szétforgácsolódni látszanak a tolla alatt (*origami, tollbamondás, a hazatérés elmarad, ko(s)zmosz, mono*). Az előbbiek viszont nemcsak gondolat, hanem egyetlen gondolatszilánk megjelenítésére is alkalmasak (*földön ég, sejtély, kék, zöld, ébredés*). Horváth Veronika hangsúlyos, de e kötetében (még) nem súlyponti témája az álom. Minden ember álma gondolatszilánkokból tevődik össze, éjjel egészen tűnik a kép, a lecsukott szemünk mögött pergő film, de reggelre megint csak gondolatszilánkokká esik szét. Ennek jó megjelenítése az *ébredés* című vers a maga kedves melankóliájú szívdobogásával. Az előbbieken tárgyalt rövid kifejezésmódbeli erősség, az álom hangsúlyossága és a szétforgácsolás (illetve ebben az esetben inkább szétőredezés) problematikája egyszerre jelenik meg a „kék-versek” *margaréta* című darabjában. Az írást tulajdonképpen két részre lehet osztani: az első szakasza szinte hanyagolható, művészi értéket aligha hordoz. A vers mintha a következő sortól kezdődne: „aludtam annyiszor”. Utolsó versszaka pedig rövidségében esztétikailag is erős, összegző lezárása a versnek mint egésznek: „a vonaton a legjobb / zakatolok a margaréták között / és mindig azt álmodom / hazafele visz” (26).

A javarészt érzeteket megjelenítő *kék*-szakasszal újabb felfedezésekhez és problémakörhöz jutunk. A költői eszközök csak akkor kelnek életre, ha betölthetik funkciójukat. Néhol például a hiány jelentéshordozó szerepe helyett inkább diszharmonia áll elő (*leírni, origami*). Hiányos szerkezetű mondatokból áll a *nyomok* és a *földön ég* című vers is. De míg az előbbi esetén az emléknymok halmazában elvész a hiány többletjelentést teremtő funkciója, addig az utóbbi letisztult költeményben olyan jól működik a belső rend, hogy az is a helyére kerül, ami „nincs”: a hiány. Ugyanolyan biztos hangsúlyossággal bír, mint a vers minden sora. Horváth Veronika költészetének meghatározó elemeként könyvelhetőek el a gyermeki léttapasztalat különböző irányú kivetülései. Ez irányulhat egy gyermeki gondolatmenet konstruálására: a *bohócok*ban egy szavakat lelkesen habzsoló és mindent egyszerre mesélni akaró gyermek szólal meg, a kaotikusság ezért itt helyénvalónak is mondható. Nem így a *hobbibolt* című versben, ahol inkább zavart keltő, és a szétforgácsoltság érzetét erősíti. A *kék*-szakasz címadó darabja, csak-

úgy, mint a már tárgyalt *vörös* vagy a később említendő *zöld*, jelentésszervező szerepet is betölt „útmutatása” mellett. E rövid kis vers egy őszinte, tiszta, szinte gyermeki világ egész szimbólumrendszerét sűríti egybe. Egy freudinak mondható visszatérés önmagunkba: ahol az én, a játék, a valóság, a misztikum egy. Ahol a testnek még egésze szolgál a külvilág megismerésére, de a magunkról egyelőre még szó sincs. „[...] igyekszem számban tartani / üveggolyók” (21) – a két egyszerű sorban ott van a legegységibb gyermek-reakció: a szép, kicsi kincs zsigeri óvása. A *zöld*-versek *azonos* című szövege nyilvánvalóan, de ezáltal kissé erőltetetten próbálja megjeleníteni az önmagunkba való visszatérést. Érződik rajta egyfajta bizonytalanság, kissé tanácstalan útkeresés. Gyerekesen misztifikálja a világegyetemet és annak értelmezési lehetőségeit, akár csak a *ko(s)zmosz* című versben. Ezeknek az ide nem illeszkedő és kissé fölösleges gondolatfutamoknak nem is igazán van szerepük egy olyan vers mellett, mint a *kék*. Ott válasz fogalmazódik a világegyetem-kérdésre: a világ bennünk van, és az egyetemes megértés csak innen indulhat, kívülről nem.

A *zöld*-szakasz darabjai az emlékek és a tavasz versei. Ezek között található a címadó verset is (*kóborlátásaink*), habár a kötet borító-oldalán a cím csonkolva olvasható. Durva szóhasználatom annyiban helyénvaló, hogy a vers egy „közös” és „átéltségében felelhetetlen” dolgot tár elénk. Így a *kóborlátás* kötet cím már eleve kevesebbet mutat annál, ami. Az *ösvény* című vers kapcsán utalhatunk a szóösszetételek hangsúlyos szerepére. A „*szürkekékrózsaszínarany*” kifejezett esztétikai erőpontnak tekintendő, továbbá erősíti az impresszionista jelleget is. Nem így van ez a *vörös*-szakasz *szabad eső* című darabjában, ahol a szóösszetételek erőltetettek. A költőnél ennél színvonalasabban képes játszani a szavakkal. Például „fűsthöz / simuló fogrománc” (41) az *ömlés* című versben, vagy a részegségben akadozó nyelv őszinteségét hitellel utánzó „beláthatatlan következményekkel járok” sor (*beismerő vallomás*) is felemlítendő, de ugyanígy megtalálható a játékoság a verscímekben is (például *sejtély, imazonosulások*).

Több szövegben bizonyítást nyer, hogy nincs szüksége a kortárs irodalom sokszor sáros, nehézkes sallangjaira, amit divatosan aktuálisnak, vagy a „korszerűség” tekintetében némelyek szükségesnek gondolnak. (Ilyen például a szavak majdhogynem egymásra dobálásából született vers, vagy a vulgaritás jelenléte, vagy az említett „művészimertösszű-ésfurcsa” típusú szókovárasok halmozása.) Érdekes kettősséget érezhetni azáltal, hogy a kötetben csak elvétve szerepel nagybetű (*imazonosulások*,

levél a Vénekéről). Ez egyfelől a folytonosság jegye, másrésztől valamiféle bizonytalanság érezhető ki belőle. Horváth Veronika versei egyik legfontosabb sajátosságának feltárásához ismételten le kell szögeznünk, hogy verseskönyv szövegében a dőlt, ritkított betűszedés által is kiemelt szíversek (*vörös, kék, zöld*) elég erősek ahhoz, hogy rendszerszervezők, témajelölők legyenek, bár e rendszerben a költő még nem tudott teljes mértékben rendet teremteni, így költészetének egyetemes letisztultságról még nem beszélhetünk. De hogyan is beszélhetnénk letisztultságról, hiszen első kötetes költőről van szó. Nincs is ezzel baj, hiszen ez a szárnyalást, a szárnybontogatást szükségszerűen megelőzi.

További fontos jelentésbővítő és esztétikumteremtő elemekként említhető a benyomás-kompozíciók alkalmazása (*bomlás, átültetés*), az érzékelésre, érzetekre való bontás (*bomlás, első áldozás*) vagy a színek és emlékek dominanciája (*hullámvölgy, kóborlátásaink*). A kötet hangneme tehát impresszionista jegyeket mutat. Talán legerősebb benyomás-tükröző darabja a *gyermekambulancia* című vers, amellyel a gyermekhez tartozó képzetkörben a védtelenség is nagyszerűen hangra talál. Kifejezetten érzet-festő vers a *fülledés*. Életre kel benne a forróság a természet beszédes némaságának megjelenítésében (*nm*). A versek beszélőjének belső gondolatai, személyesnek vélt közlései zárójelbe tevődnek. Ez mutathat egyfajta zárközöttséget, a lélek rejtekbe menekítését vagy a bátort gondolatátadásra való készenlét hiányát. Sorainak kiemelései javarészt helytállóak. Legszebb példája ennek a *szakító(s)írás*ban a kiemelés által megvalósuló fokozás: „hogya ne tudd / meg ne tudd // mennyire hiányoztál” (8). És megint a szimbólumrendszer: zöld, piros, kék, gyermek, emlék: „szép lassan elaprózodom / fűszálak meg gombok között” (38). Egy hűvös, zöld-dombú, tavaszi kék-egű emléket éleszt a kötet bennünk, gyermeki léttapasztatunk egy lehetséges részét. Babits Mihály sorai járnak az eszemben: „Füves fészekben kis hűsvéti nyúl / csücsültem nagyanyám udvarában / gyermekéveim szép korában / zöld fű, piros, kék, sárga virág / s a barna kerti lóhere közt.”

Horváth Veronika versein alapvetően a fiatalság érződik: néhol bizonytalanul topog, néhol túlzott lendületet vesz. Letisztultságról még szó sincs, de a tisztaság áthatja. Egyéni hangját még keresi, de mindenestre az ösvényen már elindult. Egyik versének címe is ez: *ösvény*. Az előbbieket számításba véve a vers kötetzáró pozíciója külön értelmet nyer. Átvezet valamin. Szavak, gondolatok néhol kusza, de friss hajtású erdejéből egy tisztás felé. Hogy mikor ér oda, az még kérdés.

Málik Roland

BábMűút Könyvek
Miskolc, 2012

Ludmán Katalin

JÓL ÁLL NEKI A HALÁL

Nehéz mit kezdeni azzal a helyzettel, hogy Málik Roland kötetét a szakma akarva-akaratlanul egyfajta gyásznaplóként olvassa. Érthető módon a recepció egészen eluralkodni látszik az életrajzi tény, hogy Málik Roland 35 éves korában, Ecuador partjainál belefulladt a Csendes-óceánba. Csak hogy a legkézenfekvőbb példát említsem, a fülszöveg szerzője, Kemény István is egyértelmű kapcsolatot fogalmaz meg Málik költészetére és halála között: „Korszerűséghez és korszerűtlenséghez semmi köze. Ha mégis egyvalakihez kéne hasonlítani, az József Attila lenne, aki ezt ajánlotta: a mindenséggel mérd magad. És úgy látszik, Málik Roland megfogadta ezt a tanácsot. A legnagyobb szabad vízből halt bele, ami létezik a Földön: a Csendes-óceánba.”

Eszerint a hagyomány, amelyhez Málik Roland kapcsolódik, nem pusztán a verseiben artikulálódik. Halála által kiemelkedni látszik a még élők számára elképzelhető reális történeti időből, és a hagyomány örök érvényű arcképcsarnokába kerül. Furcsa módon mintha halála által a verseiből kirajzolódó ontológia egy magasabb szinten, a lét és a nemlét szintjén is megismétlődne. Ez pedig nem pusztán illő tiszteltetés és retorika, hanem, úgy látszik, olyasvalami, ami arra készíti az olvasót, hogy Málik korábban (még életében) megjelent szövegeit is átértékelje. Ha ismerte őket korábban, ha nem. Ha volt róla „előzetes” vagy legalábbis a tragédia tényétől független véleménye, ha nem.

Kemény is szinte szabadkozni látszik, amikor azt írja: „Egyetlen életében megjelent verseskötvére, az Ördögre azt mondtam, baromi jó, de tévedtem, mert már akkor azt kellett volna mondani, hogy úgy szólal meg, mint a legnagyobbak.”

Talán nem kegyelemsértő azt állítani, hogy a Kemény által egyébként kivételesen érzékenyen működtetett beszédmód mégsem csak egy búcsú lírai megfogalmazása, de egy (kézenfekvő) értelmezői stratégia is. Később majd az is kiderül, van-e ennek létjogosultsága. Ha viszont elsődlegesen vagy akár kizárólagosan úgy tekintünk erre a kötetre, mint a költő halálától elválaszthatatlan mementóra, úgy nem pusztán a versei vagy egész hitvallása, de a néhai figura is kultikus alakká válik. Nemcsak a kötet fogadtatását, hanem annak egész megjelenését is meghatározza Málík halálának ténye. Elég, ha a borító sima fekete alapján sorakozó dísztelen fehér betűkre gondolunk. A fedlap finoman, de egyértelműen érzékelteti az olvasóval, hogy a gyász így vagy úgy, de meghatározó a kötet egészére nézve. Mintha csak egy gyászjelentést vennénk a kezünkbe.

Csakhogy ez a gyászjelentés sokkal több annál, mint aminek látszik. Onnantól, hogy olvasni kezdjük a könyvet, nem árt, ha elkezdünk tényleg csak a versekre figyelni. Jelen kötet Málík Roland egész életművét magában foglalja. A még életében megjelent *Ördög* verseit egy az egyben, változatlan formában olvashatjuk a kötet első felében. A második rész az azóta íródott verseket tartalmazza, saját címmel (*Újratervezés*), két ciklusra bontva. A csaknem háromszáz (!) oldalas kiadványnak ez azonban csak a kétharmada. Ezután további szövegek következnek, *Zsengék*, *Versek* és *Kezdemények* című csoportokra osztva. Ezek egyszerű logika szerint, keletkezésük időrendje alapján követik egymást. Vagyis a *Versek* és a *Kezdemények* darabjai nem a formai szempontok miatt tartoznak külön alegységekbe. Már csak azért sem, mert *Kezdemények* között is vannak például címmel ellátott, befejezett (?) szövegek. A következetlenségek ellenére – vagy éppen azokból adódóan – mégis azt mondhatjuk, mindez tudatos szerkesztői munka eredménye.

Az *Egybegyűjtött versek* alcímmel ellátott kötet Nyilas Attila és Mester Zsuzsa (Málík menyasszonya) összeállításában kerül az olvasóhoz. A szerkesztési elv megértésében a függelékben található dokumentumok segítenek. Itt szerepel egy szinopszis és egy kötetterv is, mindkettő Málíktól. Ezekben a majdani második kötetéről ír. Nyilvánvaló, hogy felhasználták ezeket a terveket, így kaphatta a második rész az *Újratervezés* címet, a kötet egésze pedig a *Bábot*. Ha Málík tervei nem volnának elegendőek, a *Jegyzetek* című részben további precíz magya-

rázatokat és kommentárokat olvashatunk. „A sajtó alá rendezés fő elve a szövegűség, a szerzői szándéknak való megfelelés volt” (268) – írja Nyilas. A szándék helyénvaló, a kivitelezés mégis mintha túlfeszítené a könyv kereteit, éppen a szerkesztést támogató adatok és magyarázatok sokasága miatt. Még az is kiderül ugyanis, hogy pontosan hány darab „pendrájv” és CD volt a közölt szövegek forrása. Kérdés, hogy legalább filológiai szempontból indokolt-e az efféle tartalmak beemelése a kötetbe, merthogy az olvasó számára mindez könnyen érdektelenné válhat. Különösen úgy, hogy bár ez az utolsó verseskötvény, amely Málík neve alatt megjelenik, de nem az utolsó Málík-kötet. „Málík Roland szépirodalmi hagyatékát két könyvben tervezzük közreadni, versre és prózára bontva. Közülük ez az első” (267).

Mindez persze szintén a kultuszteremtés igényét erősíti, ami nem túl szerencsés módon, minden szövegűség ellenére megint csak nem a versek, hanem sokkal inkább a gyász felől akarja olvasni Málíkot. Pedig Keménynek igaza van, Málík valóban úgy szólal meg, mint a legnagyobbak. A *Báb* már a címében is nagyon enigmatikus. (Hogy a teljes kötet címe inkább ez és nem az *Újratervezés*, ez a szerkesztők munkáját dicséri.) A palindromikus szó egyszerre utal a bábjátéokra és a bábállapotra. Az egyik jelentésmező a színháztudás, az utánpótlás gondolatkörébe utalja a szót, a másik a biológiai közöttség, az átalakulás és az újjászületés fogalmait hozza játékba. Ezek mindegyikéből építkezik Málík. Az elbeszélő szerepeket játszik, azonosul vagy próbál azonosulni társadalmi normákkal, archetipikus minőségekkel, Ördöggel és Istennel, de folyton ennek a lehetetlenségével szembesül. Bábnak lenni mindkét értelemben egy állandósult létmód, melynek sajátja egyfajta rögzült kettős látás. Ennek éppen abban rejlik a tragédiája, hogy bár végtelen számú szerepet magára ölthet a hős, végül ezekből nem marad semmi. Valódi arca, személyisége nincs, vagy csak nehezen lehet. Éppen ez az identitáskeresés foglalkoztatja Málíkot.

Az *Ördög* verseiben egy karneváli haláltánc forgatagában írja meg ezeket a lehetőségeket és kudarcokat, az *Újratervezés*ben pedig ezt variálja tovább. Az utóbbi darabjaiban már sokkal nagyobb szerepet kapnak a gyermekkor emlékei, egy mitikus tér és világ. Hangja, értékrendje és emlékei nyomán egyre világosabban körvonalazódik az egzisztencia, amely az *Ördög* verseiben még csak kereste a helyét a világban. Egy sajátos lírai pikareszk Málík kötet, amelyben az elbeszélő végül oda jut el, hogy az ellentétek dichotómiáján keresztül egy Weöres Sándortól is ismert „keleti” bölcsességgel szemléli azt a köztes világot, amelyben

létezni kényszerül. „Gyenge lettem, / így vagyok erős, / felnöttem hát, / így lettem gyerek, / s mint jólnevelt, / nagyon szépen köszönöm: / mindig van annyi pénzem, / mód legyen létezni / istenverte, ördögverte / két világ között” (163).

Ezek az ellentétpárok (erő és gyengeség, felnőttkor és gyerekkor, élet és halál, törvénytisztelet és törvényen kívülség stb.) újra és újra megismétlődnek a szövegekben. Málík mintha annak a diskurzusnak a dekonstruálásán munkálkodna, amelyben a világ kizárólag bináris opozíciók mentén képzelhető el. Eszerint ez a diskurzus maga az Élet. Így nyer értelmet az új versekben rendkívül sokat szerepeltetett Halál képe. Ennek értelmében egyedül a Halál az, amely összeroppanthatja ezt a rendszert. („Halál, mindenem gazda vagy, / a gazdag portán is gazda vagy, / a szegény nyakán is gazda vagy, / tőled kicsi a kicsi, / és tőled kicsi a nagy” [99].) Innen nézve minden, ami az ember számára érzékszervekkel felfogható, csak *A Halál margójára* írt lábjegyzet. Nem csoda, hogy éppen ezzel a verssel kezdődik az *Újratervezés*. A mottóból azonnal kiderül, mint egy valóságos mantra, úgy olvasandó a vers. „Költemény, melyben a szerző mester híján / magamagát oktatja, tanítja egyszerű szavakkal / a halál elkerülhetetlenségeseitekért” (99). A halál kérlelhetetlenségének villoni vízióját villantja fel Málík, ezt írja újra, kiegészítve a gyerekkor emlékeivel. Ettől és fanyar humorától lesz lírája igazán személyes. És végsősoron ez a minőség ellenpontozza folyton tragikus költői témáit.

Egy-egy momentum egy-egy emlékfoszlányt idéz fel a versben – ez az asszociációs eljárás gyakran megismétlődik. A depoetizáltság azonban csak látszat, a gondolategységek, gyakran meghökkentő perspektíva-váltások mentén, szigorú rendbe szerveződnek („Ráhajoltam az ösvényen a kútra, / nyeltem, ittam a kincset. / Nyár volt, s olyan vadul oltotta / szomjamat a víz, / hogy a szemembe könny szökött. / Mikor fölegyenesedtem, / harminc voltam, kezemben rum” [102]). Versnyelve egyszerű sűrű és transzparens, akár a (nép)daloké. Ez a fajta konstruktivitás egy olyan hagyományhoz kapcsolja líráját, amelyet József Attilától ismerhetünk, és amely azóta is csak kevesek költészetére jellemző a kortárs magyar lírában.

Ez a formai bravúr segíti egyébként abban is, hogy a Halál megidézésekor ne álljon meg a lebontani kívánt élet-halál problematika tematizálásánál. Málík az újjászületés lehetőségét is belecsempészi a verseibe. Még a *Halál margójára* című versnél is összetettebb és pontosabb vízióját adja az élet körforgásának a *Fiúk a Ruzsinban* című hosszúvers-

ben. Itt a halál is elemeltebb formában jelenik meg: implicit módon a tengerrel azonosítja az elbeszélő. (A „gyászértelmezőknek” ez kapóra jött!) A jobb híján létösszegző versnek nevezhető szövegben Málík mitikus képekké duzzasztja a gyermekkor emlékeit, és azokról valamilyen aranykori nosztalgiával beszél. Az emlékezéssel, az elmúlással és az örökös útkereséssel itt sokkal szervezesebben kapcsolódik össze a halál, vagy még inkább a megsemmisülés, a feloldódás gondolata, mint a kötet bármely másik pontján. Az emlékek által megteremtett sajátos tér- és időtapasztalat révén a halál az öröklét zálogává válik. Akárcsak Pilinszkyénél. Ha az *Ördögben* Málík a pokol verseit írta meg, úgy az *Újratervezésben* – nem túlzás állítani – paradicsomi dalokat írt. Paradox módon viszont éppen ezekből a paradicsomi versekből olvasható ki egy már-már extatikus halálvárás. Érthető, hiszen úgy látszik, éppen erre van szükség az (újja)születéshez. „[...] hogy menjünk, / túl a házakon, / túl az erdőn túl, / túl a síneken, / túl az idegen apákon, / a szorongó anyákon túl, / túl a születésen, / a családon, / magunkon is túl oda, / ahol nem darabokban él az ember, / és mindig süt a Nap” (106). De ne felejtjük el, bábállapot ez, a beszélő csak tetszhalott, verseiben életre, sőt örök életre tör.

Kétségtelen, hogy ez az effektus különös drámai erővel hat így, hogy Málík Roland valóban halott. A *Báb* versei azonban minden gyásznál erőteljesebben, saját jogukon képesek arra, hogy líráját emlékezetessé tegyék.